Notă asupra ediţiei

Volumul de faţă este alcătuit după ediţia originală *Prin munţii noştri,* Edit. „Cartea românească", 1941. La această reeditare s-au aplicat normele ortografice în vigoare păstrîndu-se însă:

— unele forme de limbă şi expresii caracteristice scrierilor lui I. Simionescu: *marmură,* pentru marmoră, *escursiune,* pentru excursie, *aice,* pentru aici; *samă,* pentru seamă; *păreţi,* pentru pereţi, *Archita,* pentru Harghita, *Oculeşele,* pentru Ocoleşele etc.;
— unele dublete de tipul: *străin — strein, cititor — cetitor, nămol — nomol; păpuşoi — popuşoi* etc.

Pentru a nu încărca textul cu prea multe note, unele cote ale formelor de relief, precum şi unele denumiri geografice au fost actualizate după sursele Institutului de geografie al Academiei R.S.R.

Notele sînt alcătuite de îngrijitorul de ediţie.

Prefaţă

Profesorul Ion Simionescu a fost una din cele mai complexe şi mai fecunde personalităţi culturale româneşti din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Om de şcoală, om de ştiinţă, conferenţiar, publicist şi scriitor, autor de manuale, conducător de instituţii culturale, editor, animator al vieţii turistice, dascăl de „drumeţie", Ion 'Simionescu a ilustrat timp de peste 40 de ani catedrele de geologie şi paleontologie, precum şi — temporar — pe cea de geografie ale Universităţii din Iaşi şi apoi a celei din Bucureşti, a deschis drumuri noi în metodologia ştiinţelor naturale, a culturii şi a pedagogiei, a tăiat brazde adînci în domeniul educaţiei poporului, fiind totodată una din marile pilde ale dragostei şi muncii pentru popor, o împlinirii datoriei de intelectual şi de patriot.

Prin numărul, varietatea şi amploarea scrierilor sale — articole, studii, conferinţe, manuale, monografii, sinteze — toate depăşesc cifra de 1800, I. Simionescu se apropie de însuşi N. Iorga, iOr prin limbă şi forţa de evocare de marii noştri scriitori.

Nici un om de ştiinţă român şi nici un scriitor n-a cercetat pămîntul românesc, de la un capăt la altul, cu mai multa pasiune şi cu un ochi mai ager decît 1. Simionescu, nici unul n-a urcat mai multe povîrnişuri şi piscuri româneşti, n-a străbătut mai multe ponoare, dealuri, cîmpii şi văi şi nici unul n-a lăsat asupra celor văzute şi auzite în aceste călătorii mai numeroase, mai felurite şi mai amănunţite mărturii, descrieri şi caracterizări.

Scrisul geografic şi turistic al lui l. Simionescu cuprinde cea mai larga şi mai adîncă înfăţişare a pămîntului (românesc, a tuturor munţilor, iezerelor şi apelor sale, a ogoarelor şi luncilor, a tuturor formelor de relief şi a tuturor locurilor de desfătare create de natură. Utilizînd, cu o seducătoare îndemînare, atît elementele de evocare ale geografului, cît şi pe ale naturalistului, poetului şi istoricului, I. Simionescu a dat scrisului său o densitate, o strălucire descriptivă şi o fluiditate literară care-l aşază nu numai în rîndul marilor oameni de ştiinţă, ci, totodată, şi al artiştilor, al Creatorilor de vaste tablouri vizuale, de sugestive şi scînteietoare culori, de emoţionante armonii.

Nici un petec de pămînt românesc n-a scăpat pasului şi ochiului de Argus al lui I. Simionescu, el fiind în aceeaşi măsură un călător şi un povestitor al frumuseţilor Moldovei, Maramureşului, Ardealului, Banatului, Munteniei, Olteniei, Dobrogei — al întregii României. Fiecare călătorie a sa a însemnat un nou prilej de încîntare în contactul cu natura, o nouă ocazie de a-i înregistra poezia şi cîntecele, de a-i descifra tainele şi sensurile şi de a culege nenumărate poveţe şi îndemnuri patriotice. L Simionescu a călătorit pentru a cunoaşte frumuseţile ţării, dar în acelaşi timp şi pentru a-i identifica punctele nevralgice, nevoile, aspiraţiile, setea de progres.Din acest punct de vedere, el a fost un mesager al civilizaţiei, un militant pentru o nouă alcătuire socială şi, totodată, un apărător al unităţii teritoriului poporului român.

Pasionatul drumeţ, îndrăgostit de răsăriturile de soare de pe Ceahlău şi de nopţile înstelate de pe Inău, de freamătul mestecenilor de la Vatra Dornei şi de vuietul valurilor marine de la Histria, a fost în acelaşi timp şi un însufleţit şi prestigios conducător de aşezăminte culturale şi ştiinţifice. Pe lîngă funcţiile de profesor şi decan al Facultăţii de ştiinţe, rector şi senator al Universităţii din Iaşi, Simionescu a ocupat şi posturile de secretar general şi preşedinte al Consiliului permanent al Ministerului Instrucţiunii publice, preşedinte al Societăţii române de ştiinţe, preşedinte al consiliului de conducere al editurii „Cartea Românească, şi, spre sfîrşitul vieţii, preşedinte al Academiei Române.

Pretutindeni personalitatea lui s-a impus — în limitele societăţii în care a trăit — prin aceeaşi fecundă energie, printr-o largă viziune culturală şi prin acelaşi înflăcărat patriotism.

Călătoriile şi descrierile făcute de I. Simionescu n-au avut în vedere numai plăcerea "umbletului" şi a povestirii captivante, ci, în primul rînd, pe aceea a cunoaşterii nemijlocite a tuturor frumuseţilor ţării,

a avuţiilor ei naturale, cunoaşterea lor fiind cea nnai sigură chezăşie de dragoste şi devotament patriotic. În concepţia lui l. Simionescu „escursiile... devin astfel lecţii practice de adîncă dragoste pentru tot ce e românesc: locuri şi oameni, mediu şi înfruntarea vremilor, suferinţi şi biruinţă".[1]

„Drumurile prin munţii noştri — preciza Simionescu nu au acelaşi înţeles ca pe aiurea: nu sînt numai evocatoare de variate şi neîntrecute frumuseţi naturale. Ele nu deşteaptă numu mulţumirea trecute are a suişului... Străbătînd munţii — releva învăţatul profesor — răsfoieşti pagini din vîltoarea neamului, cunoşti sufletul şi energia poporului. Te recreezi, dar şi înveţi. Nu rămîn forme rigide; n-au glas mumai pentru apoteozarea farmecului, a măreţiei şi a armoniei din Natură. Nu e drum care să nu te puie în contact cu problemele ce stau la baza fiinţei noastre... În tot cuprinsul lor — adăuga călătorul — nu se aude decît vorbă şi cîntec românesc. Făptura lor, sufletul lor oglindesc viaţa sufletească a neamului în mijlocul căruia în întregime se înalţă drept zid de susţinere al întregului pămînt românesc".[2]

Şi pentru a ilustra cele spuse de îndrăgostitul călător al meleagurilor ţării noastre, iată ce simţăminte îl cuprind, de exemplu, cînd îşi aruncă privirea de pe înălţimile Ceahlăului: „ai înainte o hartă în relief a întregului şir de munţi dintre Ardeal şi Moldova, din Căliman şi munţii Rodnei pînă-n ai Vrancei, din Archita şi pînă-n dealurile înalte ale Moldovei. Ameţit de lumină — mărturiseşte drumeţul — de aerul răcoros, de marea largă, stai o bucată de vreme uluit de atîta farmec, la care iau parte; bolta nemărginită a cerului, fădpturile variate ale munţilor, podoaba mîndră a plantelor şi, mai ales, gîndul că atîta nebănuită frumuseţe face parte dim pămîntul ţării tale, pe care o cuprinzi cu ochii din Rodna maramureşeană şi Rarăul bucovinean, pînă-n Vrancea vestită, iar spre vest pînă-n culmile Gurghiului dincolo de Mureş. E un adevărat altar al Patriei slăvite — conchide învăţatul călător — înaintea icoanei căreia îngenunchi fără voie şi unde ar trebui să fie adus tineretul spre închinare şi cei şovăielnici spre întărirea dragostei de pămînt".

Descrierile pe care I. Simionescu le dedică peisajelor întîlnite sînt ample, dinamice, bogate în reflexii şi sugestii, care captivează fiinţa cititorului şi o antrenează pe calea reveriilor. Admiraţia sa pentru natură, pentru puritatea ei, pentru diversitatea şi puterea ei de fascinare, merge adeseori pînă la divinizare, pînă la transfigurare, în către contururile se pierd într-o imensitate nedesluşită. Aceasta admiraţie, care ia uneori formele unui adevărat extaz, se relevă cu o rară vigoare atît în descrierea aspectelor şi fenomenelor din natură, cît şi a relaţiilor dintre om şi mediul înconjurător. Descrierea unei călătorii cu pluta pe Bistriţa de la Vatra Dornei la Piatra Neamţ constituie un autentic imn adresat atît măreţiei naturii cît şi energiei omului, forţei lui de subjugare a elementelor acesteia, luptei îndîrjite dintre puterea naturii şi geniul creator al omului. Relevarea lor oferă scriitorului posibilitatea unor largi referinţe şi reflecţii asupra începuturilor civilizaţiei umane, şi, totodată, a unor analogii între tmijloacele de acţiune întrebuinţate de omul străvechi şi de urmaşul său de astăzi, încordarea ambilor protagonişti de a domina natura primeşte în descrierea lui I. Simionescu semnificaţii şi proporţii de simbol. „Cînd pleci pe o plută obişnuită, — remarcă povestitorul — te întorci cu sute de mii de ani în urmă, în vremea timpului preistoric, pornit la drumul îndrăzneţ spre cucerirea naturii, deci la aşezarea primelor pietre de la temelia civilizaţiei.omeneşti".

Sentimentul ide.divinizare al naturii îl domina nu numai în momentele de frămîntare şi de tumult ale acesteia, cînd elementele sale se dezlănţuie tumultuos, ci şi în acelea de linişte, cu caracter diurn şi nocturn, cînd totul, pămînt şi cer — ca în evocarea unei nopţi lîngă lacul Lala din preajma Inăului — se contopeşte pentru a determina, sub darul lunii „extazul ce te eternizează în faţa infinitului insondabil".

Talentul literar prin care se exprimă adoraţia autorului pentru natură face ca descrierile şi evocările lui Simionescu să fie de cele mai multe ori adevărate poeme închinate pămîntului şi cerului, patriei şi omului.

Un loc de seamă în descrierile de călătorie ale lui L Simionescu îl ocupă informaţiile şi comentariile asupra vieţii umane din regiunile străbătute, fără a şovăi să denunţe stările de înapoiere întîlnite, unele obiceiuri primitive sau diferite deprinderi arhaice interesante, desigur, din punct de vedere al vechimii civilizaţiei noastre populare, al folclorulu sau etnografiei, dar depăşite astăzi de noile condiţii şi forme de viaţă. El remarcă astfel străvechiul pbicei al „focului viu" din munţii Rodnei, cultivat în mod superstiţios împotriva bolilor la oi, stînile primitive ale ciobanilor din munţii Grinţieşului şi din alte locuri, viaţa pauperă a ţăranilor din unele sate ale Branului, de la poalele Retezatului, din jurul Sarmisegetuzei şi din Munţii Apuseni, contrastele dintre acestea şi localităţile urbane învecinate. În unele sate de pe Lotru sau din Banat — de la Iablaniţa la Bozovici — constată şi deprinderi vicioase, cîrciumile ţinînd loc de

---

[1] I. Simionescu, Prin *munţii noştri,* p. 9.
[2] Idem, p. 8.

biblioteci şi cămine culturale sau abuzul băuturilor alcoolice preparate din fructe în dauna unor produse alimentare utile hranei şi sănătăţii.

Evident, multe din aspectele social-economice descrise de I. Simionescu cu peste 30 de ani în urmă sînt astăzi depăşite, constatările sale de această natură fiind înlăturate de realizările regimului socialist. De aceea unele paragrafe, cum sînt cele prin care se demască dezinteresul faţă de distrugerea sistematică a naturii, sau capitole ca cele despre viaţa mizeră, înapoiată din munţii Banatului şi Apuseni, şi nu numea de prin aceste locuri, nu mai au astăzi decît valoare documentară, rămînînd doar ca amintiri ale unui trecut întunecat.

O dată cu schimbarea vieţii social-economice, în multe locuri, şi ne mărginim a menţiona printre acestea doar valea Bistriţei, a Lotrului, a Jiului, a Dunării, a fost transformat însăşi peisajul, mîna omului obligînd natura să-şi caute forme şi expresii noi.

Cine ar mai recunoaşte în Valea Bistriţei de astăzi, unde s-a construit marele lac de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz, pe cea descrisă odinioară de pasionatul călător ? Şi cine ar mai putea asemăna şoselele asfaltate ale României de astăzi, pe care maşinile aleargă fără întrerupere, cu vechile drumuri cunoscute de L Simionescu şi de alţii din călătorii de atunci ? Hotelurile, motelurile, hanurile şi cabanele din munţii noştri au luat astăzi o dezvoltare pe care nici n-ar fi putut-o bănui turiştii de altădată. Dar electrificarea satelor, dar imensul număr de locuinţe noi, moderne, care împodobesc astăzi toate localităţile ţării ? Analfabetismul semnalat de I. Simionescu în Maramureş, în Munţii Apuseni, în Ţara Haţegului a fost extirpat ca pretutindeni.

Să mai amintim de radicala schimbare a condiţiilor de muncă din centrele miniere şi forestiere vizitate de L Simionescu acum mai bine de trei decenii ?

Cu totul un alt aspect şi intensitate a luat însăşi mişcarea turistică, prin noile condiţii asigurate de stat, turismul devenind astăzi o preocupare şi manifestare de masă, care cuprinde în aceeaşi măsură atît generaţiile tinere, elevii, studenţii, muncitorii, cît şi pe cele vîrstnice de toate categoriile. Dragostea de natură ce ţîşneşte din toate paginile lui I. Simionescu, dragostea pentru pămîntul românesc şi înălţătorul său patriotism îşi păstrează însă aceeaşi prospeţime şi acelaşi nivel.

Publicarea paginilor din volumul de faţa reprezintă o modestă introducere în marea operă a neuitatului savant patriot, călător şi artist de la a cărui naştere s-au împlinit la 10 iulie 1973 o sută de ani.

Prof. dr. VASILE NETEA

Tabel cronologic selectiv

1873 — Se naşte la 10 iulie, în satul Fîntînele, judeţul Bacău. Părinţii, Maria şi Tudor Gheorghiu, sînt agricultori.
1876 — Rămîne orfan de amîndoi părinţii şi este adoptat de bunicii din partea mamei, care locuiesc la Botoşani.
1879 — începe, sub numele de Simionescu Ion, cursurile Şcolii primare *nr. l* din Botoşani.
1883 — Se înscrie la liceul „A. Tr. Laurian" — secţia clasica — din acelaşi oraş, al cărui elev a fost şi N. Iorga.
1890 — Devine student al Universităţii din Iaşi — Facultatea de Ştiinţe — formîndu-se sub îndrumarea geologului Grigore Cobălcescu.
1893 — Absolvind Facultatea de Ştiinţe, este numit profesor suplinitor la liceul „A. Tr. Laurian" din Botoşani.
1895 — Reuşeşte la concursul care atribuia bursa „V. Adamachi" a Academiei Române şi pleacă la Viena pentru a urma cursurile de doctorat în geologie şi paleontologie. Lucrează cu ilustrul geolog Eduard Suess.
1896 — întreprinde, în vederea tezei de doctorat, cercetări geologice în bazinul Dîmbovicioarei şi începe primele studii asupra istoriei geologice a Platformei moldovene.
1898 — Obţine la 21 iulie, titlul de doctor în filozofie — disciplina geologie — cu teza intitulată *Uber die Geologie des Quellengebietes der Dîmbovicioara (Rumanien).*
1899 — îşi continuă specializarea la Grenoble, Franţa. Revine în ţară la l septembrie îşi începe activitatea didactică la laşi, ca profesor la Şcoala comercială şi la Seminarul pedagogic universitar.
1900 — Intră în învăţămîntul universitar, fiind numit preparator la laboratorul de mineralogie al Universităţii din Iaşi. La 28 noiembrie este numit profesor suplinitor la catedra de geologie şi paleontologie a Facultăţii de Ştiinţe naturale ieşene, al cărei titular fusese Grigore Cobălcescu.
1902 — La 15 noiembrie obţine, prin concurs, numirea de profesor agregat cu titlu definitiv. Începe publicarea unei lungi serii de manuale şcolare din domeniul ştiinţelor naturale, unele în colaborare cu profesorul Th. Bădăran.
1905 _ La 15 martie este definitivat profesor titular la catedra pe care o suplinise. În acelaşi an este numit membru în Consiliul superior al Ministerului Instrucţiunii Publice şi al Cultelor şi publică prima lucrare cu caracter turistic: *Ce se poate învăţa de la un drum lung.*
1906 — Publică sinteza *Geologia României* şi studiul *Valoarea subsolului românesc.*
1907 — La 16 aprilie este ales membru corespondent al Academiei Române, secţiunea ştiinţifică. Începe publicarea studiilor cu privire la geologia Dobrogei.
1910 — Este numit decan al Facultăţii de Ştiinţe din Iaşi.
1911 — La 18 mai este ales membru titular al Academiei Române. În acelaşi an i se încredinţează şi suplinirea catedrei de geografie de la Universitatea din Iaşi.
1912 — Este ales rector al Universităţii ieşene.
1913 — La 24 mai îşi rosteşte, la Academia Română, discursul de recepţie intitulat *Evoluţia culturii ştiinţifice în România.* Răspunsul la discurs şi elogiul noului academician a fost făcut de Ludovic Mrazec.
1915 — Publică în „Biblioteca de popularizare" lucrarea *Cărbunele de pămînt.*
1920 — începe, la editura „Casei şcoadelor", publicarea unei lungi serii de broşuri de popularizare din domeniul zoologiei, geologiei, mineralogiei, astronomiei, geografiei.
1921 — Publică prima ediţie a volumului *Oameni aleşi* (Streinii), întocmeşte *Calendarul gospodarilor,* destinat culturii ţăranilor. Calendarul va apărea în fiecare an pînă în 1942.
1922 — înfiinţează în cadrul editurii „Cartea românească" colecţia pentru mase intitula'ă *Cunoştinţe folositoare. Î*mpărţită în mai multe serii: *Cunoaşterea ţării; Energii româneşti, Ştiinţele naturale, Gospodărie* ş.a. Colecţia va fi condusă de I. Simionescu pînă la sfîrşitul vieţii sale. În această colecţie I. Simionescu a publicat 53 broşuri, unele din ele cu un tiraj de 20 000 exemplare.
1923 — La 15 februarie este reales rector al Universităţii din Iaşi.
1925 — Publică volumul oraşe din România, prima lucrare cu caracter general asupra tuturor oraşelor ţării.
1926 — Publică volumul Sate din România şi al doilea volum din *Oameni aleşi* (Românii), retipărit şi el în numeroase ediţii.
1927 — Publică *Tratatul de geologie generală,* în care dă numeroase exemple din România.
1928 — Apare *Introducere în paleontologie.*

1929 — La l octombrie este transferat la catedra de paleontologie a Universităţii din Bucureşti.
1930 — La 21 iulie este ales (preşedinte al Societăţii române de Ştiinţe. 1933—1934 — îi apar scrierile turistice î*n curmezişul ţării* şi *Colţuri din ţară.*
1937 — Se tipăreşte substanţiala sa lucrare geografică intitulată *Ţara noastră — natură, oameni, locuri,* elogiată în mod special de N. Iorga.
1938 — Publică *tinere, cunoaşte-ţi neamul; Tinere, cunoaşte-ţi arborii; Tinere, cunoaşte-ţi ţara; Fauna României.*
1939 — începe tipărirea voluminoasei scrieri în 5 volume: *Pitorescul României-* vol. I. *Între Dunăre şi Mare (1939);* II. *În lungul graniţei* (1939); III. *Pe drumul apelor mari* (1940); IV. *Prin munţii noştri* (1941); V. Printre *dealuri şi cîmpie* (1943).
1940 — La l octombrie se pensionează de la Universitate.
1941 - La 31 mai este ales preşedinte al Academiei Române. Apare lucrarea întitulată O *viaţă de muncă (Prof. I.Simionescu),* scrisă de fostul său elev, academicianul Gh. Macovei.
1943 — Publică *Paleontologia României.* E sărbătorit pentru împlinirea vîrstei de '70 ani.
1944 — La 7 ianuarie se sfîrşeşte din viaţă. Ceremonia funebră s-a desfăşurat în aula Academiei Române.

Munţii României

O, voi, povîrnişuri scăldate în raze
Cu sate pe poale, cu neaua pe piscuri,
Chemaţi să mă-ntîmpine-n dragul lor cîntec
Izvoarele toate, pădurile toate...
Vă vine prietenul munţilor !
G. VÂLSAN[1]

O cunună de munţi, ca ziduri de cetate, înconjură inima României. Nu sînt prea înalţi; piscurile lor nu se ridică pînă-n zona frigului perpetuu, ca să-i acopere cu scufii de gheaţă, neprietenoasă. Mai tineri ca vîrstă, înfăţişarea lor e zveltă, variată, vioaie. Nu formează nici val continuu, ipentru ca să despartă frate de frate. Văile pătrund adînc spre creasta lor, aşa încît oamenii găsesc loc bun de adăpost şi pază totodată pe drumul tăiat de ape; străbat lesne prin trecătorile numeroase dintr-o parte în alta.

Pădurile se urcă pînă spre înălţimile mai mari; bogatele păşuni smălţuite, grase, covor verde împestriţat cu flori oacheşe, îi fac să fie populaţi peste vară; devin izvor de viaţă pentru oameni. În jurul lor, în cuprinsul lor, în depresiunile ce-i caracterizează, îşi duc traiul din moşi-strămoişi. români curaţi la suflet, care înving prin energie şi răbdare greutăţile vieţii. Unii au păstrat aproape neatins arhaismul strămoşesc. Alţii, cu îndîrjită voinţă, s-au revărsat departe de clima munţilor, înviorînd vlaga naţională.

La poalele lor, în tăinuitele înfundături de văi, cu linişte dumnezeiască, stau locaşurile de rugă, dar şi apărare, păstrarea credinţei dar şi vatra de unde stau răspîndit scînteile culturii naţionale. Munţii însărcina pentru noi cuibul în care s-a zămislit poporul român; din el s-a răspîndit vînjoşenia minţii şi a trupului născută prin asprimea traiului; în ei a început să se arate zorile clocotişului de patimi manifestat prin cîntec şi muzică..) Drumurile prin munţii noştri nu au acelaşi înţeles ca pe aiurea, nu sînt numai evocatoare de variate şi neîntrecute frumuseţi naturale. Ele nu deşteaptă numai mulţumirea trecătoare a suişului. Străbătînd munţii, răsfoieşti pagini din vîltoarea neamului; cunoşti sufletul şi energia poporului. Te recreezi dar şi înveţi. Nu rămîn forme rigide; n-au glas numai (pentru apoteozarea farmecului, a măreţiei şi a armoniei din Natură. Nu e drum care să nu te puie în contact cu probleme ce stau la bazia fiinţei noastre. Nu e pisc mai răsărit de unde privirea să nu se rotească peste zarea întinsă, de unde răsar amintirile zbuciumului neamului nostru şi prin ele speranţa biruinţei din viitor, cum am biruit şi în trecut. Potecile care ne duc prin Carpaţi nu ne urcă numai spre seninul cerului curat, spre îngenunchiarea în faţa ademenirilor naturii. Prin locul, unde sînt aşezaţi, adaugă acestei ideale preocupări de satisfacerea frumosului şi gîndul la noi, la soarta noastră ca popor, aşezat în zeliştea vînturilor.

Munţii sînt ai noştri, toţi, în lungul şi latul lor, oricare ar fi graniţele trecătoare trase peste ei.[2] În tot cuprinsul lor nu se aude decît vorbă şi cîntec românesc. Făptura lor, sufletul lor oglindesc viaţa sufletească a neamului în mijlocul cărora se înalţă, drept zid de susţinere al întregului pămînt românesc. Stînlcile nu par mute în frumuseţea lor sălbatică; şuerul catenelor cîntă doina, aleanul sufletului românesc; şopotul izvorului răcoritor îi ţine isonul. De la improvizatul adăpost al ciobanilor de la sterpe, adesea un colţ proeminent de piatră, la stîna temporară ce se poate muta din loc în loc; de la nedeiele vesele ce se mai ţin pe unele plaiuri cu răscolitoarele sunete de bucium ce chemau odinioară spre vitejia apărării, la ruinele zidurilor dace, din pietre abia cioplite şi cărate cu grea casnă; de la schitul de curînd zidit de pe Măgura Calului, pînă la măreţele mănăstiri bucovinene; de la sălaşurile de iarnă lîngă fîneţele bogate pînă La casele cu acoperiş de paie, cuibărite la faţa muntelui înalt, tot, tot ce se vede, ce se întîlneşte în cale, munte şi rîu, arbore şi colibă, formează o armonioasă îmbinare de zbor înalt şi greutăţi învinse, de îndepărtat şi apropiat care deşteaptă în inimă adînca dragoste de ţară şi neam.

Turismul la noi nu trebuie să ajungă un sport, întrecere numai pentru învingerea greutăţilor la urcuş. El are un rost educativ în stare să topească indiferenţa, miai periculoasă decît oricare duşman, pentru ce e al tău. Escursiunile prin munţii noştri devin astfel lecţii practice de adâncă dragoste pentru tot ce e românesc; locuri şi oameni, mediu şi înfruntarea nevoilor, suferinţi şi biruinţi.

---

[1]George Vâlsan (1885—1935), geograf şi autor al unor volume de proză şi poezie.

[2]I. Simionescu se referă la frontierele trasate de „dictatul" de la Viena (1940) prin care partea de nord a Transilvaniei a fost atribuită Ungariei hortyste.

Munţii Rodnei

Dragostea de natură nu e ca o pasiune:
este o *pasiune.*
RUSKIN[1]

Carpaţii, în lungul lor din Bucovina la Porţile de Fier, cuprind în ei mozaic de aspecte, unele e dreptul ca miniaturi, din ceilalţi munţi ai Europei, întîlneşti în Ciucaş ori Ceahlău colţuri din Dolomitele Tirolului. Obcinele bucovinene, ca şi Munţii Perşani, aduc aminte valurile regulate din Jura. Munţii Făgăraşului, cu acoperişul de zăpadă din.primăvară, sînt asemănători cu Pirineii; asprul masiv al Retezatului cu Alpii bernezi. Nu sclipesc gheţarii, dar urmele lor sînt proaspete, căldările din Parîng ori Retezatul, asemenea au circul Gavarnie din Pirinei; stîncile ca nişte ace, stîlpi din Negoi şi tovarăşii lui reproduc amănuntele vîrfurilor din Alpii centrali. Pentru cei deprinşi numai cu străinătatea, le-ar trece dorul de ea apucînd pe drumurile bătute din Carpaţi.

Carpaţii rămîn însă Carpaţii, prim particularităţile lor anumite, în amănunt ca şi în întregime, în afară de glasul izvoarelor şi şuierul cetenelor, în afară de statele şi stînile din cuprinsul lor, cu alt înţeles, numai pentru noi.

Nu sînt peste tot numai masive aspre ori numai valuri monotone. Sînt atractivi prin apropierea variaţiuni lor. Lîngă Ceahlău, cu podoaba dolomitelor, se înalţă Rarăul cu ruinele Pietrelor Doamnei; de pe ele se arată, ca un larg podiş înalt, Călimanii vulcanici, iar mai spre nord două piramide, gemene, ce încununează impozantul şi asprul mont stâncos al Rodnei, ca mutat din Alpi, între obcinele împădurite ale Bucovinei. Masivul Rodnei are o aşezare simbolică. (...) Ori de unde-l vezi, pare aspru, mereu încruntat, ca o sentinelă de pază, înălţîndu-şi cele două ţuguie, Inăul şi Pietrosul, cu mult mai sus de vîrful Ceahlăului aproape-aproape rivalii Negoiului. Aşezat în nordul ţării, într-o climă mai rece, are îmbrăcăminte mai deasă de păduri. Golurile stîncilor sînt mai rare decît în Carpaţii sudici.

În schimb, Munţii Rodnei sînt mai accesibili, prin drumurile bine întreţinute.

Îi poţi înconjura; le poţi atinge înălţimile chiar cu automobilul, într-un asemenea „Rundsreise", pornind din zori din Sighetul Marmaţiei, cu livezi de meri şi pajişti sviţeriane, noaptea poţi dormi în Cîmpulungul bucovinean- Dacă nu eşti prea grăbit şi nu-ţi place goana, te odihneşti la Cîrlibaba, adormind în cîntecul Bistriţei, pentru ca a doua zi, să urca peste Rotonda, ca să poposeşti seara în Bistriţa Năsăudului. La dus străbaţi în lung Maramureşul izolat, cu oameni care şi-au păstrat încă multe din însuşirile străbune. Urci pe valea Izei, un şirag de sate, care de multe ori păstrează amintiri străbune, cu frumoase şi vechi biserici de lemn. Mai toate sînt pomenite în documentele de demult. Cuhea[2], de unde se zice că a pornit Dragoş, chiar din veacul al XIV-lea. Aproape de Moisei întîlneşti şoseaua mereu stricată de vijelioasa apă a Vişăului. Priveliştea de aici te atrage; muntele te cheamă. Adăstînd pe malul fugaciului rîu, nu-ţi poţi lua ochii de la tabloul sobru şi impunător al Pietrosului.

De îndată ce ieşi din Borşa încep peisajele alpine; nu lipsesc de o parte şi alta a drumului, în încîntătoare văiugi verzi şi cu pometuri, mici căsuţe izolate, asemenea „chaleturilor" sviţeriene. Verdele fraged, întins peste tot, face să-ţi treacă dorul de Tirol.

Îţi ies în cale Pietrosul, îl priveşti în plin, au gropile gheţarilor vechi spre vîrf. Brazii se căznesc să-l cucerească, dar se dau biruiţi. Rămîn stîncile, muşchii şi iarba, în val vîrtejul norilor ce se rotesc ca nişte păsări uriaşe, acum ascunzîndu-se după vîrfuri, acum oprindu-se deasupra văilor adînci.

Forma-i piramidala; păduricele de jnepeni, pete înnegrite ce acopăr coastele repezi, domină unde molizii încetează. La o cotitură îţi apare şi tovarăşul lui de singurătate, Inăul, mai impunător, îşi dau mîna. Se ţin legaţi ca fraţii de cruce, printr-o creastă ca o punte.

Drumul străbate apoi umbra pădurii, cu arbori voinici; mor de bătrîneţe ori în luptă cu furtunile. Securea încă nu-i doboară, apărîndu-i drumurile rele. În schimb, la tot pasul îţi apare ritmica legătură dintre viaţă şi moarte. Trunchiul putrezit, de se înfundă băţul în el, e îmbrăcat cu muşchi ori cu delicatele frunze ca de trifoi ale măcrişului-iepurelui. Nu rar un tînăr brăduţ a prins rădăcini în ciotul putrezit al unui molift, întunerecul pădurii te învăluie. Şerpuirile dese ale drumului deschid ici şi colo ferestre prin vreo rarişte sau prin adăposturile păstrate încă din vremea războiului. Privirea alunecă asupra adîncii văi a Vişăului şi a

---

[1]John Ruskin (1819—1900), scriitor englez.
[2]Astăzi Bogdan-Vodă

munţilor numai neguri de păduri, peste care Pop Ivan îşi înalţă mai semeţ vîrfu-i rotunzit. Popasul mai îndelung de pe trecătoarea Prislopului, mai înaltă decît oricare din cele bătute de care şi căruţe (1414 m), din cauza pădurilor nu te lasă să vezi prea mult. La scoborîş însă o nouă atracţie te întovărăşeşte. De pe drumul tăiat pe înălţime, dunga Bistriţei luceşte ca argintul viu, în fundul văii adînci, prin.pînza cetenilor dese. E o privelişte unică; nu-i auzi şopotul, dar îi admiri sclipirea. La o cotitură Inăul ţi se arată în toată masivitatea lui. La Cîrlibaba, Bistriţa devenită vijelioasă, îţi iesă înainte. De eşti sătul de munte, te îndrepţi către Iacobeni; de vreai să continui circuitul peste Munţii Rodnei, de la Cîrlibaba te întorci pe alt drum, ce duce la Someş. Urci peste Rotunda, trecătoarea tot înaltă (l 278 m), dar mult mai veselă, mai surîzătoare decît cealaltă. Pădurile se trag la o parte din drum; fîneţele se întind mai larg, la faţa muntelui. Calea nu e pustie. O gospodărie înveseleşte locul, omul necunoscînd piedica asprimii. Ba şi cîte un cîmp de orz e pe aproape de casă, alături de nelipsiţii cartofi, pînea celor de pe înălţimi. Viaţa e grea; inima românului e bună. E primitor şi bucuros că vede o faţă străină.

Te abaţi de la drumul larg. La stînă ciobanii istorisesc de vremea cînd în locul tunetelor, din ascunzişul pădurii bubuiau tunurile ce răscoleau ecou prelung pe văi. (...)

Nu ştiau cum să ne mulţumească. Mămăliga proaspăt răsturnată, alăturea de caşul frămîntat de dimineaţă, era masă împărătească. Muntele a săvîrşit minunea, înfulecăm darăburile de mămăligă, de rîdeau ciobanii şi de graba cu care înghiţeam şi de potriveala mămăligii strînsă boţ în palmă, ca să se lipească mai bine brînza. Maşina ce ne-a transportat pînă aice, tehnica modernă, a fost uitată cu desăvîrşire. Arhaismul ascuns în fiecare dintre noi a înviat fără sforţare.

O clipă măcar eşti omul fericit pe care-l râvnesc împăraţii. O clipă de mulţumire, dar care lasă dîră luminoasă în suflet. Trăieşti din ea alte clipe fericite, mai tîrziu, cînd cauţi oaza amintirilor plăcute în forfota distrugătoare.

Soarele te luminează şi te încălzeşte fără să-i simţi arşiţa moleşitoare. Fluturii obraznici se hîrjonesc în jurul tău. Ce uşor se poate cîştiga mulţumirea, cînd ai tăria să învingi inerţia şi lenevirea voinţei ! La umbra de brad, pe covorul fîneţei, admiri şi maiestoasa desfăşurare a Inăului, mai din apropiere. Te cheamă spre el asprimea înfăţişării lui, în adevăr ca o strajă a ţinuturilor ce domină.

Drumul scoboară. Cînd i-am făcut pentru prima oară m-a cuprins o adevărată emoţiuoe adîncă, fără voie, deşi firească, spălînd u-nii faţa în apele limpezi ale Someşului Mare. (...) Munţii nu mă mai interesau. Decorul naturii se şterge faţă de fiorul sufletesc ce mă cuprinse că mă aflu pe pământul de curînd unit[1], după atîtea şi atîtea veacuri de suferinţi şi visări, de lupte şi zbuciume ale atîtor generaţiuni.

Aicuma, cînd scriu, peste amintirea acelor clipe de adevărat extaz lămurit, s-a lăsat zăbralnicul doliului, îndurerarea sfâşietoare a nedreptăţii omeneşti şi a vitregii soarte pentru poporul român. Rodna Veche, cu biserică gotică ruinată de tătari în veacul al XIII-lea, cu casele administraţiei de mineri aduşi din depărtări, cu grămezile strălucitoare de pirite din preajma gării, îţi face impresia unui oraş mutat de undeva din părţile Ştiriei. Drumul apucă în lungul Someşului; treci peste podul acoperit de la Ilva Mare şi poposeşti în Năsăud. Lîngă şcoala scundă, cu pragurile roase de ciubotele românilor care au învăţat acolo, s-a înălţat, ca pioasă recunoaştere a importanţei oraşului cu veche cultură românească, un mîndru lăcaş, cum nici nu l-au visat învăţăceii de pe vremea lui Coşbuc. Un muzeu interesant prin toate semnelfe vieţii româneşti, este îmbogăţit şi păzit cu sfinţenie de un fost elev năsăudean, Gr. Moisil.[2] De la Năsăud, aşezat într-un labirint de dealuri tot mai înalte, pe nesimţite treci din luncile cu mătasa porumbului spre coastele unde abia ovăzul mai dă rod.

Porneşti de la moara purtată de valurile repezi ale pîrîului scoborît din munţi şi tot amăgit de peisagii molcomite, dar ademenitoare, te trezeşti sus, lîngă măreaţa cruce aşezată pe creasta de despărţire dintre ţinuturile bistriţene ale Transilvaniei şi adînca depresiune a Maramureşului, înconjurat de munţi.

Pe unul din drumurile aceste păşeşti pe urmele copilăriei lui Coşbuc, acel care avea să răscolească atenţia tuturora asupra blînzilor locuitori ai satelor din România întreagă!

Drumul însă e mai părăsit, fiind lateral. Cu atît mai bine, căci maşina fiind condusă cu precauţiune, te bucuri de peisajele rămase naturale, în care cîmpurile de grîu şi mai ales de ovăz sînt răcorite de necontenita agitare a frunzelor de mesteacăn, prin suflarea muntelui, alunecată pe văi.

Şi astfel ajungi la Hordou[3], saltul copilăriei lui *Coşbuc,* rămas aproape asia.cum era cînd feciorul

---

[1]Simionescu se referă la unirea Transilvaniei cu România (1918).

[2]Grigore Moisil, istoric şi geograf ardelean, în timpul vizitei lui I. Simionescu la Năsăud, custode al muzeului local.

[3]Satul lui Coşbuc (1866—1918), care azi poartă numele poetului şi care asemenea tuturor satelor din ţara noastră, în ultimul pătrar al acestui secol a cunoscut profunde schimbări. Casa în care s-a născut poetul a fost reclădită şi transformată într-un muzeu memorial.

popei hă-lăudea pe meleagurile înverzite, ascultînd corul păsările descris în „Concertul primăverii", îşi petrecea vacanţa, îmbrăcat cu iţari, nu ca „domnişorii". „Acasă eram ciobani". Asia se lămureşte farmecul poeziilor sale, prin amintirea vie a traiului în satul ipe care nu l-a părăsit decît tîrziu, în care a rămas fiul de ţăran, ciobanul şi muncitorul de pămînt, ducînd cu el imaginile reale ale vieţii satului şi a naturii trăite, ceea ce dă puterea veşnică a tot ce a produs în literatură. Mai multă jale însă se adună în suflet cînd ajungi la casa părintească a marelui poet, pe jumătate ruinată, în vremea cînd am văzut-o, cu buruieni pe acoperiş, cu pălreţii mereu măcinaţi de şiroaiele prelinse prin spărturile acoperişului, de lăsau dîre roşcate pe varul învechit ca nişte lacrimi scurse. Pustiul lăsat peste locuinţa poetului, arată pustiul sufletesc şi al generaţiilor care au cetit pe Coşbuc.

Aceiaşi a rămas însă livada dindărătul casei, deşi arborii aiu îmbătrînit, schilodiţi de vreme, acoperiţi pînă-n vîrful crengilor de rapănul lichenilor ca de pucioasă. În locul ierbii proaspete, prin care se rostogoleau copiii, buruienile sălbatece au nalpădit grădina. Neschimbată, deşi gîrbovită, minunat tablou al arhaismului rural, s-a păstrat moara de apă, între ramuri de sălcii şi cu acelaşi cîntec al pîriaşului limpede şi fugaci.

Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară,
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine-ntr-o căscioară.
(G. COŞBUC)

Ca o minune a lui Dumnezeu totul a rămas neatins. Pîrîul limpede gîlgîie în patul lui îngust, cu bolovani. Pajiştea verde de jur împrejur e covor aşternut pînă-n coasta dealului. Moara din lodbe abia cioplite e umbrită de sălcii şi plopi rămurosi, printre care spînzură aţele de funigei, prevestitorii toamnei. Roata morii cu scîndurile late, neîncheiate la obezi, stă la capătul canalului de lătunoaie, înverzite de muşchi. Două pietre tocite, pe schelet de grinzi groase de stejar, zac în nemişcare. Alăturea e patul morarului, scînduri goale, cu oale pe lăiţi, putinele prin colţuri şi cu hîrtie la ferestre în loc de geamuri. (...)

Drumul urcă tot mai rău întreţinut. Ogoarele se răresc, fîneţele se întind. Mestecenii, tot mai deşi, îşi flutură într-una frunzele tremurătoare, iar în cale se arată cîte un mîndru brad, ce anunţă asprimea povîrnişurilor muntoase, urcate în largi serpentine. Pe culmea drumului, lîngă o cruce înaltă, ce-şi profilează neted braţele întinse pe adîncul cerului, fără voie opreşti. Înainte e larga covată a Maramureşului, de unde ai pornit.

Astfel s-a încheiat acel „Rundreise" pomenit. De la Moisei am pornit; la casa sărăcăcioasă a vădanei din Moisei ne-am întors.

Muntele are toanele lui. Nu e întotdeauna tot una de primitor. În altă călătorie peste Prislop s-a desfăşurat furia apei din munţi, cu o năprasnică vijelie şi dezlănţuire de forţe distrugătoare.

„Este binefăcătoare puterea focului cînd e îmblînzit şi păzit de om; dar groaznic este acest dar al cerului, cînd scapă din încătuşare şi apucă razna, în voia lui". Aceste vorbe ale lui Schiller[1] din „Cîntecul clopotului" se aplică şi apei. Apa şi focul sînt cele mai capricioase elemente ale naturii. Aduc fericirea omului, dar şi nenorociri groaznice.

Apa e mai vicleană şi fioroasă, fie că gîlgîie de mînie, fie că înaintează fără nici un murmur. Din calea focului te mai poţi abate. Apa venind năprasnic te ia cu casă cu tot.

Abia auzi ţipetul desperat de „vine valea" şi huruiala de tunet a bolovănişului rostogolit, ca şi năvala apei, în clocotiş nebun, a ajuns pînă jos, înecînd vite şi oameni.

Pornisem din Borşa pe vreme senină. Soarele însă dogorea, ca în mijlocul Bărăganului. De după Pietrosul se arată un val de nor cătrănit. Alţii se iviră de după Inău. Cînd am ajuns sus, pe dosul împădurit prin care şerpuieşte drumul, se întunecase ca noaptea. O pînză deasă de picături mascate şi repezi se ţese în curmezişul drumului, de nu-l mai puteam zări decît la lumina săgeţilor de foc ce brăzdau cerul, înfigîndu-se în desişul brădetului. De după fiecare trunchi de arbore, ca din răscolirea unui cuib de şenpi, se iţeau şuviţe albe de apă, ce tăiau drumul în curmeziş, apucînd pe unde le venea la îndemînă, ca să se rostogolească în goană zgomotoasă la vale. N-aveam ce face. Trebuia să înaintăm. Liniştea obişnuită a înălţimilor împădurite se transformase într-o neîntreruptă muzică infernală. Ropotul ploii era întărit de zăngănitul metalic al şuvoaielor grăbite, de prelungul ecou al trăsnetelor, ca şi de şuierul fioros al cetanilor de brad, într-una biciuite de furtună.

Pădurea era în fierbere. Te aşteptai la orice.

După cîteva ore de întuneric, norii au prins a se destrăma. Soarele lumina, în răstimpuri scurte,

---

[1]Friedrich Schiller (1759—1805), poet şi dramaturg german.

cursul încă limpede al Bistriţei din adîncul văii umbrite. Zgomotul şuvoaielor părea mai înfiorător prin taina pădurii. Cu cît scoboram, au atît se înteţea. Şuvoaiele se uneau. La o Cotitură, o secundă dacă miai întârziam, acolo rămâneam icu maşină cu tot, jucăria apei înfuriate. Ca un balaur mînios, un puhoi se rostogolea în jghiabul peste care numai cu cîteva săptămîni înainte s-a durat podeţ nou. Brazii dezrădăcinaţi cădeau cît sînt de lungi, schilodind alţii. Podeţul, lovit de trunchiuri, icnea în ţîţîni.

Apa dădea năvală, argintată de spumă. Nemaiîncăpînd sub pod, stăvilită de trunchiurile încâlcite, sălta pe deasupra, într-o clipă îl învăluie. Malurile se surpă. O nouă năvală de apă zmulge podeţul întreg, ca pe o surcică. Apa căpătase înfăţişarea unui uriaş. Fără opinteli, apucând cu amândouă mîinile torţile podului, îl ridică, azvîrlindu-l de vale. Toate se petrecură în cîteva clipe. Rămăsesem înmărmurit nu atît de frică, cît de admiraţie în faţa năpraznicei mînii a şuvoiului, domolit peste cîteva ore. Scăpat ca prin minune de pericol, contemplam măreţia elementului naturii în furie. Un brad tînăr, înalt, în plină putere, zăcea cît e de lung în curmezişul apei, cu rădăcinile întinse, smulse din pămînt. Cu cîteva clipe mai înainte ţinea isonul în cîntecul de zbucium al pădurii. Acum stătea trîntit la pămînt, pradă nimicirii şi prefacerii. Era tabloul vieţii omeneşti, în furia sălbăticirii ei din război. Ajunşi spre seară în Cîrlibaba, Bistriţa nu mai era de cunoscut. Toţi şerpii de apă, ce se scurgeau printre arborii de pe munte, s-au adunat în fundul văii, turburînd liniştea rîului. Acum se umflase dintr-odată, duduia podul de izbiturile valurilor mînioase, acoperite cu frunze şi cetini. Cîte un butuc trecea ca săgeata, ameninţînd picioarele podului cu parapete de scînduri.

A doua zi, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, soarele resfrîngea săgeţi sclipitoare în crucea nouă a bisericii, transforma în diamante stropii rămaşi pe cetinile brazilor din apropiere. Mai iuţită în mers, dar în parte limpezită, Bistriţa îşi cată de drum. Oamenii avură partea lor din năprasnica furie a apei. Cu ţepini lungi, trăgeau pe mal butucii ori trunchiurile ce pluteau pe apă. Era dreptul lor, consfinţit prin tradiţii.

Inăul atrage, ca şi Pietrosul, mai mult poate decît munţii din sudul Carpaţilolr. E ceva tainic în asprimea lui. Nu străluceşte stînci goale pe vîrf. Pădurile care se urcă şi la 1800 m, dese, întunecate, îi dau o îmbrăcăminte sobră.

Inăul e mai accesibil, fie din Valea Vinului dinspre Rodna, fie de la Cârlibaba, drum ales prin trăgăneala lui, şi îndeosebi prin faptul că, după ce ieşi din pădure, păşunile larg întinse fac ca la tot pasul priveliştea să fie deschisă.

Acesta e farmecul muntelui, una din ademenirile lui. Domină. Cînd cerul e senin, aice de un albastru mediteran, vizibilitatea devine depărtată şi limpede. Priveliştea în adevăr este impresionantă. Prinzi maiestatea domniei munţilor.

Sub vîrful principal al Inăului, într-un decor măreţ al unei largi căldări glaciare, odihneşte şi limpedele lac Lala, la înălţimea Ceahlăului. Drăgălăşenia lui, mai ales în răsărit de isoare, cînd faţa-i e poleită cu aur, este neuitată, cu totul deosebită de acea a lacului Bucura, în mijlocul năruiturilor de stînci. Cadrul lacului aice îl formează o păşune întinsă, una, verde, bogată, plină, de-i dă un aer de molcomită aşezare, ce te dispune. În jur nu e dezolare; clima cu totul alta a făcut ca vegetaţia să fie bogată, înviorătoare. Neuitată îmi va rămînea amintirea nopţii cu lună plină trecută la marginea ochiului de apă cu tainică sclipire. A fost împlinirea unei temerare dorinţi de a trăi cîteva ore în singurătatea măreaţă. Numai (după insistenţe, convingătoare la cele din urmă, ciobanul, ce-l luasem drept călăuză, nu m-a lăsat cu totul singur. Puterea farmecului netrăit ce-l revărsa ceaţa argintată, ca o ploaie diafană, lăsată de lumina lunii; cerul de un senin impresionant cu rare stele boghioase, din ce în ce mai luminoase; luciul nestins al lacului; umbrele clar conturate ale coastelor din jur, totul închidea o grandioasă scenerie, care mă ţinu legat locului. Nici o mişcare în jur; nici o adiere nu tulbură liniştea ce ne învăluia tot mai adînc. Simţeam la început frica de sălbătăciuni, evocată de ciobanul care ştia multe să povestească cu încetul nu mai eram fiinţa cu gîndul la pericole. O transformare treptată mă pătrunsese.

Devenisem un fir din imensitatea nedesluşită. Trăiam clipele de extaz ce te eterizează în faţa infinitului insondabil, în care se contopea cer, pămînt şi fiinţa noastră. În amorţeala fericirii pe care o trăiam, începu să joace înaintea mea lumea vie a zînelor din poveştile copilăriei sau, urmărind mutarea înceată a stelelor în jurul celei polare, gîndurile fără voie se înălţau şi mai sus de ele, în taina nepătrunsă a puterii ce le mişca. Sub farmecul măreţ al naturii impunătoare, îmi lămuream licăririle născute în sufletul celor ce trăiau mai adese cu ea. Aşa au luat naştere poveştile; aşa a izbucnit în versuri simple răscolirea sufletului celui izolat de lume (...)

Mai au o atracţie Inăul şi Pietrosul: stînile. Stîni se întîlnesc pe toţi munţii noştri. Aice sînt cele mai înalte, unele chiar la l 900 m, căci păşunile şi ele sînt mai întinse spre vîrfuri.

Cîtă deosebire însă între stîna aşezată, adevărată gospodărie de vară, de pe Valea lui Ivan, şi între cea de pe Inău. Nici nu i se spune stînă, ci „mutătoare". E primitivitatea adăpostului vremelnic. Pe patru furci tari se sprijină acoperişul de draniţe, iar păreţii, zăplazuri, sînt lobde încheiate la capete, cu furci. O

simplă poliţă — cupare — serveşte pentru depozitul instrumentelor, toate de lemn, dar şi pentru sacul cu făină, traista cu sare. Vatră nu există. Focul se face pe pămîntul bătut; fumul te înăbuşă, te orbeşte. Ciobanii, păcurarii, adesa cu pumnul sub cap drept căpătîi, dorm tot pe pămînt, cu picioarele spre focul care nu se stinge. Numai comarnicul de alăturea este mai cu grijă acoperit; în el se depozitează bogăţia caşurilor, la loc ferit de ploaie şi soare, ca să se zvînteze.

Cînd păşunea a sărăcit, sau cînd locul a devenit o mlaştină prin frămîntarea măruntelor copite ale oilor, „mutarea" se strămută aiurea, la loc mai bun. E tipul nomadismului pastoral păstrat în toată simplitatea lui.

Viaţa păcurarilor ? Izolarea completă de sat, de lume, traiul în plină natură, în care numai ceaunul de mămăligă este semnul vîrstei fierului în care aceşti eroi ai muntelui îşi duc viaţa. Doar făina de mămăligă se aduce din sat. Încolo oile dau zarul acru din oare pregătesc, rar, sorbeala, zeamă fiartă cu măcriş de munte. Aşa se lămureşte amarul cîntecului:

M-o mînat maica la capre
Şi merinde nu mi-o pus,
Num-o coajă de mălai
Ţapănă de nouă ai.
Şi cînd coaja o rodem
Caprele mi le pierdem.
(E. PRECUP)[1]

Aşa se lămureşte oftatul adînc al celui care trăieşte cu dorul depărtatului sat, în inimă:

Foaie verde de podbal,
Mărg cu turma peste deal,
Peste deal, peste vîlcele
Şi mă culc pe floricele,
Şi iau fluierul să cînt,
Că-s străin pe-acest pămînt,
Că-s străin şi depărtat
Şi mândruţa m-o lăsat.
(E. PRECUP)

Aşa se lămuresc toate baladele şi poveştile, ca urmările întâmplărilor deosebite ce impresionează şi rămîn înrădăcinate-n minte, îmbinarea realului cu închipuirea, zbuciumul gîndurilor în liniştea izolării, dar şi a, frumuseţii naturii, au dat naştere literaturii nescrisă, transmisă din generaţie în generaţie.

Aice, în asprimea muntelui nordic, mohorît şi aspru, s-au mai păstrat obiceiuri arhaice, care aduc aminte de începutul înnegurat al omenirii, vremea cînd omul preistoric devine „descoperitorul" mijloacelor simple ce a dus apoi omenirea spre căile progresului. Obiceiul „focului viu" este încă în munţii Rodnei practicat cu sfinţenie. Din frecarea a două lemne, în combinaţii felurite, după loc şi meşteşug, se capătă focul. E focul primitivilor păstrat cu sfinţenie în pribegia lor de nomazi vînători. Trecutul depărtat a lăsat credinţa că fumul născut din focul viu, căpătat printr-un ritual anumit, fereşte oile de boli, de necuratul: „îl foloseşti la năcaz, că-i tare sfînt şi cu folos". Un drum prin munţii Rodnei, nu te poartă numai spre contemplarea naturii, aice mai frumoasă prin asprimea formelor şi variaţia vegetală; te transportă îndărăt cu mii de ani la viaţa primitivă a omenirii, rămasă mai mult la noi poate decît aiurea în Europa, în colţurile tainice, adăpostite, ferite de prefacerile vremii şi a drumurilor bătute.

Ne aduce aminte de unde am pornit; ne dă şi indicaţii cum să procedăm la progresul sănătos al celor care, cei mai mulţi, nu trăesc prea depărtaţi de zorile omenirii.

[1]E. Precup, folclorist ardelean, fost profesor la Gherla.

Munţii Bistriţei

Ca nişte pînze-albastre, pe alocuri
În bolta cerului de vară prinse
De mini divine — aşa se vedeau munţii
G. VÂLSAN

Cînd urci valea Bistriţei, la Cotîrgaşi se arată în fund un munte izolat, cu înfăţişare deosebită. Cu vîrfu-i ascuţit, din care pornesc pante domoale, samănă au un con vulcanic, îţi aduci aminte de silueta lui Fuji Yama, sfîntul munte al japonezilor.

E Grinţieşul Broştenilor, turnul de observaţie al regiunii. Pripoare destul de repezi, dar umbrite, te duc pînă-n vîrf. Călare ori pe jos, în trei ceasuri, ajungi din valea plină de viaţă în domnia liniştii şi a reculegerii. O mare întreagă de munţi îţi opreşte ceasuri întregi privirea. Se ţin unul de altul, se urcă unii îndărătul altora, despicaţi numai de tăietura Bistriţei. Departe, departe, în ceaţa orizontului, spre nord, se vede silueta impozantă a Inăului; lui îi corespunde spre sud masivul Ceahlăului văzut în toată lungimea. Spre răsărit zarea se pierde, peste creasta munţilor mai mărunţi, în locurile joase din stînga Moldovei, iar spre apus privirea rătăceşte deasupra gheburilor fără număr din Transilvania, ce se lovesc de cer, la orizont.

Îţi dai seama de toată măreţia firii şi de nimicnicia noastră. Ceasurile trec ca în vis, se scurg domol ,în liniştea supremă, cu zborul norilor, cu sunetul duios al buciumului de la stînă. Cu regret părăseşti vîrful dezgolit, cînd soarele, stăpînitorul ostaşilor de piatră, începe să arunce umbră peste coastele împădurite.

Izolat cum e, bătut de vînturi aspre, aice îţi e dat să prinzi greaua luptă ce o duc molifţii, în năzuinţa lor de a urca mai sus, tot mai sus. Cad biruiţi. Din înfăţişarea lor ce transpira mîndria vigoarei, podoaba aspră a conului de cetini, ajung ca nişte mari sperietori de vrăbii din lanurile cu grîu. Trunchiul lor descojit abia mai poartă cîteva ramuri în partea încotro bate vîntul mai mult. Sînt tiraliorii ce ajung schilozi, tot mai răriţi, mai piperniciţi, mai desfrunziţi, pînă ce nu mai pot. Cad bătuţi, unde vraiştea vîntului suflă cu asprime, de nici jnepenii nu pot trăi. Mai sus de ei se întinde păşunea; locul brazilor deşi l-a luat iarba măruntă, gramineele care cer ajutorul vîntului pentru fecundare. La adăpostul lor cresc celelalte flori, pitulate, de nu li se vede decît corola arătoasă, chemătoare prin culoare şi parfum. Asprimea vîntului, lipsa de adăpost fac ca stînile să fie rare. În schimb tot aice îţi este dat să trăieşti o clipă alăturea de ciobanii de la sterpe, să le cunoşti greaua viaţă, între munţi şi spaţiul larg al cerului, sin-guri-singurei, fără tovarăş decît un cine credincios. Viaţa acestor ciobani nu e întru nimic deosebită de a preistoricilor lor strămoşi. Cît e ziua de lungă rătăcesc de colo-colo, adevăraţi nomazi legaţi de păşune. Poartă cămaşă de cînepă unsă cu zar, ca să-l ferească de jivinele mărunte, potrivit cîntecului:

Păcurar cămeşa neagră,
Numa gura ta mi-i dragă,
Păcurar, cămeşă unsă,
Gura ta-i fagur şi mursă.
(E. PRECUP)

În spate duc noapte şi zi cojocul miţos, întors pe dos. Aceasta-i mantaua de vreme rea, învălişul de noapte. Căciula, blana de miel abia dubită, n-o lasă din cap, bată soarele cît de tare. În picioare, opincile din piele de porc îl fac să se poată acăţa şi pe stînca cea mai tăioasă. Atîta-i îmbrăcămintea lui. La brîu e încins cu chimir lat de piele, nu numai ca să-i apere şelele, dar în el ţine amnarul şi iasca, nelipsite, ca şi ciorsacul legat cu o şuşiniţă de piele. Tot la brîu ţine şi tovarăşul lui scump: fluierul. Traista de la sold îi e cămara cu mîncare: mămăligă rece, un bot de brînză şi rar cîte o ceapă, delicateţă pentru el. Drept sprijin şi apărare totodată, temută de lup şi de urs, este bîtă străbună, cea dintîi armă a omului paleolitic, înainte de a folosi piatra.

Şi aşa îmbrăcat, aşa înarmat, îşi mînă turma de sterpe de ici-colo, sau, mai bine, se ia el după turma ce mişcă din loc în loc unde găseşte păşune mai fragedă. Astfel rătăceşte săiptămîni întregi, pe vreme bună, ca şi pe sloată, pînă se apropie vremea scoborîtului. Singur în spaţiul nesfîrşit, cu gîndurile trezite doar de şuierul bradului ori de murmurul izvorului de care nu se depărtează prea mult. Cu palma făcută cupă, ori punîndu-se pe patru labe, îşi răcoreşte setea. Spre sară doarme unde poate, său mai bine moţăie cît poate, doarme iepureşte, ca la cea dintîi sforăitură a oilor să fie gata de luptă. De găseşte un colţ de stînca, se încovrigă-n cojocul miţos şi se odihneşte.

Breabăn şi bulbuc domnesc

Este struţul ciobănesc,
Fluierul, botă de tei
Sînt uneltele ce nu ei,
Iară patul de culcat
Este cîmpu-nrourat.
(E. PRECUP)

Unde izvorul îl mai ţine locului, îşi clădeşte un adăpost simplu, primul cort. Bate doi ţăruşi mai lungi, pe crăcăna cărora întinde un altul. Sînt căpriorii ce susţin coaja despoiată de brad, întinsă ca acoperiş oblic, fixată jos cu cîţiva bolovani. Cel mult îşi aşterne ceteni de brad drept saltea, iar o piatră o pune la căpătîi, drept pernă. E adăpostul lui de ploaie, de soare, de vînt. Poporul Wedda, rămăşiţa oamenilor preistorici din Ceilan[1], nu se odihneşte altfel. Aceasta e viaţa din lungul verii a acestui erou, de pe plaiurile Grinţieşului, ca şi de pe altele. În singurătatea deplină, în liniştea desăvîrşită, „cînd se aude cum pasc oile", îi trebuie curaj ca să-şi îndeplinească datoria, îi trebuie statornicie şi abnegare; aice se căleşte pentru viaţa de trudă de jos. Aice îşi înmagazinează energia ce stă la temelia vieţii neamului. Aice, în măreţia frumosului din natură, dar şi în dezlănţuirea furiei ei sălbatice, stă de vorbă, adesea în gînd, cu oile sale, cu stelele de sus; ascultă ce-i spune şuierul cetenilor de brad. Veştile aduse din vale, de vînt, îi răscolesc dorul care stă ascuns în sufletul lui, ca florile sub zalea de zăpadă. Vîntul o topeşte, florile dau colţ, cîntecul e gata. Îl spune cu vorbe; scoate fluierul din brîu şi face să se reverse în sunete tînguitoare dorul sau amarul, în credinţa că vîntul le duce acolo unde vrea să fie auzit.

Foaie verde de podbal,
Merg cu turma peste deal,
Peste deal, peste vîlcele
Şi mă culc pe floricele
Şi iau fluierul şi cînt,
Că-s străin pe-acest pămînt.
Că-s străin şi depărtat
Şi mîndruţa m-o lăsat.
(E. PRECUP)

Cînd untul îl apucă, scoate custura din brîu şi se necăjeşte să-şi încristeze capătul bîtei, cu linii ce închipuie pe cele ale stelelor spre care mereu cată sau a cetenilor într-una înaintea lui. Cînd dorul e prea mare:

Plîng şi mă sting în suspine,
Nu suspin dup-al meu sat,
Ci că mîndra m-o lăsat.

Scrie mândrei o scrisoare, după învăţătura din natură, singura lui mare călăuză în toate. Taie creanga de brad, o ciopleşte în chip de furcă, pe care însamnă hieroglifele numai de el înţelese, dar şi de cea căreia îi e hărăzită. Aşa a luat naştere „Mioriţa", aşa arta populară; aşa a început viaţa de temei a satului de munte, de unde s-a răsfirat, ca şuvoaiele de apă, puterea de muncă şi de regenerare a neamului.

După ce vizitasem Roma şi Neapole, exuberante de viaţă, labirinte de clădiri măreţe, haos de mişcare omenească, într-o seară senină de primăvară am ajuns la Florenţa. Împrejurimile încîntătoare, dealurile rotunjite, întinse, atmosfera de linişte ce învăluia casele modeste, evocarea unui trecut strălucit, cu urme la fiecare pas, îmi aduceau aminte de Iaşul mult dorit, cuprinzîndu-mi sufletul într-o legănare de mulţumire, de odihnă, binevenită după impresiile puternice, zguduitoare, căpătate în Cetatea eternă.

Acelaşi simţămînt de satisfacere, de plăcută înţelegere a vieţii, îl capeţi de cum intri în valea Negrei, surîzătoare, mai ales dacă ai norocul unei zile mediterane, fără pic de nori. Neagra are un tipar cu totul altul decît Bistriţa; mai mică, mai iute — cel puţin plutişoarele, adevărate jucării, ca săgeata alunecă pe luciul ei — a avut vreme să-şi potrivească mersul. Nici nahlapi încreţiţi, nici genuni tainice. O apă zglobie, zveltă, repede limpezită, strînsă cochet grămadă într-o albie îngustă, fără răsfirări nehotărîte.

Pare a fi mai veche, deşi e veşnic tînără. Şi-a curăţit drumul de stîncile ce i-ar fi piedică; coastele munţilor au avut vreme să se mai tragă îndărăt; chiar vîrfurile mai îndrăzneţe s-au îndepărtat, respectînd vesela faţă a duşmancei lor. Iar din sfărîmăturile luptei, din praful şi grohotişul stîncilor măcinate, Neagra şi-a croit o alee de pajişti, sălcii şi arini, pe care o ţine, prin umezeala împrumutată, în culoarea intensă a veşnicei speranţe şi prin care, alene, se plimbă în şerpuiri numeroase. De aceea, mergînd de-a lungul

---

[1]Denumirea actuală a Ceylonului (în text Ceilan) este Republica Shri Lanka.

drumului curat, bine întreţinut, ce o întovărăşeşte, ai impresia că treci din încăperi în încăperi mărețe, închise din toaite părţile, cu bolta soarelui de Italia, cu tainice uşi prin care stăpînă intră şi iese misterios, fără să o vezi, de cele mai multe ori abia auzindu-i foşnetul de mătasă.

La început, în odăile de la intrare, un părete numai — cel din dreapta — e zugrăvit cu tonul închis al brazilor neclintiţi, simbolul voiniciei neînfrînte. Pe celălalt începe împestriţătura arborilor cu frunze căzătoare, stropiţi cu diferite culori de toamna ce se apropie, cu şopotul vesel al frunzelor bătute-n dungă. Mai încolo, e şirul poienelor tăinuite. Prin verdele covorului de jos, ascunsă prin boschetele arinilor şi al sălciilor, Neagra se furişează molcom, sub bolta de azur pătată cu gingaşa făptură a fluturilor albi, ce-şi duc jocul vieţii în cele de pe urmă zile frumoase: „un salut de mai vieţii de Septembrie". Păreţii sînt tapisaţi cu verdele închis al brazilor, presărat de mestecenii cu cîteva frunze aurite, iar unde şi unde cîte o stîncă, înnegrită de ferul ce-l cuprinde, răsare din cadrul frunzelor.

Şi mai departe vine al treilea soi de încăperi, mai luminoase, căci valea e mai deschisă. Armonios păreţii sînt tapisaţi mai mult cu gingaşele gobelinuri ale mestecenilor. Bradul e izolat, iar prin oonittrasft, apare mai voinic, mai drept, mai impozant. Cîte un plop tremurător s-a rătăcit pe coasta stîncoasă, trădîndu-se prin miile-i de oglinzi ce necontenit se mişcă, reflectînd razele de lumină; drept completare a decorului, pini roşietici, cu ramurile noduroase, se înalţă pe vîrful stîncilor din care pare că şi-au supt seva roşcată.

Negrişoara, aice, se închină stăpânei ei, faţă de care pare un firicel de apă, pierdută printre frunzele late de căptălani. În fund e Dîrmocsa, cel dintâi sat din comuna răzăşască Dorna. Munţii dezgoliţi prin lăcomie, daţi pradă puhoaielor sălbatice, spun graba omenească de a doborî, fără cumpătare, podoaba brazilor trufaşi.

Poiana lui Mîrcă, lîngă Borcut, e locul de popas. Un dejun cu păstrăvi la proţap întremează osteneala abia simţită.

În cale întâlneşti un exemplu instructiv de imaginaţia şi spiritul ager de comparare al moldoveanului.

Măzănaie se numeşte un soi de guşă a arborilor. O nodîlcă mare cît un căuş, cu scoarţă crăpată, încreţită şi noduroasă, arată o boală a copacului. De la Borca, spre nord, orizontul larg e închis de o culme de trei munţi ce se ţin una, cu vîrfurile tăiate, ca nişte ceaune răsturnate, acoperite cu pajişte. Muntele şi pădurea sînt strîns lipite în mintea ţăranului; de aice numele de Măzănaie dat celor trei noduri urieşe, pietroase. Merită să fie urcată una din ele, nu doar că prezintă cine ştie ce atracţie deosebită; dar de pe vîrful ei, de la stîna aşezată pe versantul dinspre Cotîrgaşi, te bucuri de cea mai frumoasă privelişte a Ceahlăului, din cîte locuri se poate zări straja Moldovei. E un tablou fără păreche, demn de oricare regiune muntoasă din Europa mult vizitată. Din cadrul Hăcigosului spre răsărit, o covată largă cu fundul acoperit de o pocladă de iarbă, din acel al Cărpinişului, stîncos şi al ultimelor ramuri ale Budacului pururea posomorît, în spre apus, se deschide valea largă a Bistriţei, cu sclipirile ei de argint viu, sub bătaia soarelui în amiază, cu casele albe răsfirate pe şesul Sabasei, cu clădirile cochete, pătate cu ros, strînse grămada, din Borca. Ai crede că e cine ştie ce orăşel şviţerian pripăşit în meleagurile carpatice. Iar în fund, măreţ, înalt de se joacă norii în coama lui, Ceahlăul în deplina lui desfăşurare de la Hangu şi pînă la Bistriţa. Linia de profil se desinează pe cerul senin, ca o trăsătură de condei pe hîrtie. Aici se înalţă în Toaca şi Panaghia ca nişte turnuri, ici merge lin pe platoul Ocolaşelor ori se scoboară brusc înspre Bistriţa la Piatra Sură. Turnuleţele, mii de pe păreţii prăpăstioşi, sînt puse în evidenţă prin culoarea lor deschisă, în contrast cu acoperişul jnepilor, a iniperilor şi a muşchilor moi, care se agată pe toate dărîmăturile grohotişelor cu căderi mai domoale. Şi au cît soarele se lasă în spre apus, cu atît mai mândru apare Ceahlăul, în haina trandafirie cu care se îmbracă stîncile.

O escursie mai lungă e aceea spre Barnar. Trei zile abia ajung pentru ca să te poţi bucura în tihnă de frumuseţile ce se deschid privirii, la fiecare cotitură de drum, la fiecare vîrf de deal. Ochiul e mereu la pîndă şi sufletul mulţumit. Emoţiunea te cuprinde la fiecare clipă ca şi într-un muzeu cu tablouri vestite, ca şi la ascultarea unei simfonii de Beethoven. Farmecul e că totul e neprevăzut, de descoperit, neanunţat. Dezamăgirile călăuzei lipsesc, pentru că imaginaţia nu e înşelată, ci întrecută de realitate.

Crucea e cel mai însemnat sat de pe valea Bistriţei, dincolo de Broşteni cale de 22 km. Două pîraie, ca şi la Borca, venind faţă în faţă, au desfundat locul. Bîrnărelul zglobiu, ca şi o şuviţă săltăreaţă, vine dinspre Dorna; Pîrîul Crucii, mai scurt, curge dinspre răsăritul Bucovinei. Bistriţa e ca oprită în loc, face un cot aproape cît un cerc, anume pare ca să mărească valea, să deie mai mult spaţiu omului, pe o suprafaţă restrînsă.

Spre apus muntele e împădurit, întunecat; stânci negre continuă pînă-n apă culoarea bradului. Spre răsărit, coastele domolite ale munţilor sînt acoperite cu pajişti unite, fără scormoniturile puhoaielor. Insule de brădet au rămas izolate, iar în fund răsare zidul Tarniţelor, ca de marmoră albă.

Stîncile dezgolite, sfărîmate ca şi creasta unei cetăţi în ruine, îţi aduc aminte de Insula Morţilor de Boecklin[1] Brazii izolaţi, înalţi, drepţi, agăţaţi printre stanele de piatră, sînt chiparoşii, iar pădurea întunecată, din care stîncile răsar, e marea liniştită, întunecată în umbra serii.

Pînă la gura Barnarului merge cum merge, căci drumul e tăiat pe marginea Bistriţei. De aice apa însă se strînge, malurile ei sînt înalte; omul a trebuit să se agaţe, prin pădure, de coasta munţilor, la fiecare pas mîncată de pîrîiaşele ce se scoboară grăbite din cascadă în cascadă.

De altfel, de la Barnar în sus e pantea cea mai vrîstată, cea mai pitorească din întregul curs al Bistriţei. De aceea pare că natura însăşi a căutat să închidă locul, să-l facă greu accesibil omului, să-l menţie cît mai îndelungă vreme sanctuarul minunii ei primitive. De o parte şi de alta, masivele munţilor înalţi, Pietrosul cu Bogolinul, o creastă zimţuită, prelungită în Barnarul cu Scăricica, zid la fel cu cel dintîi, numai din altă piatră clădit, fac păretele dinspre apus, Rarăul, TarniţeIe, Clifele încheie peretele dinspre răsărit, iar porţile Bistriţei, straşnic zăvorite, sînt spaima plutaşilor, înspre nord, între Bogolinul şi Giumalăul, sînt cheile vestite. Apele spumegă, lovindu-se cu îndîrjire cînd de Colţul Acrii, cînd oprindu-se în vîrtej la Şteaza, cînd strîngîndu-se grămadă sub Pisc, ultima încercare a plutaşului meşter. În jos, la cealaltă poartă străjuiesc Barnarul şi Dealul Ursului; Bistriţa din nou se mînie. A izbit, şi-a încordat puterile, a sfredelit cu vârtejurile sale, pînă ce şi-a croit în sfîrşit un drum. Şi azi valurile ei sînt furioase, încondeiate cu creastă de spumă cînd trec peste colţii rotunjiţi din Toance în clocotişuri ce-ţi dau fiori. Plutaşul îşi face cruce, cînd se vede scăpat teafăr cu nava lui cu tot din clocotişul turbat. În mijlocul acestei cetăţi, domnia o are tot Bistriţa: îşi domoleşte mersul, e blîndă, liniştită, surîzătoare. Ici se lasă bătută de soare prin poienele de la Cojoci-Cruce, mîngîind cu mişcări feline piciorul Bogolinului, privindu-l galeş pare că-i spune: aşa e că te-am răpus ? Şi apoi fuge iar repede în încolăcituri, dar întîrziind din drum. Mai încolo, în pîlnia coastelor repezi, pare un lac; nu se vede nici de unde vine, nici încotro se duce. li place, se pare, decorul sobru al fagilor boltiţi, al frasinului cu lemnul tare, ce trăiesc de-a valma cu brazii veşnic mohorîţi, avînd de tovarăş nedespărţit mesteacănul cu trupul gingaş.

Şi dacă farmecul acestui cuprins de cetate, zidită pentru Bistriţa, îl guşti în deplină desfăşurare în drumul pe plută, dincoace, pe drumul ascuns în pădure, ai clipe de mai adîncă emoţie. De la Barnar începi a urca Dealul Ursului, printre fagi vînjoşi şi tei stufoşi. Când ajungi în punctul cel mai înalt, rămîi înmărmurit. O mînă nevăzută opreşte în loc chiar pe acel care e „pedepsit să nu ştie a privi". Printre stîlpii drepţi de brad ori ramurile noduroase ale fagului, ca printre zăbrele, se vede în fundul prăpastiei de lîngă drum toată furia viitoarei de apă, în lupta ei cu stîncile de la Toance. De aice se observă numai o vînzoleală de valuri, sub pînza albă a spumei, şi un zgomot ce te înfioară. În faţă păretele Scăricicăi dintr-o bucată, iar mai încolo o cortină de mesteceni cu frunzele rărite. E natura în deplina ei viaţă; un mozaic de culori armonic alipite, o întrunire a celor mai disparate manifestaţii legate prin nesimţite tranziţii, încît formează un tot admirabil.

Scobori Dealul Ursului, urci din nou Arşiţa Cînelui. Decorul e altul, Barnarul, cu creasta formată din blocuri de marmoră aruncate unul peste altul, îţi apare în tot lungul lui. Bradul se opreşte departe de vîrf; rădăcinile lui nu găsesc de ce să se înţepenească; în schimb natura a avut grijă să acopere oasele scheletului de piatră, azvîrlind peste ele un cearşaf de muşchi, care nu poate acoperi însă monturile înnegrite de arşiţa soarelui şi de coaja lichenilor. De sub bolta pădurii, în care te găseşti, Bistriţa nu se vede; i se aude numai zăngănitul valurilor ei. Te crezi în una din peşterile din Istria, în care apa ce le-a lărgit clocoteşte în fundul întunecat, iar stalagmitele au îmbrăcat formele bradului.

Cînd a ajuns la Pîrîul Leşului, însemnat cu o stîncă înnegrită, pe care doi mestecănaşi îşi leagănă frunzişoarele la adierea vîntului răcoros de pe vale, faţa ţi se înveseleşte. O bucurie nestăpînită te cuprinde fără voie.

Din întunericul pădurii ia dat de lumina orbitoare, ce scaldă o poiană largă, însemnată cu dungile lăsate de coasă. Iar în fund se zăreşte Bogolinul, imaginea Scăricicăi, lipit de Pietrosul, creastă ascuţită de granit, spre vîrful căruia brazii singuratici se agată, pare că ar fi nişte oi negre care au apucat înaintea turmei.

Poiana e începutul ţinutului locuit; Crucea nu e departe. Un dejun bun, luat la hotelul curat, repară puterile după mers anevoios.

Rarău-Pietrele Doamnei. Nu e vreme de zăbovit; zile frumoase mai multe în şir nu prea se

[1]Arnold Boecklin, (1827—1901), pictor elveţian.

nimeresc des prin locurile acestea împădurite. Caravana cailor de munte, cuminţi, răbdători şi domoli la umblet, apucă drumul ce duce pe marginea Bistriţei. La Cojoci, puhoiul mînicînd malul abia a lăsat loc de o cărare. La Chiril, pîrîul cu acelaşi nume saltă uşor, printr-un aluniş des, în Bistriţa. Drumul coteşte pe albia lui, într-un urcuş liniştit. Casele triste, înşirate de-a lungul malului, par părăsite în valea înfundată. Oameni — tineri şi bătrîni — s-au dus la polog, bucuroşi de voia ce le-o dă vremea. Cîteva fire de bob, mazăre ori curechi, arată înlăţimea la care ne găsim, care nu îngăduie cultivarea multor plante. Un petec de pămînt, în jurul unei case, e semănat cu popusoiu. Timp şi muncă pierdută. Abia crescut de un cot, popuşoiul a rămas în spic şi mătase. O lume de pitici, jucării de ale naturii, fără de nici un folos pentru om.

Valea e din ce în ce mai bolovănoasă, cărarea din ce în ce mai rea. Vremea şi-a dat în teapă. Din nişte nori groşi, veniţi aşa de repede de nici nu-i bagi în seamă, se desprind săgeţi luminoase. Tunetul, lovindu-se în păreţii de piatră, naşte ecouri prelungi, repetate. Abia se sfîrşeşte unul şi începe altul, aşa încît munţii par într-un zbucium continuu.

Trecem însă printre nori; ploaia se abate, ca o pînză cenuşie, peste vîrfurile împădurite. Rămîne umezeala ce pătrunde şi... o variaţie a decorului.

Abia ai lăsat în urmă ultima casă şi deodată apar în faţă două turnuri de piatră, învăluite în ceaţa ce se rupe în urma ploii, asemenea aburilor amestecaţi cu fumul subţire ce se mai înalţă după incendiul unei biserici, din care nu au rămas decît păreţii şi cele două turnuri.

Spre apus, soarele, ieşind din norii ce fug către miazăzi, învăluie ţancurile de piatră într-o feerică pînză trandafirie. Pietrele Doamnei apar pentru întîiaşi dată în faţă, în deplina lor splendoare de campanule sculptate de un maestru divin. A fost o năluca. Ca şi în Faust, cortina s-a luminat o clipă, apărînd în fascia luminei proiectate figura feciorelnică a Margaretei. Un vis, care mine însă va fi realitate.

Cărarea se pierde pe un pieptiş bolovănos. Caii se opresc, caută cu prudenţă un colţ mai sigur. În sfîrşit, în amurg, cînd ţoabele încep a pişcă, se deschide poarta schitului de pe Rarău. Bolovanii au rămas în urmă, iar înaintea noastră se întinde o otavă verde ca şi pajiştea de primăvară. Toamna şi-a însemnat sositul prin numeroase brînduşe, ce-şi scot din pămînt numai corola de un indigo şters. Dintre florile de vară, doar pe lîngă pădure genţianele cu florile mascate, albastre intens, încearcă să atragă insectele rărite, iar ici şi colo, prin locurile umede, cîte o şopârlaiţă cu florile singuratice aduce aminte de lăcrămioare.

Şi lîngă această poiană încîntătoare, la adăpost de vînturile dinspre nord, cu priveliştea înălţimii de l 000 m asupra întregii împrejurimi a Bistriţei şi a celor trei vîrfuri de strajă, se află schitul Rarăului, mutat aice, la 1800, de către sihastrul Sisoe, dar purtînd numele de care în mintea poporului e legată amintirea lui Rareş[1].

A doua zi, dis-de-dimineaţă e sorocită plecarea spre Rarău. Dorm încă codrii şi munţii în giulgiul des al negurii. Necunoscutul uneşte cer cu pămînt, încetul cu încetul brazii ddn curtea bisericii încep să se desluşească, ca mişte umbre fantastice; suliţele lor apar pe fondul cenuşiu, apoi cîte o ramură grea sub povara umezelei de noapte, ca nişte braţe care se întind.

Negurile tot se depărtează fără să se rupă. Conturul munţilor apropiaţi apare ca o dungă închisă. Cărarea urcă din nou în domnia bradului. Cu cît suim, cu atît lumina se întăreşte. Prima rază de soare aruncă pete vesele în întunerecul pădurii; se aud numai glasuri de pîraie limpezi, în scoborîşul lor pripit. Pădurea ia sfîrşit. Un plai întins se deschide înaintea Pietrii Zimbrului, o stană de calcar alb, spintecată de un paloş uriaş, părînd mai alibă, mai mare în cadrul pădurii care o încununează şi a pajiştei ce o înconjură. Dar acum farmecul nu e numai al muntelui, căci Pietrele Doamnei nu se arată încă. Îndărăt, peisajul muntos a căpătat o nouă faţă. Valea Bistriţei e o mare de neguri albe, din care răsar vîrfurile ca nişte insule. Valurile se mişcă încet, străbat în văile laterale, acoperind piscurile mai joase. Sînt două lumi deosebite. Dedesubt dorm satele sub scutul negurelor, care opresc razele soarelui, dar înăduşă zgomotul. Deasupra e împărăţia luminii şi a liniştii. Fiecare bob de rouă, ce albia se ţine de zimţii frunzelor de creţişoară, pare un diamant, iar pe bolta senină zbor norii ca nişte făpturi fermecate (...)

Dar... timpul trece în contemplări şi drumul are o ţintă. Suişul unui munte e oglinda vieţii. Nu te poţi opri în loc. Te cheamă vîrful cel mai înalt ce-l ai în faţă, năluca veşnicei speranţe de mai bine, mai frumos, mai satisfăcător, care dă putere muşchilor să urci, anevoie, dar să urci. Te aşteaptă dezamăgirea ori răsplata, alte piscuri răsar de după cel urcat! E indiferent, trebuie să urci pînă ce nu mai poţi ori pînă ce ai ajuns unde trebuie să scobori. De la o curmătură jos, în vale, se arată o pată împestriţată cu culori diferite, puncte strălucitoare lîngă un sul de pînză pusă la uscat. E Cîmpulungul Bucovinei, de pe Moldova; fără să vrei îţi întorci privirea şi spre vîrfurile acele depărtate, dinspre apus, din Transilvania, învăluite în marama ceţei de dimineaţă. Un val de mîndrie cuprinde sufletul: tot ce vezi, pierdut în zarea infinitului, e pămîntul

---

[1]Petru Rareş domn al Moldovei între anii 1527—1538, 1541—1546.

românesc, chiar cînd sălbăticia forţei desparte frate de frate, prin suliţi de baionete. Sufletul rămîne acelasi peste tot, dar şi nădejdea unor vremuri cînd dreptatea iarăşi se va întrona, peste locuri şi oameni, de astădată veşnic. Colo e cărarea lui Dragoş Vodă, dincolo e mormîntul lui Ştefan Vodă, pe aici urmele lui Petru Rareş.

Cărarea te duce pe spinarea unuia din gheburile Pietrelor Doamnei pare fără sfîrşit. Cu mare trudă urcăm din treaptă în treaptă, păşind peste crăpături fără fund, ţinîndu-ne de crengile mlădioase ale jnepilor ori ale sălciilor pitice. În sfîrşit, sîntem în vîrf. De jur împrejur prăpăstii, ruină, ca după un război de ciclopi; în faţă două turle singuratice, înalte, inaccesibile, dezbrăcate de orice podoabă vegetală. Cel mult nişte cultuci de muşchi, pe colţii proeminenţi, cu tufe de floarea reginei mătăsoasă, unde trăiesc neatinse, căci e pedepsit semeţul care le-ar rîvni. Mai încolo bolovani de piatră, colţuroşi, albi, de marmură, azvîrliţi unii pe alţii, stau ca vertebrele unui schelet desfăcut de vreme.

Negura de pe Bistriţa se rupe şi, au cît se înalţă, se pierde în văzduhul înfierbîntat; cîteva dungi, albe, mai rămîn pe coasta munţilor, ca nişte zdrenţe dintr-o pînză, aninate de suliţele brazilor. Tabloul măreţiei muntoase se desfăşură larg. E răsplata ostenelii. Ridici braţele fără voie, în contemplarea farmecului întins. În faţă Petrosul,[1] straja Bistriţei, se înalţă impunător; el domină, fiind mai apropiat. La orizontul depărtat, linia se ţine una din zimţii Ceahlăului spre sud, prin linia netedă ca a unui înalt podiş al Călimanilor de lavă, iar spre nord piscul Inăului din munţii Rodnei răsare cu zvîenitura vîrfului de piramidă. Pînă-n ei e marea cu valuri împietrite, care de stînci golaşe, care cu rar brădet; peste ea e azvîrlit învelişul ţesut din lumina soarelui şi umbrele norilor, caleidoscop viu, schimbător de la clipă la clipă.

În cealaltă direcţie, spre Carpaţii Bucovinei, impresia de valuri întărite e mai reală. Munţii cam de aceeaşi înălţime, mijlocie, se întind într-o revărsare fără sfîrşit, când ca adevărate valuri lungi obcinele, cînd ca un spaţiu răscolit de furtună. Peste tot se aşterne mantia neagră a pădurii dese, codri nesfîrşiţi, molizi şi fagi, rar cu pleşuvia unor poieni.

De o parte e zbuciumul formării munţilor, care a născut aspecte deosebite în legătură cu straturile de pietre diferite, răscolite; de altă parte e regulata încreţire a altor straturi de aceeaşi natură, care au dat naştere la îngrămădiri de munţi mai uniformi. Tablourile se continuă (...)

Dinspre Maramureş, rotocoale de nori negri se înalţă ameninţători. Un val de pîclă, emisarul vestitor al ploii, ne învăluie, silindu-ne să ne gîndim la un adăpost. Proverbul trebuie schimbat: „Graba drege treaba", căci dacă nu ne grăbeam să ajungem din vreme la schit, nu scăpăm de potopul care a prins a se revărsa de cum am intrat pe poarta mănăstirii.

Natura a ţinut să ni se arate sub toate feţele.

---

[1]Pietrosul.

Vatra Dornei şi împrejurimi

Natura n-a înşelat nicicînd inima ce o iubea.
În toate împrejurările
din viaţa, ne duce din bucurie în bucurie.
WORDSWORTH[1]

În puţine localităţi din ţară îmbină în ele darurile binefăcătoare ale naturii, din belşug folosite, cu drumuri încântătoare în jur. În această privinţă Vatra Dornei din Bucovina întrece şi Broştenii ori Cîmpulungul muscelean, prin înlesnirea şi varietatea drumeţiei, chiar pentru cei nedeprinşi au drumuri de munte.

Izvoare minerale, vestite prin puterea lor lecuitoare, ţîşnesc într-un mediu natural, la tot pasul fermecător. A devenit astfel o localitate balneară ori climaterică, dar şi important centru de turism, de toate gradele, de la simple preumblări pînă la grele urcuşuri de munţi înalţi. Perspective ademenitoare, care dau mulţumire, se întîlnesc la tot pasul, oferind linişte, întremare, întărire ori zbor gîndurilor şi celui ce trăieşte obişnuit cu obloanele trase.

Aşezată într-o largă depresiune intracarpatică, în care verdele pajiştei se ţine pînă ce bruma îl arginteşte, la loc de întîlnire al Bistriţei cu afluentul ei principal Dorna, în preajma altor văi ce deschid roată drumuri pînă-n inima munţilor Vatra Dornei e un adevărat cuib şviţerian, liniştit şi impunător, după voie şi fire. E de ajuns să urci prin serpuitele drumuri din parcul băilor, ca să te închini la variaţia, strînsă grămadă, a naturii.

Prin alei ce se usucă repede şi după ploaie, cu bănci de odihnă la fiecare cotitură, acum treci pe lîngă spaţiul larg, cu bătaia din plin a soarelui, ce răscoleşte mirosul puternic al fînului cosit; acum te înfunzi în desişul brazilor ce împrăştie miros de răşină. Acum admiri perspectiva Bîrnărelului de peste care se iţeşte şi Giumalăul Bistriţei ori creasta stîncoasă prelungă a Pietrosului, acum te opreşte în loc hîrjoana veveriţelor neastîmpărate, aproape domesticite, ce nu se sperie nici de copiii gălăgioşi care le cheamă au mînuţa plină de alune.

Ajuns aproape de Masa lui Terente, printr-un luminiş dintre brazi, în aureola soarelui, se arată perspectiva muntelui Ouşorul de lîngă Cîndreni, fermecător în izolarea lui ce-ţi lămureşte închinarea japonezilor pentru vulcanul Fuji Yama, cu care se aseamănă, prin forma-i regulată de con.

Treci Dorna; urci piept mai greu pe alei destul de bune, pe Runc. Iar cînd ai ajuns după vreo 500 metri de urcuş într-o poiană, nu-ţi mai vine să pleci. Călimanii, Pietrosul, Inăul îşi înalţă de jur-împrejur capetele, în jocul umbrelor şi al luminii, care le dau înfăţişări atît de felurite, după punctul de observare.

Te învăluie tainica întunecime, lupta arborilor pentru lumină, susurul izvorului ce-şi face loc printre captalani cu frunze late ori tufele înalte de năvalnic şi ferigi. Zmeurişul, călinele cu fructele roşii, afinişurile împlinesc golurile dintre arbori cu îmipestriţituri de culori oacheşe; liniştea pădurii te poartă pe aripile închipuirii, crezându-te pe vîrf de munte. Ajuns în poiana de sus, lumina orbitoare a soarelui, frăgezimea ierbii în contrast cu silueta nemişcată a catargurilor înalte, împodobiţi cu pînza cetenilor, te ţintuiesc locului, simţind cum se adîncesc în suflet dorinţi de viaţă, născute din viaţa naturii. E leacul ei.

Ştii că Bistriţa curge peste deal; deşteaptă dorul să o vezi. Spre ea te duce un drum de preumblare, pe lîngă biserica ortodoxă. Valea Bistriţei se deschide înaintea privirii, umbrită de sălcii, primind pe Dorna. Ostrovul, ca şi malurile, sînt numai depozite de scînduri, din lemnul pădurilor întinse, o bogăţie a regiunii. Odihnit, continui urcuşul. Ajungi pe tăpşanul neted de iarbă... nu ştii încotro să priveşti.

Un drum de cîteva minute deschide larg orizont variat asupra încîntătoarei văi a Bistriţei. Respiri adînc mireasma tufelor de cimbrişor ce au pus stăpînire pa muşuroaiele de furnici, numeroase, parcă ar fi de cîrtiţă. Apoi priveşti în jur. De o parte se arată culmea ce desparte drumul Bistriţei de al Dornei, avînd ca străjeri la capete: Ouşorul, Suhărdelul, piramide regulate. Creasta Petroşului se întinde în tot lungul de despărţire între Neagra Şarului şi Bistriţa. Spre sud-vest se înşiră vîrfurile mai din vale, din dreapta Dornei, pe coasta căreia se ridică parcul băilor, vilele, apoi casele răzleţe. Numai amurgul ce se lasă şi suflul rece nălvălind din umbrita vîlcea apropiată te sileşte să părăseşti tabloul naturii, înaintea căruia ai ajuns fără mare osteneală.

Preumblările scurte, dar plăcute, mai ales pentru cel deprins peste an cu strîmtoarea oraşelor, nu s-

[1]William Wordsworth (1770—1850), poet romantic englez.

au sfîrşit. Sînt multe şi variate. La tot pasul ai prilej să apuci altă cărare, cu alte perspective. Încercarea puterilor, înviorate de voinţă, ţi-o ademeneşte frumosul Bîrnărel ce domină Vatra Dornei, pînă la l 328 m. Te cheamă apoi perspectiva din vîrful său relativ uşor de ajuns, căci creasta e trăgănată, puţin ostenitoare, iar orizontul mereu se lărgeşte, pînă ce ajunge să priveşti la orăşelul de jos ca la un cuib luminat, cu casele grămadă prin mijlocul cărora străbate calea lucie a Dornei. Sus, lîngă semnele păstrate încă ale zbuciumului din războiul ce nu s-a uitat[1], deşi i-a luat altul locul[2], ca de pe un turn înalt de observare, privirea se roteşte asupra zidului de împrejmuire al munţilor înalţi, cît şi asupra labirintului de culmi mai joase tăiat de ape. Şira Pietrosului apare în toată lungimea lui, terminată spre tăietura Bistriţei cu stîncăria vîrfului, de unde i-a venit şi numele, în toată maiestatea lui de vîrf acoperit cu păşune, se înalţă Giumalăul, cealaltă strajă a Bistriţei din trecătoarea temută de plutaşi. Despicătura Bistriţei lasă loc liber ca să se ivească şi Pietrele Doamnei, cu fantasticele stînci de calcar, ce le dă înfăţişarea unor ruini de cetate. Şi din Călimani se zăreşte un colţ.

Cadrul e închis spre vest de Ouşorul, îndărătul lui zărindu-se şi silueta Inăului. Bistriţa se strecoară în încolăciri largi, iar casele ce se ţin lanţ pe valea ei par jucării presărate cînd jos în lunci, cînd pe coasta pînă aproape de creasta împădurită a munţilor. Casele, răzleţite pe coastele despădurite ori în lunca numai păşuni, sînt amestecate printre stogurile ţuguiate de fîn, cel vechi alăturea de cel proaspăt cosit, singurul izvor de trai al locuitorilor harnici şi întreprinzători, în afara pădurii care e a lor. Dangătul talangei de la gîtul vacilor roşcate, bine îngrijite, se adaugă la tabloul naturii.

Pentru cel care n-a urcat munte mai înalt, Bîrnărelul, pe lîngă ucenicie, însamnă şi chemarea la drumeţie mai lungă. Valurile munţilor variaţi, jocul norilor pe ei, mozaicul de lumină pe întinsul păşunilor şi al pădurilor sînt năluci ispititoare spre zboruri mai înalte.

Frumuseţile neîntrecute naturale din jurul Vetrei Dornei nu s-au încheiat, într-acesta stă tocmai superioritatea ei asupra altor staţiuni de cură. Drumul pînă la Dornişoara, într-o după amiază, în automotor, cu ferestre largi pentru a te bucura de perspective, te duce în taina pădurii de brad, tînără, deasă, ce se întinde de la Poiana Stampei pînă unde rîul ajunge fir neastîmpărat de apă îngustă, ce se joacă cu pietrele rotunjite.

La întoarcere poposeşti puţin în Poiana Stampei, întinsă depresiune, cu fundul acoperit de o turbărie abia înverzită, pe care cresc mici mesteceni sau puieţi de pin, printre tufele de pipirig, care arată urmele umidităţii menţinută la adînc. În schimb, zarea se lărgeşte, mult mai tare decît la Dorna. Te crezi într-un ţinut de dealuri, dacă n-ar fi brazii care să-ţi spuie că eşti în inima munţilor, într-o parte stă culmea ce separă Dorna de Bistriţa cu Ouşorul la capăt. Spre sud se înalţă coasta nordică, zimţuită a Călimanilor, ca un podiş sus pe vîrf; în fund vârfurile dinspre Bîrgău, iar ca o siluetă ştearsă de ceaţă, se înalţă ţuguile Inăului impunător. Numele de Poiana Stampei este astfel minunat de potrivit, căci satul întreg e numai case rare, împrăştiate pe relativul neteziş al locului; şcoala e vecină bisericii de lemn au clopotniţa izolată, împodobită cu patru turnuleţe, originală arhitectură ce se menţine mai la toate satele din ţinutul Dornei. Stoguri de fîn ţuguiate sînt presărate pe întinsul plai printre mesteceni ori brazi. E zi de sărbătoare, prilej să se adune la horă fete cu portul lor simplu, catrinţe strînse de le arată mlădierea trupului. Natura din jur, cu lumina plină a soarelui ce inundă poiana verde e un cadru neuitat pentru grupa de oameni în hainele lor înflorite.

Acelaşi drum, făcut pe şosea, iarăşi într-o după-amiază, e mai ademenitor. După Poiana Stampei urci în şerpuiri largi Măgura Calului, una din trecătorile înalte de la noi, peste l 000 m.

Impune cadrul munţilor înalţi, aice văzuţi în toată splendoarea lor de forme diferite. Marginea Călimanilor taie un podiş cu linia profilului aproape orizontală, cu ruinele stîncilor de lavă de pe Pietrele Roşii, cu văile tăinuite, nepopulate, negre de întunecimea pădurilor de brad nesfîrşite. Mai încolo, culmea Bîrgăului dinspre Somese, mai frămîntată, vîrfuri izolate, înşirate, iar peste toate se ridică muşuroiul masiv al Munţilor Rodnei, nod din Alpi mutat în mijlocul peisajului larg. Panorama generală opreşte privirea. Amănuntele te încîntă. Casele devin rare, dar nu încetează. Păşunile domină, dar şi petece de ovăz se ţin de gospodăria omului. Ca o insulă în mijlocul păşunilor stă singuratică mănăstirea Fîntînelelor, o biserică îmbrăcată în haina deschisă, în contrast cu întunecata stîncă lîngă care a fost zidită şi întinsul covor de iarbă verde din jur.

---

[1]Aici şi în restul cărţii, cînd I. Simionescu aminteşte de „războiul ce nu s-a uitat" sau de „ultimul război mondial" se referă la primul război mondial (1914—1918).
[2]Al doilea război mondial.

Pe Bistriţa cu pluta

Astfel viaţa noastră află glasuri
printre arbori,
cărţi în rîurile care
curg, predici printre pietre[1].

Din Vatra Dornei porneşte şi drumul pe Bistriţa, cu plruta, pînă la Piatra Neamţ.

Nu este călăltorie mai plină de farmec. Treci prin emoţii care reproduc, în timp scurt, gama celor din viaţa întreagă. Un drum cu atîtea peripeţii nu-l poţi săvîrşi nicăieri în Europa, cu toate că sînt multe rîuri, care poartă plute pe faţa lor.

Pluta este mijlocul cel mai simplu de transport pe apă. Omul primitiv încăleca pe un buştean, îşi lua o prăjină drept vîslă şi se lăsa dus de apă. Pe urmă şi-a făcut pod plutitor, legînd buştean de buştean. Pluta de pe Bistriţa nu e prea deosebită. Dată pe seama valurilor iuţi, ca săgeata alunecă, îşi închipuie oricine cîtă agerime se cere plutaşului, cîtă putere în braţele vînjoase, cîtă amănunţită cunoaşterea toanelor apei.

Omul şi apa, neînsufleţitului însufleţitul, acum se pinjdesc, acum se învrăjmăsesc ori se contopesc într-o învălmăşeală ce-i ţine o bucată de vreme încleştaţi.

Cînd pleci pe o plută obişnuită, te reîntorci cu sute de.. mii de ani în urmă, în vremea omului preistoric, pornit la drumul îndrăzneţ spre cucerirea naturii, deci la.aşezarea primelor pietre de la temelia civilizaţiei omeneşti. Nici plutaşul bistriţean nu este prea depărtat de străbunul lui străvechi. Haina lui adesea se reduce la o masă încinsă la mijloc cu brîuleţ. Chiar dacă are iţari, îi suflecă pînă mai sus de genunchi. Nelipsit e toporaşul ascuţit, bine înţepenit în coadă. Pe ploaie, îmbracă un sumăieş sprinten. De mai multe lucruri n-are nevoie. Ba îşi ia la drum şi un fluieraş. Viaţa deci e simplificată la extrem, aproape aceeaşi ca şi a ciobanului de la sterpe.

În schimb în el e concentrat tot ce se leagă de măreţia unui om vrednic, încordat cînd străbate nahlapii, reprezintă simbolul omenirii întregi, în străduinţa de a domina natura. Cu piciorul stîng îndoit, cu celălalt proptit pe buştean, poziţia discobolului, aplecat de şele asemenea unui arc de oţel, cu braţele numai vine, mânuind lopata la fiecare pas, iute în mişcări, gata de hotărîre; rezumă însuşirile de căpetenie ale omului în acţiune, oricare i-ar fi sfera de activitate. Făiptura lui capătă înfăţişare mai impunătoare în cadrul larg al elementelor naturii din jur. Sub el e apa mînioasă, cu vîjîit de valuri învolburate; în faţă duşmănoasa aşteptare a Toancelor, zid de piatră ce se aţine în calea plutei; pe amîndouă malurile şiragul brazilor impasibili, iar sus dunga de cer albastră. Plutaşul, cel mult cu tovarăşul său de la coada plutei, înfruntă cu curaj aspra ameninţare a sălbaticilor puteri, în mijlocul cărora se avîntură. Nu e nici o deosebire între el şi cei porniţi în necunoscut sipre a descoperi o lume nouă. Te cuprind fiorii cînd vezi pluta alunecînd ca o nălucă drept spre păretele de stîncă în care izbesc valurile cu mînie, cu mugete de fiară aţiţată. Socoti că s-a sfîrşit. Pluta îra-gilă, dacă s-ar izbi numai cu colţul botului, gînjurile s-ar rupe ca o aţă putredă; buştenii s-ar împrăştia ca nişte chibrituri, într-o supremă încordare, prin lovituri iuţi de lopată, nici prea de vreme date, nici prea tîrziu, plutaşul abate pluta din firul apei, făcînd să alunece ca o săgeată mai departe. (...)

Plutaşul e concretizarea românului. Ager la mişcări şi la minte, aci se repede la cîrmă spre a feri pluta de stînca ce iese-n cale; acum fuge să cioplească vreun capăt prea lung; acum, prinzînd de veste la vreme, conduce aşa de bine pluta încît trece ca o săgeată peste trunchiul rămas pe vreun bolovan ori grind din mijlocul apei; ştie să răbde, dar îi place să petreacă. În trăistuţa lui roşie, vrîstată cu negru, cu boţ de mămăligă şi ceva brînză reprezintă întreaga hrană pentru ziua toată, dar cînd se întîlneşte cu voia bună nu se uită la preţul muncii de două zile. Ştie însă să zică duios şi din fluieraşul nelipsit, cînd apa potrivită îi dă răgaz de linişte, iar pluta zboară lin pe sub poala codrului ce-l ascultă şi-l îndeamnă. Ajuns la locul sorocit de descărcare, îşi ia sfredelul, toporul şi odgonul de tei de-a spinarea şi face îndărăit drumul pe jos, pe şosea sau pe munte; liniştit se suie pe altă plută mînînd-o spre vale. Şiragul de furnici omeneşti nu mai conteneşte, cît apa le îngăduie.

Plutaşul moldovan este legat de Bistriţa, iar ca Bistriţa, Bistriţa de aur — „die goldene Bistritz", cum îi apun saşii — nu mai este alt rîu de munte în România toată. Aur poartă în nisipul ce-l lasă la coturi; aur duc catargurile doborîte de pe vîrfurile înalte. Este frumos Jiul, Oltul întortochiat, Prahova care se pune

[1]William Shakespeare (1564—1616), cel mai mare dramaturg şi poet al Renaşterii engleze.

la întrecere cu trenul ori Mureşul cu luncă numai belşug. Au ape repezi, sălbatice, dar drumul ce-l fac e drepţi, deschis. Bistriţa are drum zbuciumat, cu multe coturi, după felul rocilor scoase la iveală. Ca şarpele se încolăceşte printre muşuroaiele de piatră, înaintează, se întoarce, apucă pe unde-i mai uşor, pentru a se izbi cu furie de vreun prag ce i se pune-n curmeziş. Acum curge domolită printre mesteceni ori arini, acum n-o vezi dintre brazi. Valurile ei se înnălbesc de spumă cînd au trecut nahlaipii periculoşi. Pare un balaur cu solzii zbârliţi de mînie. Alte ori îşi strînge apele grămadă, în şipote, cînd trece prin vreo gîtuitură, cu vîjîit de furtună. Mai încolo curge aşa de lin, de nici nu-i prinzi firul. E genunea, ochi liniştit dar adînc; apa, deşi fără creţ de pare că doarme, se învolbură în loc, încît poate să hîrtoaie pluta din mers, dacă nu e atent plutaşul, scăpînd-o cu o lovitură domoală de lopată.

Şi ce îmbrăcăminte variată îşi mai ia! Ai crede că simte, are viaţă; e o mîndră din poveşti, fermecată, schimbată de bagheta vreunei zîne duşmănoase. Haina ei e alta în faptul zilei, străvezie de i se pot număra pietrele luciate din fund; alta dînd trece prin umbra brazilor întunecaţi. Cînd soarele o învăluie, şi ea sclipeşte în cămeşă cusută cu fluturaşi de aur şi argint. Şi ce fioroasă e cînd ploile o umflă, cînd se schimbă în puhoi pustiitor, cernită de nămolul adunat prin atîtea şuviţe de apă, ce se grăbesc, din căderi în căderi, să-i aducă puteri noi, în lupta ei cu uscatul. Plutaşii o iubesc şi se tem de ea. Bistriţa fără plute e ca şi o grădină fără flori, căci îi completează farmecul ce o învăluie.

Călătoria pe Bistriţa e plină de farmec neîntrecut. Retrăieşti peripeţiile vieţii. Poţi mai atent observa. Trecînd în lungul Bistriţei îţi defilează pe dinainte toată mîndra înfăţişare a naturii, care-şi schimbă decorul de la cot la cot.

Pornit de la Vatra Dornei, unde de obicei se leagă plutele, abia a desprins plutaşul gînjul din pociumb, ţăruşul bătut în mal pentru a ţinea pluta în loc, şi te cuprinde plăcuta senzaţie a unei călătorii ca din poveste. Te simţi fericit. Privind la colţii Pietrelor Doamnei, turnuri ruinate de cetate, înălţate sus pe pisc de munte, nici nu ştii cînd s-a şters din urmă Dorna şi cînd intri în vîltoarea strîmtorii tăiată de Bistriţa în curmezişul munţilor, despărţind Giumalăul de Pietrosul, cei doi străjeri falnici.

Începe încercarea plutaşului atent la toată clipa.. Te cuprind fiorii deşteptaţi de volbura valurilor mînioase. Valea se strîmtează. Pietrosul se ridică în cale; Bistriţa îşi strînge apele grămadă gata de atac, iar plutaşul inspectează încheietura plutei, începe lupta cu Colţul Acrii; genunea face să se hîrtoaie pluta-n loc. Plutaşul se zvîrcoleşte şi el: urmăreşte jocul furios al apei; mereu cîrmuieşte pluta. Cel din faţă dă comenzi scurte dălcăuşului, celui de la cîrmă. Ieşind din strîmtoare, plutaşul îşi şterge sudoarea de pe frunte cu mînecă cămeşii, se odihneşte pentru scurtă vreme. Cînd treci prin chei însă nu ştii unde să te uiţi. Decorul prin care treci e o măiestrită serie de scenerii puse-n calea apei, de-ţi amuţeşte frică. Ici e piramida de stînci a Scării, cu o draperie de mesteceni pe ea; mai încolo, la Moara Dracului, o cascadă trage dungă de lapte în desişul bradului. N-ai vreme să te gîndeşti prea mult. Te uiţi într-o înfrigurare intensă, provocată de împletitura furiei dezlănţuită pe apă cu podoaba stîncilor şi a arborilor din jur.

Bistriţa apucă spre sud, făcînd un mare cîrlig. Pietrosul, înconjurat de încolăcirile apei, îţi apare sub toate feţele lui, acum aspru şi ameninţător, acum domolit sub poclada de brazi. Bistriţa uneori devine lac. Valea se deschide spre Giumalăul impunător şi luminat de soare. Munţii capătă expresii omeneşti. Acum sînt încruntaţi, ameninţători, acum îţi surîd ca şi cînd ţi-ar spune că au glumit, înspăimîntîndu-te. Iar cînd pe valea Chirilului se arată în depărtare Pietrele Doamnei în aureola aurie a soarelui ce le inundă, uiţi şi de spaima drumului şi de tot. E o clipă de un intens farmec, deşteptat de orînduirea minunată a decorului natural. Ca un popas pregătitor pentru luptă nouă, Bistriţa face un cot, ca un colac, la Crucea, unul din cele mai ademenitoare colţuri din tot lungul Bistriţei, au Clifele şi Tarniţele de marmură strălucind din întunecatul spaţiu al brădetului. Între Crucea şi Podul Bîrnarului vin vestitele Toance. Mugetul apei e înfiorător; ameninţarea stîncii te încremeneşte.

Fără să vrei simţi fîlfîitul aripilor morţii: pluta, ca o jucărie, trebuie să se amestece în vînjoleala turbată, să lupte între apă şi piatră. Rămîi uimit de dibăcia plutaşului în mîna căruia ţi-ai dat zilele. E o încordare deznădăjduită ca pluta să nu fie strivită.

E partea cea mai sălbatică din cursul Bistriţei. Pericolul de demult, descris de Gane, Sadoveanu ori Vlahuţă este domolit prin ajutorul dinamitei, spre a se feri de desele accidente în care mulţi plutaşi şi-au lăsat viaţa. Ajunşi în dreptul Holdei, zarea se lărgeşte, îndărăt Bîrnarul pare cu marginea dinspre apă ca despicată de un paloş.

De aici înainte coastele munţilor sînt numai poieni şi păduri de brad. Treci Holda, cu pîrîul odată plin de păstrăvi; îţi iese în cale Holdiţa şi, după o cotitură, se vede poala de pădure deasă de brazi, al căror şuier, cînd sînt zgîlţîiţi de vînt, se amestecă vîjîitul apei, atît de vecină este apa cu pădurea. Ai ajuns la Broşteni, centrul cel mai de seamă din partea locului, cu împrejurimi ce te îmbie la popas mai îndelungat.

Faci cruce, ca şi plutaşul, ca după liniştirea cerului brăzdat de fulgere şi zguduit de trăsnete, deşi

regreţi că s-a sfîrşit cu partea cea mai emoţionantă de drum pe apă din tot cuprinsul ţării.

De la Broşteni în jos începe un alt deliciu, liniştea călătoriei pe plute. Au rămas în urmă clipele de groază. Pluta alunecă în voie, mai ales cu apele potrivite fie după ploi, fie după ce se deschid haiturile, iazuri stăvilite pe văile laterale, ca să vie în ajutorul plutăritului, cînd apele sînt mai scăzute.

Pluta fuge, fuge mereu printre şiraguri de sate gospodăroase. E bucuria plutaşilor, căci nu se simt izolaţi. O duc într-o glumă cu cei ce stau pe malul apei. Oricît ar fi obişnuiţi cu trecerea plutelor, tot vin la mal să le vadă, întocmai ca bătrînul care iese pe prispă primăvara să prindă şiragul cocoarelor.

Cursul Bistriţei este mai liniştit, căci străbate în curmeziş pături mult mai moi, uşor de învins. Totuşi nu lipsesc repezişuri şi mai ales genuni limpezi ca oglinda, amăgitoare însă, căci vîrtejul ascuns al apei e puternic şi ca pe o surcică poate învîrti pluta, izbind-o de mal.

Zbori printre sate populate. Afluenţii Bistriţei deschid perspective largi înspre inima munţilor, cu privelişti variate.

La Borca, sat mare, cu lumină electrică, cu aşezări temeinice, pîrîul Borca, venind limpede dinspre şisturile cristaline, şi al Sabasei, cu mult bolovăniş şi toane rele, au dat naştere unui măreţ dom în formă de cruce. Stîlpii de susţinere îi formează Budacul masiv, către apus; Stînişoara împădurită e spre răsărit; către nord se înalţă Măzănaia, culme de trei munţi, cu vîrfurile ca nişte ceaune răsturnate. Bistriţa a tăiat portalul larg dinspre sud; altarul e terasa ridicată de la pîrîul Cîrjei, cu mestecenii gingaşi drept ornamentele mesei sfinte.

Viziune de o clipă, în anumite dispoziţii sufleteşti, naşte acele sfinte gînduri, care dau poporului prilej pentru a ţese legende. La Călugăreni, Bistricioara face loc pentru drum bătut către Tulgheş; dar deschide şi frumoasă perspectivă spre Ceahlău, mîndria locului. Îl vezi dinspre un capăt cu un profil cu totul deosebit, decît eşti obişnuit. Apare ca o uriaşă piramidă. O stîncă, drept monolit, răsare în lunca de la Tei [1]; e lămurită de popor printr-o frumoasă poveste atît de limpede redată de către A. Russo. Ca să iezască Bistriţa, dracii cară stânci din Ceahlău. Cîntecul cocoşului l-a apucat pe unul în drum. A lăsat stînca de s-a înfipt în pămînt, iar el s-a făcut nevăzut.

Fuge pluta liniştită printre Răpciuni şi Hangu[2]. Plutaşul scoate fluierul şi cîntă de dor în amurg. O vorbă e azvîrlită spre a fi dusă acasă tovarăşilor care urcă în sus cu traista şi toporaşul în spinare. La Buhalniţa şi Izvorul Alb, o nouă perspectivă a Ceahlăului, pe care-l încinge Bistriţa ca un brîu, iar la Bicaz, vine grăbită apa ce a tăiat cheile vestite.(...)

Între Bicaz şi Piatra se înşiră apoi trei monumente din trecutul mai depărtat istoric. Sus, pe un umăr de munte, se văd chiliile albe ce înconjură mănăstirea Pîngăraţi[3], răsărind din întunecata îmbrăcăminte a pădurilor dese ce se întind de-a stîngia Bistriţei. Mănăstrirea zidită de Alexandru Lăpuşneanu, în 1560, are o deosebită particularitate. Cuprinde două altare suprapuse; în tainiţa veche, unde se ascundeau odoarele, s-a construit o nouă biserică, pentru slujba în faţa deţinuţilor, cînd chiliile mănăstirii serveau drept penitenciar.

Mai veche, datînd de pe vremea lui Ştefan cel Mare, reînnoită mai tîrziu, stă ascunsă tot pe malul stîng, mănăstirea Bisericani, cu faimă apusă, mai toţi domnitorii moldoveni de la Ştefăniţă Vodă, dăruindu-i întinse moşii. Biserica azi stă închisă, iar chiliile ei adăpostesc un sanatoriu de tuberculoşi. Mai sfîntă decît celelalte, prin mormîntul bunului şi gospodarului domnitor Alexandru cel Bun, tăinuită într-o văiugă laterală, e mănăstirea Bistriţa, împrejmuită cu zid gros, iar îndărătul ei ridicîndu-se munţi împăduriţi. Un turn masiv, cu o cupolă umflată, te opreşte-n cale. Pe sub el intri în incinta mănăstirii, cu covor de iarbă verde. Lîngă el un alt turn, au cupola ca o ceapă, mai păstrează clopotul cu inscripţia din veacul al XV-lea, iar în paraclisul de alăturea, în fresca rămasă ca un abur, se vede familia lui Petru Rareş, cu şeful ei în mijloc.

Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş sînt cele trei nume celebre din trecutul nostru, păstrate încă vii, trilogia de domnitori care au ridicat faima Moldovei (...).

Actuala biserică este aproape pe de-a-ntregul refăcută de Alexandru Lăpuşneanu, în a doua domnie. Cu remuşcări asupra faptelor sale sîngeroase, a căutat să-şi liniştească vîltoarea sufletului ridicînd mănăstiri. Biserica e destul de frumoasă ca înfăţişare cu frontonul înalt, ce-i dă înfăţişarea bisericilor catolice, dar cu ocniţele mărunte de sub streşini, caracteristice mănăstirilor moldoveneşti. Minunate sînt uşile, cu chenare din colonete gingaşe, ce se încrucişează sus, în arc frînt, iar jos se sprijină pe suporturi fin

---

[1]Vezi A. Russo, *Piatra Teiului,* în „Opere complete", Bucureşti, 1942.

[2]Cele scrise în continuare de I. Simionescu au rămas ca pagini documentare privind valea Bistriţei, dinaintea formării lacului de acumulare a hidrocentralei de la Stejaru şi a amenajării ei hidroenergetice în aval de Pîngăraţi.

[3]Azi, aici se află staţiunea de cercetări ştiinţifice Stejaru.

cizelate. Mormintele sînt scumpe. Acela al întemeietorului stă la dreapta. Ştefan cel Mare, păstrînd tradiţia, a făcut piatră mormînitală pentru *„Ana,* Doamna lui Alexandru Voievod, mama lui Ilie Voievod", apoi a Doamnei Chiajna, soţia lui Ştefan Vodă Lăcustă, moartă la 1542. Alte morminte de domni şi boieri dovedesc însemnătatea mănăstirii. Azi e linişte în curtea mănăstirii, care şi din punct de vedere al culturii româneşti are o deosebită însemnătate, căci aici s-au scris cele dintîi Anale istorice care încep cu Dragoş (1359) şi ajung pînă la 1506, e dreptul fiind numai o înşirare credincioasă a domnitorilor, fără nici un comentar literar (...).

În schimb a rămas vie în amintirea celor de azi, faptele trecute, bineînţeles înnegurate şi cu contur neclar. Ţi se arată portiţa din zid pe unde Petru Rareş ar fi apucat, după cum glăsuieşte Gr. Ureche: „lăsîndu-se ca să poată cevaşi odihni în munte, deasupra Mănăstirii Bistriţei, văzut-a unde ca un roiu den toate părţile înconjurată mănăstirea, ca să-l poată prinde".

Pluta alunecînd lin pe lîngă toate aceste locuri, evocatoarele isfintelor vremuri de necaz şi vitejie, ajunge la popasul cel îndelung, de sub picioarele întunecatei Cernegura.

Piatra Neamţ e oraş însemnat şi el printr-o frumoasă ctitorie a lui Ştefan cel Mare, Biserica Sf. Ioan domnesc, un juvaier de arhitectură moldovenească, aşezată pe un dîmb înalt, ce o face să domine asupra actualelor clădiri. Mai ales turnul prismatic îşi păstrează impunătoarea lui înfăţişare; aproape 500 de ani a rezistat vremurilor. Zidul ce împrejmuie biserica a dispărut cu totul. Ceteşti cu smerenie, dar şi cu mîndrie, pe piatra de la intrare: „Evlaviosul şi iubitorul de Hristos Io Ştefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domnitorul ţărei Moldovei, a început şi a zidit şi a săvîrşit templul acesta... spre rugă sie şi Domniei Sale Mariei şi iubitului lor fiu Bogdan. Carele a început a se zidi în anul 7005 iulie 15 (1497) şi s-a săvârşit la 7006; eră al Domniei lui anul al 42-lea curgător".

O ultimă privire asupra Bistriţei, care te-a purtat din apropierea locaşului sfînt cu mormîntul lui Ştefan, până la Piatra cu ctitoria aceluiaşi domn, o capeţi de pe Cozla, unul din ultimele vîrfuri ale valurilor de munţi.

Apusul de soare de pe Cozla merită să fie văzut. E ca un foc de artificii ce încheie o sărbătoare. E un tablou măreţ ce te îndeamnă spre ruga mută, mai puternică şi mai emoţionantă, către frumuseţea şi măreţia Naturii, care are atîtea mijloace să-ţi îndoaie genunchii. Prin umbra de copaci, cu mălini în floare ce răspîndesc o mireasmă de tămîie, urci agale pe drumul cotit, bine întreţinut. Şi de pe Tîmpa Braşovului te bucuri de o largă şi variată perspectivă. Acolo însă lipseşte argintul apei resfirate pe pat de prundiş şi valea largă ce-ţi deschide înfăţişarea Ceahlăului, ca un decor splendid. Apusul de soare îi dă o aureolă de măreţie impunătoare, asistînd la o variaţie de culori ce te pironeşte.

Pe tăpşanul Oculaşului aluneca o dîră de nori scămoşi. Ajungînd la marginea prăpăstioasă, ca tăiată de paloş, norii îşi cată de drum, lăsînd netedă linia profilului. Alţii se învolbură în jurul Panaghiei ca un enorm inel de fum de ţigară. Stau cît stau aşa aninaţi; îşi iau apoi de seamă şi se topesc cu restul norilor ce acopăr cerul.

Este un joc între fantastice făpturi, teatru pentru ceilalţi munţi neclintiţi în zalea ca de oţel, în care-i îmbracă umbra norilor şi bărbatul mohorît. Crezi că totul se va sfîrşi. Norii, tot mai îngrămădiţi, vor trage pînă la urmă cortină nepătrunsă, în faţa muntelui. Cerul are însă toanele lui.

În ruptura dintre doi nori se arată geana aurie a soarelui asfinţit. Lumina, revărsată prin poarta tot mai deschisă, formează îndărătul muntelui un ecran luminos. Toaca şi Panaghia apar cu marginea atît de desluşit, încît vezi şi colţii mai mărunţi, iar la capătul rupt al Oculaşului, fiecare stîncă mai răsărită saltă zimţ de umbră pe cerul încins de jarul apusului.

Soarele se iţeşte şi el o clipă. Mănunchiuri de raze se furişează în lungul muntelui, învesmîntîndu-l peste tot în pînză violacee, contrast izbitor cu albastru-cenuşiu al celorlalţi munţi peste care s-a lăsat ceaţa serii. Bistriţa sticleşte ca argintată, iar noianul de buşteni descojiţi legaţi în plute, par o împletitură bronzată în lungul apei.

Natura e măeastră în aranjări de culori şi contraste, în partea opusă, deasupra largii văi a Bistriţei scăpată din munţi, pîlpîie deasupra orizontului o imensă flacără verticală. E o frîntură de curcubeu. Nu se văd decît două fîşii de indigo şi portocaliu, dar mai intense pe fondul de catran al norilor îngrămădiţi a ploaie.

Cu cît pălea aureola dindărătul Ceahlăului — la un moment ajunsă stacojie — cu atît se ştergea, ca topită pe de margini, frîntura de curcubeu dinspre răsărit. Priveşti, admiri şi te închini. Faţă de capriciile naturii, care crează într-o clipă tablouri neimitabile, unind cer, pămînt şi ape într-o magică îmbinare de culori, tremuri de fericire că le poţi privi. Imaginea rămîne întipărită pe retină, spre a reapărea, vie, cînd o evoci după-vreme îndelungă.

Liniştită, Bistriţa îşi continuă drumul. Un pinten de munte, Petricica, e ultimul prag din lanţul

carpatic, pe sub care apa s-a deschis drum spre zarea largă. De pe latura trăgănată a acestui izolat din şiragul munţilor, şi-a început C. Hogaş călătoria lui atît de pitoresc descrisă către munţii Neamţului şi mănăstirile ascunse printre dealurile înalte şi împădurite din stînga Bistriţii.

Aceasta curge apoi de-a-lungul prispei netede, terasa frumoasă ce şi-a clădit-o din prundişul cărat din munţi, pe faţa căreia stau sate compacte.

La Roznov străluceşte-n bătaia soarelui biserica de tipul celor ruseşti, cu multe turnuri, zidită de un vestit boier, căruia judeţul îi datoreşte cele mai bune şosele, făcute după sistemul autocratismului de demult din Rusia.

La Buhuşi se înalţă vestita fabrică veche de postav. Apa îşi pierde de încruntarea de pînă acum. Ca ostenită de calea săvîrşită, curge lin prin umbra sălciilor şi a aninilor, pînă ce-şi varsă apele în Siret.

Ceahlăul

Vedeam Ceahlăul la apus
Departe-n zări albastre dus,
Un uriaş cu fruntea-n soare
De pază ţării noastre pus.
G. *COŞBUC*

Pe tot întinsul ţării nu este alt munte mai cunoscut, mai căutat, mai des pomenit. A dat naştere la poveşti ori legende în popor, la descrieri minunate din partea multor scriitori. Faima lui nu stă numai în amănunţita arhitectură a formelor de piatră, care au răscolit imaginaţia poporului; nu i-a stabilit-o numai impunătoarea-i înfăţişare, înălţîndu-se deasupra celorlalţi munţi învecinaţi, cît faptul că prin aceasta e în adevăr un far zărit de la mari depărtări.

Dimitrie Cantemir avea dreptate cînd scria: „dacă ar fi fost cunoscut celor vechi, nu era să fie mai puţin slăvit în fabulele lor decât Olimpul, Pindul sau Pelionul". Numirile pe care poporul a dat diferitelor stînci izolate sau grupurilor de stînci dovedesc aceeaşi părere, iar asemăinarea din depărtare a siluetei lui au acoperişul unei biserici, nelipsindu-i nici turnul, nu a scăpat observării adesea adînci a poporului, cînd, a dat numele de Toaca vîrfului celui mai înalt şi de Panaghia, (...) monolitului alăturat, greu de cucerit chiar de îndrăzneţi alpinişti. De la Detunata, stâlpi mereu sfărîmaţi de trăsnete, pînă la Duruitoarea, cascadă ca laptele, cu glas neogoit, din taina desişului de brazi, numirile sînt toate evocatoare. Ici e Căciula Dorobanţului, o cuşmă curcănească în vîrful unui stîlp scund de piatră; dincolo Jghiabul lui Vodă, Gardul Stănilelor, pînă la Dochia împetrită lîngă turmele de oi; toate numirile sînt plastice.

Deşi vîrfu-i ca un turn nu atinge nici măcar 2 000 m înălţime, ridicat peste ceilalţi tovarăşi de piatră, adunaţi ca mulţimea în jurul tronului unui stăpînitor, se zăreşte din depărtări, după cum de pe vîrfu-i, cînd atmosfera e limpede, se văd sclipiri de luminiţe în ceaţă, pînă la Roman şi chiar Iaşi. Nu e de mirare că prin exagerare, bătrînii îşi spun că de pe el se poate prinde pînă şi luciul Mării Negre, ca nişte fluturaşi de argint.

De pe platoul Copoului de la Iaşi, în asfinţitul senin, Ceahlăul atrage ca un nour întunecat ridicîndu-se la orizont; mai ales în vreme de iarnă, în răsărit de soare, zăpada proaspătă ce-l acopere, sclipeşte ca un briliant cu mii de feţe.

Din tren, între Bacău şi Roman, călătorul îl zăreşte iţindu-se o clipă de după spatele celorlalţi munţi. De la Ruginoasa, lîngă Paşcani, se ridică drept orientare, ca şi de pe Stînişoara cînd scobori spre Sabasa. Iar cînd treci pe frumoasa şosea şerpuită dintre Borsec şi Tulgheş, spre răsărit tot Ceahlăul îţi trimite ultima salutare.

Una din atracţiile urcuşului lui o face tocmai priveliştea largă de care te bucuri, în toate direcţiile. Ai înainte o hrană în relief a întregului şir de munţi dintre Bucovina, Ardeal şi Moldova, din Călimani şi munţii Rodnei pînă-n ai Vrancei, din Archita[1] şi pînă-n dealurile înalte ale Moldovei; e un întins mozaic de culori, peste umbra pădurilor dese, rar întrerupte de poieni, aşternîndu-se umbrele rătăcitoare ale norilor şi trîmbele de lumină ce se revarsă asupra peisajului larg.

Îl vezi din depărtare, dar mereu sub altă formă. Fiind ca o creastă de zid, îndreptată de la nord la sud, în jurul căreia se lasă contraforturile obcinelor în toate direcţiile, cînd îl priveşti din laturi e altul, decât dinspre capăt. De la Iaşi sau Buhalniţa e domnul au turnurile Toaca şi Panaghia — la un capăt, cu acoperişul în cealaltă parte, netezişul prelung al Oculaşelor[2]. Cînd îl vezi de pe Budacul Broştenilor ori mai de aproaipe, de la Călugăreni, e ca o piramidă regulată cu vîrful stîncos, ieşit din poclada pădurilor întunecate. E atractiv de departe. Pe Cozla de la Piatra Neamţ stai ceasuri întregi privindu-l fără să simţi cum trece vremea, mai ales în apus de soare, cînd jocul norilor şi aureola asfinţitului dau însufleţire colosului de piatră. Cu cît te apropii de el, ori din ce direcţie, te uimeşte bogăţia şi varietatea sculpturilor în amănunt, întrecînd — fără exagerarea închipuirii — opera omului din jurul acoperişului de la Domul din Milano. Are în el întrunite atracţia dolomitelor tiroleze, cu masivitatea alpină; prinzi în el porţiuni îmbinate din Ciucaşul de la izvoarele Teleajenului cu arhitectura Bucegilor. Aşa cum e, e rezultatul forţelor atmosferice şi a jocului mişcărilor geologice mai de demult. E alcătuit din pături groase de conglomerat,

---

[1]Munţii Harghita.
[2]Ocolaşele.

din care se desprind uşor bolovanii şi prundişul ce-l compun, dînd noianul turnurilor şi a turnuleţelor admirate din curtea mănăstirii Durăul.

Dar în mantia de conglomerat s-au păstrat colţuri mari de stînci de calcar, alb ca marmura, în care iarăşi forţele naturii au săpat micile peşteri din Poliţa cu Crini. Alternînd cu conglomeratele sînt straturi de gresii, uneori groase, care se comportă altfel în lupta au atmosfera, dînd bancuri ca prispele, Lespezile poporului.

Varietatea geologică i-a mai adus un avantaj; izvorul cu apa rece de la Fîntîna Măcărescului, acela ca gheaţa de sub Toaca, ori altele din care izvoresc undele revărsate ale Duruitoarei. Constituţia geologică diferită, izolarea lui în vraiştea vînturilor i-au mai dăruit o atracţie: îmbrăcămintea vegetaţiei.

Urcîndu-l de la poale pînă-n vîrf, treci pe nesimţite prin zonele diferite de vegetaţie, cu atracţii deosebite.

Humbolidt[1] a stabilit, schimbarea lumii plantelor după înălţime, urcînd conul vulcanic Tenerife, din insulele Canare[2]. Călătorul atent ce urcă Ceahlăul observă acelaşi fapt. Din umbra stropită cu pete de lumină a făgetului de la poale, străbaţi întunerecul brădetului mohorît. Mai sus ceva de Durău, molifţii se răresc, înaintează izolaţi ca tiraliorii. La cele din urmă se dau biruiţi. Locul lor l-au luat jnepenii şi iniperii pitici, semnul trudei şi al luptei între copaci. Neamuri cu bradul, sînt siliţi să se aplece, spre a face să alunece năprasnica undă de vînt peste ei, fără să-i rupă. Chinuiţi, se tîrăsc. Ramurile lor sînt ca şerpii zvârcoliţi. Ca de oţel sînt rezistente, dar mlădioase ca să nu se rupă sub greutatea nămeţilor. Reprezintă tipul fiinţii ce se adaptează la mediu, spre a scăpa cu viaţă. Prin cultucele lor dese te poţi încurca, dacă nu păzeşti cărarea tăiată în desişul lor.

Pe urmă scapi la lumina vîrfurilor alpine. În muşchii ce se aştern, piciorul cel mai delicat calcă pe el ca pe un des covor persian, iar florile cele mai boghioase te cheamă cu glas tainic, dar imperativ, ca să le priveşti. Plantele sînt şi ele fiinţe; au gusturile lor, au tovărăşiile lor ce atîrnă de climă, de substratul din care-şi iau hrana. După cercetările învăţaţilor noştri botanişti, Ceahlăul e o insulă de flori cum rar se găseşte aiurea.

Toate se adună astfel pentru ca urcuşul Ceahlăului să reprezinte scara raiului, timp preţuit pentru trup, pentru minte, dar mai ales pentru suflet. Mai are un avantaj Ceahlăul; e înconjurat de văi aproape din toate părţile, de-l poţi sui după putere şi vîrstă. Bistricioara îl încinge spre nord, Bistriţa spre răsărit, Bicazul spre sud, Pîntecul şi Bistra spre apus. Ori de unde vii, dinspre Moldova, Bucovina, Muntenia ori Transilvania, îl ai în cale, te ademeneşte să-l urci. Un drum nu e ca altul, căci amănuntele se schimbă. De sui de la Izvorul Muntelui, lîngă Bicaz, şi apuci pe Pîrîul Maicilor, te primesc ţancurile sălbatece dinspre Poliţa cu Crini, unde podoaba e cuibul crinilor, zada, neamul brazilor, ce îmbină portul pinului cu gingăşia mesteacănului. De urci pe Bistra, dinspre Tulgheş, drum mai greu, îţi iese înainte stîncile ca nişte ruini, cu numiri potrivite, Piatra Arsă, Piatra Sură, Piatra Neagră, pînă ce se pune-n faţă păretele înalt, surpat, numai jgheaburi, de la marginea Oculaşelor. Acestea sînt drumuri pentru picioare vînjoase, tinere, care pot ţine la osteneală şi învinge greutăţile.

Cei mai puţin obişnuiţi cu muntele au însă înlesnirea drumului bătut sau al urcuşului domol dinspre Răpciuni. Primul popas îl faci la mănăstirea Durăului, unde ajungi chiar şi cu automobilul. E pridvorul măreţiei; îndărătul mănăstirii se înalţă pieptul numai cloţani de piatră dinspre Duruitoarea; turnurile albe ale mănăstirii se profilează pe negrul ecran al pădurilor dese de brad, iar în preajma ei, dacă nimereşti în luna lui iunie, admiri una din cele mai fermecătoare fîneţe. Ocrotită, e numai smaragde, rubine, aur şi mărgăritare. Săbiuţa îşi înalţă tulpina cu multe flori pe o parte, roşii ca de trandafir, deasupra celorlalte ca nişte stindarde, iar mărgărita, cu roata petalelor albe în jurul bumbului ca de şofran, te cheamă spre noianul tovarăşelor ei, care mai de care mai boghioase, printre care orhideele rumene predomină. Nu poţi să te desparţi de ele, atîta sănătate şi farmec ce deşteaptă fîneaţa bogată, cu uimitoarele variaţii ale florilor, aici în raiul lor pămîntesc. Zadele, ce străjuiesc biserica îţi dau idee de impunătoarea făptură a acestor arbori ca fierul, de nu putrezesc în apa ani de zile. Pădurea de brad se îndeseşte, de crezi că pluteşti în ceaţă. Dar iarăşi se deschide la un popas vestit; apa din Fîntîna Măcărescului e limpede şi rece, înviorînd puterile puse la încercare de acum înainte. Apuci cărarea dintre jnepeni, pe sub păretele înalt al Toacei, pe marginea unei prăpăstii, ce-ţi face să-ţi treacă fiori privindu-l fundul. Căluţul de munte ce te poartă e prudent; să ai încredere în el. Păşeşte cu băgare de seamă, pe loc sigur, pipăind pare că lespedea pe care şi-a aşezat piciorul.

În sfîrşit, oftezi de uşurare, dar întinzi braţele spre închinare. Ai ajuns pe tăpşanul Oculaşului

---

[1]Alexandru Humboldt (1769—1809), naturalist german, celebru călător.

[2]Insulele Canare, arhipelag în Oc. Atlantic, la nord-vest de ţărmul african.

Mare, neted ca o faţă de masă. Te rostogoleşti ca un copil fericit pe salteaua groasă de muşchi; îţi înfunzi mîinile în desişul covorului, pipăind după afinele brumării şi acruţe ce se ascund printre muşchi.

Eşti fericit, căci nu poţi da altă numire mulţumirii ce simţi, în izolarea deplină a imensităţii desfăşurată înaintea ochilor. Ameţit de lumină, de aerul răcoros, de zarea largă, stai o bucată de vreme uluit de atîta farmec, la care iau parte: bolta nemărginită a cerului, făpturile variate ale munţilor, podoaba mîndră a plantelor şi mai ales gîndul că atîta nebănuită frumuseţe face parte din pămîntul ţării tale, pe care o cuprinzi cu ochii din Rodna maramureşană şi Rarăul bucovinean, pînă-n Vrancea vestită, iar spre vest pînă-n culmile Ghiurghdului dincolo de Mureş. E un adevărat altar al Patriei slăvite, înaintea icoanei căreia îngenunchi fără voie şi unde ar trebui să fie adus tineretul spre închinare şi cei şovăielnici spre întărirea dragostei de pămînt.

Mulţi urcă Ceahlăul spre a asista la impunătorul spectacol al răsăritului de soare. În adevăr, este măreţ tabloul în sine, prin exuberanţa culorilor revărsate. Izolat cum e, mai mult decît oricare munte, Ceahlăul e un turn de observare nimerit. Cele dintîi dungi fosforescente, geana zorilor, se arată la marginea orizontului deschis al dealurilor răsăritene; asişti la flacările ce încing cerul, de la roşul de foc la auriul prevestitor al răsăririi soarelui, măreţ disc de jar. De cealaltă parte a muntelui, pe văile dinspre Bistricioara şi Bistriţa, ceaţa de peste noapte se adună tot mai deasă, ca o mare de scamă albă, fugind în lungul văilor. E lupta veşnică între duhurile rele şi lumină, fantomele întu-nerecului biruite de orbitoarea strălucire întărită.

În jur sclipesc broboanele de rouă pe flori; frunzele de creţuşcă par cununiţe de diamante.

Dar nici apusul de soare nu e mai puţin atractiv, mai ales cînd norii îl întovărăşesc, mărind policromia cerului, cu tiviturile de purpură, cu trîmbele de aur ce-i străbat, pînă cînd argintiul amurgului se lasă peste văi.

E frumos răsăritul de soare pe Ceahlău, dar nici mînia naturii nu e mai puţin impresionantă. Mai ales cînd norii întunecaţi se lasă pe drumul apelor, brăzdaţi de fulgere, iar tunetele nasc ecou prelung în labirintul munţilor, pe cînd unde te afli seninul te apără, e un tablou neuitat al naturii, cînd încruntată şi mînioasă, cînd surîzătoare, feţe ale veşniciei vieţii, distrugere şi zămislire, fecunditate şi podoabă, într-o ritmică alternanţă, unitară prin continuitate.

Munte, floare şi om au aceeaşi soartă. Trăsnetul care dărîmă Detunata, gerul care macină bolovan cu bolovan din Toaca şi Panaghia sînt semnele schimbării zilnice, care duc la distrugerea finală. E îmbătrînirea muntelui ca formă, declinului ca şi al florii în zilele de toamnă, ca şi al bradului căzut la pămînt şi prefăcut într-o mînă de cenuşă. Viaţa muntelui se îmbină cu moartea lui; ceea ce-l sfarmă bucăţică cu bucăţică dă farmec plasticii admirate, frumuseţilor sălbatice, văilor adînci şi tainice, toate însă trecătoare, deşi par veşnice, faţă de scurtimea vieţii noastre. Toaca semeaţă, pe care creste nesupărată Floarea reginei, în jurul căreia însă încing hora vînturile, pe care o sapă noaptea şi ziua dălţiţele nevăzute ale negurei ce pătrunde adînc, va fi schimbată cu vremea în Stogul lui Albu, stîlp mai subţirel, iar acesta va ajunge ca şi Căciula Dorobanţului, ciot de piatră cu o lespede în vîrf; şi ea se va rostogoli în prăpastia deschisă, spre a se schimba în lespegioară cu care un băieţandru, ca şi Creangă, scoate dracii din Ozana. Roata vieţii e aceeaşi. Aşa stă scris în frumuseţile sculpturale ale Ceahlăului mîndru.

În curmezişul Carpaţilor moldoveneşti

Ce tablou, ce carte face cît spectacolul naturei ?
Sînt imitări palide, cel mult mîngîieri pentru oamenii obloniţi.
TAINE[1]

E un drum plin de contraste.

Din câmpia Mureşului de la Gheorgheni, urci pripor de murite înalt. Calea bine întreţinută e numai cotituri îndrăzneţe. Străbaţi umbra.pădurii de fag, apuci prin cea de brad, tot mai rărită, pînă ce dai în domnia păşunilor. E suiş de munte, cu plăcerile imediatelor condiţiuni, variate de la loc la loc, ceea ce dă noutate chiar aceluiaşi drum făcut în anotimpuri diferite, îţi procură privelişti şi senzaţii felurite, îţi apare mereu nou. Natura prin aceasta e veşnic alta.

Ceea ce dă drumului acestuia o particularitate este privirea spre şesul Mureşului, cu umbra sălciilor ce-i arată mersul. Zidul Architei îl închide spre apus. Satele par rotocoale înverzite, iar ceaţa depărtării dă o patină tainică tabloului. În urcuşul urmat nu sînt sate; rar chiar căsoaie. E natura singură cu florile ei, cu arborii ei, cu păşunile înverzite, îmbinate după bogata ei imaginaţie.

Partea aceasta din Carpaţi e frămîntată. Peste temeiul vechi al rocilor ce dau aspect masiv munţilor Rodnei, au rămas ca nişte ruini, zimţi şi sloiuri mai mari de calcar. Calcarul măreşte decorul unei regiuni. Unde apare el măcar cît nişte colţi, tabloul naturii se schimbă.

Formele sînt mai îndrăzneţe; răsar din învălişul mohorît al pădurii, ca nişte fantastice chipuri, care au izbit şi imaginaţia poporului. Apele de ploaie le dărîmă, sculptîndu-le fel şi chipuri. Se strecoară lesne înlăuntrul lor, de nasc peşteri împodobite cu fantastice forme ale stalagmitelor.

Şi iată cum, urcînd mereu pe coasta munţilor dinspre Gheorgheni, deprins cu peisajul ce l-ai întîlnit adesea, deodată rămîi pironit. Relieful devine zbuciumat. Masive albe răsar ici şi colo. Ruini de stînci încununează vîrfurile, îmbrăcămintea naturii se schimbă, cu colorit şi forme variate.

Natura are metodele ei proprii pentru a croi noi frumuseţi. Pe la începutul veacului al XIX-lea, probabil în urma unui cutremur de pămînt, o parte din muntele Suhardul, de calcar, se năruie. Ruinele lui stăvilesc apele limpezi ale pîraielor tinere de la izvoarele Bicazului. Aşa luă naştere un lac, în mijlocul munţilor, în care se adună Pîrîul Cailor, Pîrîul Oilor, Pîrîul Suhardului, ce şuroiesc din toate părţile. Farmecul noului peisaj este astfel îndeplinit: munte, oblindă de apă, brazi, pocladă verde de păşune, s-au adunat într-un cadru restrîns, născînd un tablou unic, în faţa căruia, de piatră să-ţi fie inima, şi tot nu te poţi opri să nu-i admiri frumuseţea. Muntele proaspăt surpat îşi înalţă către nord viîrfu-i ascuţit. Pieptul lui e numai rană. Bătut de soare, în apus, marmura albă se îmbujorează, iar cei cîţiva molizi, ce au crescut pe năruituri, se profilează ca dungi întunecate. Muntele pare un monument măreţ, răsărit din desişul pădurii de brad ce-l înconjoară.

Jos, în vîlcea, lacul — Tăul Roşu[2] — se întinde în forma unui S, cu apă limpede, dar mohorîtă, reflectînd verdele închis al pădurilor. Numai cînd soarele se înclină spre asfinţit, razele piezişe îl fac să se mai lumineze la faţă, iar muntele se reflectează în apa lui lucie. Se naşte astfel un dublu peisaj, cel de pe oglinda apei, mai atractiv prin contururile şterse, prin taina coloritului. Ca nişte ţăruşi răsar din apă trunchiurile desfrunzite, dar neputrezite, ale pădurii de demult, restul căreia formează cadrul întunecos al lacului.

O pajişte grasă, plină, în sănătoasa ei desfăşurare, se aşterne peste tot, între apă, stîncă şi pădure. Omul a început să adauge şi el ceva la înfrumuseţarea naturii; vilele drăguţe, unele în stilul chaleurilor şviţeriene, cu cerdac proeminent, vrîstează, prin ruginiul trunchiurilor abia descojite din care sînt clădite, pajiştea verde.

Totul te încîntă. Simţi însă că e numai preludiul unui fenomen mai măreţ. Te cuprinde emoţia aşteptării, ca şi înaintea unui spectacol dorit. Natura atrage tocmai prin contraste, ca şi într-o simfonie beethoveniană. Surle şi ţimbale îţi răscolesc sufletul, după ce un andante te leagănă în visări. Aşa e şi viaţa.

De la un loc, după ce treci pe sub un portal de piatră, şoseaua încetează. Nu vezi încă rîul, îi auzi numai vîjîitura valurilor sălbatece, care dau năvală. În faţă ţi se arată un uriaş dom năruit. Din el n-au rămas decît turnuri şi ziduri surpate. De o parte e Turnul Bardosului, de alta Chiatra Bicazului, monolite peste l

[1]Hippolyte Taine (1828—1893), critic literar, istoric al literaturii şi filozof francez.

[2]Acest lac este cunoscut astăzi sub numele de Lacul Roşu.

000 m, impunătoare în rigiditatea lor de piatră goală. Printre năruituri natura a azvîrlit poclăzi de arbori, de muşchi, într-un amestec cum numai ea ştie să-l facă atractiv. Pe o cărare, început de drum neterminat, scobori în cotiri strînse spre fundul pîlniei. Abia atunci zăreşti spume ca de zăpadă a Bicazului în mînie, silit să-şi facă loc din repeziş în repeziş, sărind peste bolovani cît casa, furişîndu-se printre ei, acum numai spumă, acum nevăzută. E vînjoleală între cele două forţe, luptă trup la trup, cu zgomot, cu lovituri, cu şiretenii. În sfîrşit ai ajuns jos, lîngă apă, pitic în imensitatea fundului de crater, ce-şi ridică păreţii drepţi, aproape de jur împrejur. Măreţia naturii te copleşeşte, te simţi mărunt, dar singurătatea îţi înalţă gîndurile spre culmi mai ridicate decît vîrful Bardosului, îţi închipui vremea cînd Bicazul îşi rostogolea furios valurile, ca în scocul unei mori de giganţi. Se învolbură, loveşte; nu desperează, roade mereu. E truda omului, care vrea să-şi ajungă ţinta.

Timpul însă fuge. Ca să scapi din cotlonul ce-ţi pare infernul prin dezlănţuirea zgomotului, n-ai cum face altfel decît să înaintezi pe lîngă apă, pe cărăruia ce ţi-o lasă, lărgită de la o vreme, de poate trece pe ea o căruţă, ca şi un automobil, dacă îndrăzneşte conducătorul lui. Mai plăcut e să mergi pe jos, să săi din bolovan în bolovan, să te opreşti după voie, să asculţi într-una muzica apei şi să-i urmăreşti truda-i neogoiată de a-şi lărgi calea.

Fără să vrei îi ţii tovărăşie, ascultîndu-i cîntecul izbîndei şi al puterii. Acum se încordează lovind piciorul stîncii ce i se pune în cale; îl năruie, îl macină. Pe păreţii de piatră rămîn semnele vîrtejului ei mînios, ca nişte oale uriaşe săpate în locul bătăii valurilor. Aşchii, proaspăt desprinse din piatra mereu năruită, stau grămadă în lungul părerilor. Apa îşi îndreaptă furia asupra lor, căci prin ruinele căzute, păretele încearcă a-şi face apărare. Apa nu suferă nici o piedică în cale. Se opinteşte, mişcă bolovanii din loc, îi rotunjeşte. Ce huruitură satanică trebuie să fie pe aicea cînd rîul rămîne stăpîn, în marile viituri, după ploi ori topirea zăpezii.

Şi apoi dintr-odată, la un loc mai larg, cu un surîs de biruinţă, apa se linişteşte. E ca un ochi verzui de mare, cu pat de nisip; se odihneşte o clipă, îşi ia de samă; din nou se stropeşte cu picăturile ce se ridică uneori ca un slab fum din vîltoare. Nu mai poţi ţine socoteală de timp. Apa te cheamă, te fascinează în lupta-i neogoiată. Ar rămîne numai dezolare în calea ei dacă Natura ar permite. Rănile sînt repede lecuite. Păreţii ar rămîne albi, curaţi, aşa cum au ieşit din surpare. Prin sulful ei de viaţă, natura îi abureşte cu licheni, cu dungi do iarbă, cu cultuci de muşchi; ici anină un brăduţ, dincolo un mesteacăn, de nici nu ştii cum au răsărit dintr-o ştirbitură a pietrei.

Pe un prichici mai ridicat s-a adunat îndeajuns pămînt, ca o campanulă delicată să-şi îndoaie floarea albastră din vîrf, ca şi cînd cată spre vîltoarea apei, mirată de neastîmpărul ei.

Cum ai putut rămîne tu senină,
Nesocotind prăpastia vecină
Ce pentru muritori ar fi mormînt ?
(P. CERNA)

Muzică se înteţeşte. De undeva se aud alte sunete, de tromboane, lovituri de tobe. Crezi că spiritele pămîntului s-au pus la horă, la adînc, în peşteri tăinuite, a căror guri se văd ca rotocoale negre spre creasta zidurilor între care eşti închis. Te cuprinde neastîmpărul. Viaţa apei te învăluie, îţi înteţeşte sufletul, după cum goana automobilului naşte dorul de a fugi şi mai iute. Zgomotele devin tot mai asurzitoare. Realitatea dispare. Eşti în inima pămîntului şi te aştepţi la minuni. E dansul din noaptea Valpurgilor ? E gălăgia Valkirelor ?[1]

Cîţiva paşi încă şi totul se desluşeşte.

De după o creastă de piatră, vine hăulind Bicăjelul, sărind şi ei, mai zglobiu, din cascadă-n cascadă, dungă de spumă albă ce-şi face loc, ca un balaur mînios. E o întîlnire zgomotoasă, care naşte un peisaj neîntrecut. Spaţiul se lărgeşte. Din bolta cerului pînă aice, o şuşiniţă albăstrie, sprijinită pe muchea zidurilor înalte, se revarsă acum ploaie abundentă de lumină. Aşa iese mai în relief toată frumuseţea sălbatecă a pietrelor claie peste grămadă, a crengilor încîlcite de arbori, ici brazi serioşi alăturea de mesteceni gingaşi. Printre ei, prin umezeala stropilor ce se înalţă din clocotul valurilor, s-a născut o adevărată grădină botanică de flori, muşchi, licheni, o întreagă apoteoză a năzuinţii spre viaţă, dar şi o împodobire a altarului măreţiei fără pereche formată de elementele firii.

Natura te copleşeşte prin puterea zămislirii de viaţă şi forme. Te crezi cu mii de ani în urmă; te aştepţi să apară, de după stâncile îngrămădite, oamenii cu piei nedubite de urşi în spate, încinşi cu un curmei, desculţi, cu privire ageră, cu o suliţă drept armă; rămîn şi ei în extaz în faţa desfăşurării unui tablou, care nu putea să nu le subjuge şi sufletul lor de primitivi. Ţipete de bucurie le erau manifestarea farmecului

---

[1]Divinităţi războinice din mitologia germană.

simţit. Aşa te trezeşti transformat şi tu, călător pribeag, cînd rămîi ţintuit locului, în măreţia sceneriei de la întîlnirea celor doi Bicazi, fascinat de uimitorul tablou ce ţi-a apărut în cale, de muzica zgomotoasă a valurilor, învăluit de ploaia stropilor ce-ţi răcoresc faţa.

Aice a fost nodul frumuseţii. De acum înainte valea tot aşa de îngustă, cu năruituri mai mari, cu acelaşi joc de ape, cînd înspumate, cînd ca ochi de sirene, nu-ţi mai evocă fiorii neprevăzutului. Trăieşti în tremurul deliciului ce continuă să te întovărăşească.

Deodată se face lumină. Păreţii de piatră de var, năruiţi, proaspăt cioplіţi, dispar. Coastele văii se dau într-o parte. Pădurile se lasă pînă-n malul apei. Umbra copacilor joacă în valurile ogoiate, cu unduiri destul de repezi, ca să necăjească floarea de campanulă, stropind-o jăgalnic şi făcînd-o să-şi scuture de stropi floarea albastră.

Cheile Bicazului s-au terminat. Un nou prag de calcar, mai strînge în chingi apa, făcînd-o să se zbîrlească, gata din nou de luptă; nu ţine mult. Un oftat de plăcere, ca după ceasuri de frenetic joc de sunete şi scenarii, îl scoţi fără să vrei, cînd te aşezi pe prispa celei dintîi case din Bicazul ardelenesc.

Bicazul devine rîu de munte, ca şi fraţii săi ce dau în Bistriţa. Valurile sînt încă iuţite o bucată de vreme, dar locul larg face ca să fie întovărăşite de case, la început rezleţe, cu polog în jur, cu clăi de fîn, mai apoi cu ogoraşe de porumb (...).

Apa Bicazului curge mai departe către Bistriţa, iar pe malurile lui se ţin în şirag neîntrerupt casele celor ce vorbesc aceeaşi limbă, înrudiţi nu numai prin origina depărtată. La Chişirig, pe Neagra, privirea îţi e atrasă de mîndra înfăţişare a Ceahlăului, farul Moldovei văzut dinspre Oculaşul Mic. La Bicazul de pe Bistriţa poposeşti mai îndelung, dar tremurul senzaţiilor din drum rămîne încă o bucată de vreme.

Peste Ghimeş

Fîneţele şi pădurile încîntă îndeosebi pentru că deşteaptă o legătură misterioasă între om şi plante. Nu mă găsesc printre ele singur şi necunoscut. Ele mă salută şi eu le salut.

EMERSON[1]

De oriunde ai privi lanţul carpatic în lung, de pe dealul Spătăresti de lîngă Fălticeni, de pe Măgura Odobestilor, minunat far de orientare la îndoitura Carpaţilor, ori de undeva de pe valea Oltului din Făgăraş» lasă impresia unui zid nesftrăbătuit, una dintr-oin capăt la altul. Nimic mai înşelător, dacă intri în inima lor. Rîurile au adîncit văi pînă sub crestele cele mai înalte. Altele le-au tăiat în curmeziş. S-au născut drumuri lesnicioase, urcînd peste trecători înalte, dar care nu sînt piedici. (...)

Dintre drumurile care taie în curmeziş Carpaţii,, valea Trotuşului nu e nici lipsită de privelişti încîntătoare nici mai puţin importantă ca drum prin revărsarea întreprinzătorilor breţcani. La Adjud e întinsul şes, neted, cu ogoare şi sămănături, unirea luncii Trotuşului, adese învolburat, cu a Siretului, mărginită de rrîal înalt, cu fermecător colorit cărămiziu în apus de soare. Orăşel ca toate orăşelele moldoveneşti, îmbinare de dugheni de-a lungul şoselei principale, (...) cu multe case bătrîneşti, îşi datoreşte viaţa ceva mai zvîcnită drumului de fier, ca şi viilor întinse pe coasta dealurilor din apropiere.

Trotuşul, mînios adeseori, îşi lăţeşte patul numai ostroave, umbrite de plopi rămuroşi, concurenţii celor din lunca Siretului. Cum ieşi din Adjud, în susul văii încep satele răzeşesti, cu case avînd cerdac la faţă ori prispe late, în jur cu pometuri ori vii.

Drumul e prea bine cunoscut. Evocă fiori de mîndrie naţională, dar şi triste amintiri, faipte eroice din Ultimul război cînd Trotuşul ajunsese graniţa României, redusă la Moldova dintre Carpaţi şi Prut[2]. Urmele crâncenelor lupte ce au avut loc prin vecinătate s-au cam şters. La Căiuţi iarăşi s-au îngrămădit stive peste stive, de fag, bogăţia regiunii. Unda limpede a pîrîului Caşin curge liniştită; doar glasul lui, cine-1 înţelege, mai reaminteşte vijelia distrugătoare de oameni ce s-a abătut în jurul mănăstirei Caşinului. Valea Trotuşului prinde a se îngusta; poalele munţilor se apropie. Semănăturile, restrînse la păpuşoi şi ovăz, se urcă pe umere de dealuri, iar pădurile se scoboară de umbresc apa, tot mai iuţită. În cale se arată şi Borzeştii, evocator de legende din falnicul trecut al Moldovei, prin copilăria lui Ştefan cel Mare. Legenda cuprinde un sîmbure de adevăr arătat prin biserica ridicată de Domnitor, pe locul unde a lovit săgeata, ce a zbîrnîit din arcul lui întins. E asemenea celei de la Cotnar, fără turn, dar cu ocniţe mărunte sub streşină, în lungtul păreţilor înalţi, cu ferestre avînd chenar de piatră, cioplite în stil gotic.

Zarea se lărgeşte, căci locul ajunge răscruce de două ape, ce vin în ajutor Trotuşului. Una se coboară tocmai din munţii Neamţului. E Taslăul, spre capătul căruia se păstrează o altă mănăstire de pe vremea lui Ştefan, aceea a Naşterii Maicii Domnului. E încă împrejmuită cu ziduri groase; la poarta de intrare străjuieşte turnul scund, ca un bastion masiv, prismatic, din care se revarsă dangătul clopotelor prin ferestrele largi. Totul spune că locaşul însămna apărare, reculegere, speranţă, dar că credinţa şi nădejdea în dreptate rămîn nestinse pînă la urmă. Cată grijă puneau cititorii şi în executarea amănuntelor se vede după una din uşi, păstrată aşa ca de la început. Sculptată de Cozma maestru, din lemn roşcat de tisă, e de o gingăşie artistică neîntrecută, o adevărată şi fină filigramă săpată în lemn, ce înconjură, în partea de sus, scutul cu cunoscutul cap de zimbru scos în relief. E o operă sculpturală desăvîrşită, cu nimic mai prejos de acele care le admirăm în muzeele apusene.

Opus Tazlăului, venind din munţii Breţcului, este nu mai puţin vestitul Oituz, vestit nu numai prin îndîrjitele rezistenţe ale oştirii române împotriva valurilor de armate „cu scule" fel de fel, dar şi prin calea lesnicioasă băttută de oieri.

Pe aice se scoborau breţcanii, mocanii cei mai din răsărit, cu turmele lor nenumărate, ducâdu-le la iernat plină departe (...).

Apele Trotuşului au lărgit valea; au ros coastele de munţi de încep să se arate bancuri groase de piatră. Satele se ţin lanţ, mari, gospodăroase, pînă-n Tîrgu Ocna, încins de munţi, pe coastele joase ale cărora străluceşte verdele auriu al viilor proaspăt stropite. E unul din orăşelele Moldovei cu pitoresc cald,

[1]Ralph Waldo Emerson (1803—1882), filozof, publicist şi poet idealist nord-american.

[2]E vorba de luptele crîncene date în această regiune în timpul primului război mondial.

variat, mai încîntător în anumite condiţii decît Piatra Neamţ.

Trotuşul, strîns între stive de pături groase, scoate clocot de mînie. Munţii din jur însă, dezgoliţi de îmbrăcămintea apărătoare a pădurilor, sînt numai rîpi, răni mereu adîncite de şuvoaie. În schimb, de pe dealul Poeni, priveliştea alunecă în lungul luncii înverzite de La podul de peste Slănic şi pînă departe către Oneşti[1]. Aspectul bătrînesc al oraşului, des pomenit în istorie, s-a păstrat prin casele gospodăreşti, aceleaşi acum ca şi în vremurile de demult, cînd sarea era scoasă de pîrgări, cu burduf de bivol tras pe crivac, mosorul pe care se depăna odgonul. Era muncă grea, periculoasă, din care cauză tăietorii de sare erau privilegiaţi, scutiţi de anumite dări. Căsuţele curate, acoperite cu şindrilă, sînt împrejmuite cu pometuri, cu grădiniţe de flori, dar şi cu un mic ogoraş de păpuşoi. E vechea viaţă patriarhală, tihnită, lipită de munte.

Oraşul e însemnat prin Castelul de ocnaşi, zidit de Grigore Ghica[2], încercuit au ziduri înalte, ca o Cetate. Mai însemnat e că în Tg. Ocna şi-a dus zilele C. Negri[3], una din cele mai nobile figuri din vremea luptelor politice pentru Unirea Principatelor. Personifică desăvîrşirea, sacrificiul vieţii şi al intereselor personale, pentru soarta ţării. De o sinceritate clasică în prietenie, a fugit de măririle ce i se ofereau; s-a retras la Tg. Ocna, spre viaţa modestă de sihastru, îngrijind frumoasa-i grădină ce umbrea casele sale, pe un colţ de stînci din malul Trotuşului.

Azi în ele e spital. Ce lesne uităm, în vîrtejul zilnicelor evenimente, pe înaintaşii noştri cei mai de seamă. Mormîntul lui, o paragină cînd l-am vizitat. Un grilaj de fier ruginit, o piramidă trunchiată, cîţiva ciritei şi multe urzici, atîta însemna locul de veşnică odihnă a lui Negri din colţul mănăstirei Răducanu, pitoresc aşezată pe stîncile lovite.de spumegatele valuri ale Trotuşului. Aşa de tristă impresie face părăsirea mormîntului, alăturea de care e şi acela al surorilor lui: Catinca Negri, Zulnia Sturza ! Dar dărăpănată e şi mănăstirea toată, cu inscripţie franceză, în parte, deasupra intrării. Frumoasa clădire bătrînească a stăreţiei ajunsese grajd pentru vite, cu acoperişul de şindrilă lăsat într-o parte, prin putrezirea căpriorilor şi a furcilor din colţuri.

E dreptul că „palatul" primăriei e mîndru, în îmbrăcămintea stilului naţional, după cum destul de bine îngrijit e şi parcul cu izvoarele minerale. Le-şi fi dorit mai puţin pretenţioase, dar în schimb colţul sfinţit cu osemintele lui Negri din curtea mănăstirii întemeiată de Radu Racoviţă să fie mereu împodobit măcar cu flori şi arbori verzi. E atîta jale în uitarea şi părăsirea celor care s-au jertfit pentru viaţa noastră de azi, încît nu-ţi face nici o plăcere zvîcniturile de progres pe care le întîlneşti în cale. Acestea par artificiale, şubrede, transplantate. Le lipsesc rădăcinile adîncite în viaţa de zbucium a trecutului.

Cultul înaintaşilor e chezăşia trăiniciei din viitor.

De la Tg. Ocna apucă drumul către Băile Slănic, cu instalaţii moderne, renovate după ruinarea lor din timpul războiului. Un drum pitoresc, prin valea Slănicului, prinsă între înalte ziduri de straturi groase de gresie, duce la cuibul umbrit de brazi, cu apele de mult folosite ca lecuitoare, în jurul cărora hoteluri şi vile îngrămădite fac din Slănic o staţiune balneară ce poate intra în concurenţă cu multe din cele străine.

Deschizînd cale largă în curmezişul Carpaţilor, valea Trotuşului joacă pentru Moldova acelasi rol ca şi a Prahovei, ca legătură între Transilvania şi vechea Românie. Pe aice era drumul puhoaielor omeneşti din vechi timpuri, ceea ce a silit pe romani, abili cunoscători al strategiei, sa aşeze la Poiana, sus pe malul abrupt dinspre Tecuci, în dreptul deschiderii largi a văii, un castru de veghe, ce a procurat numeroase şi interesante resturi arheologice. O călătorie pe valea Trotuşului este mai plină de variaţii decât pe Prahova. Trotuşul e mai năvalnic, mai strîns, mai zgomotos. Pădurile ici se scoboară pînă-n apa lui sau lasă loc puţin pentru ogoare. Perspective, mereu altele, se deschid la gura vîlcelelor secundare, pentru o clipă cu vederi în taina munţilor împăduriţi.

Variaţia i-o dă şi constituţia geologică a locului. După strînsura de munţi de la Tg. Ocna urmează larga perspectivă deschisă prin existenţa pe vremuri a unui întins lac, ce ocupa regiunea pînă-n Comăneşti. Fundul vechiului lac a fost tăiat în terase; cadrul munţilor se depărtează. Pe urma lacului au rămas straturi de cărbuni de pămînt, a căror exploatare ne-a salvat în primul război, cînd bogatele zăcăminte de petrol din Muntenia erau în mîinile duşmanului. Astfel se îmbină în această regiune sămănăturile mai intense cu industria extragerii cărbunilor, cu vechiul zăcămînt de petrol de la Moineşti din apropiere, cunoscut de pe vremea lui Bandinus[4], în veacul al XVII-lea, dar şi au cel de la Doftana chiar din cuprinsul depresiunii.

Gatere şi iarăşi gatere ! Maldăre de scînduri şi trunchiuri descojite stau în jurul ferăstraelor. Se

[1]Astăzi oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej.

[2]Grigore Ghica, domn al Moldovei între 1849—1856.

[3]Costache Negri (1812—1876), luptător politic și scriitor.

[4]Marco Bandinus, misionar catolic în Moldova între anii 1644—1650, autor al unui jurnal de călătorie şi a mai multe scrisori despre Moldova.

scurge an de an bogăţia mereu împuţinată a ţării.

Valea răsună de repetarea acelor He ! He! He !, îndemnuri după comandă, pentru a muta din loc, cu ţepina, butuci lungi şi groşi. Toate fac din acest ţinut un cuib omenesc cu aşezări dese şi mari, cu case gospodăroase, lîngă care grajdul şi şura încep să predomine ca dimensiuni.

Frumuseţea drumului se înteţeşte, tocmai prin vrîstarea locului şi a ocupaţiilor omeneşti. Brazii prind să străbată cu suliţele lor, în pîlcuri rare, deodată, bolta făgetului des, născînd înspre toamnă tablouri de o policromie vioaie. Verdele pajiştelor se întinde, vrîstat cu argintul spicelor de porumb. Plante dinspre munte se întîlnesc cu cele intrate din stepă. Lumînăricele, în toiul înfloririi, capătă o asemănare mai vie cu flăcări care pîlpîie.

De sus, de pe dealul Măguricea, se prinde minunat caracterul de covată a regiunei, cu sate mari: Asău, Comăneşti, Dărmăneşti, Doftana, la gura văilor secundare.

Mai impresionantă este priveliştea de pe Nemira, munte pleş, bolovănos, de pe vîrful căruia se vede ca-n palmă nu numai depresiunea largă, dar mai ales cadrul ei de munţi. E un far de observaţie minunat pentru munţii Ciucului, ai Vrancei, ai Taslăului. Din el se vede cum se înşiră vîrfurile cu roci mai rezistente, în lungul Carpaţilor, însemntnd marginea înaltă a celor două zone distincte din flişul carpatic.

De la Comăneşti, începe din nou caracterul muntos al văii. Pitorescul şviţerian se manifestă din ce în ce, tot mai intonat.

Orizontul se îngustează. Trenul urcă în peisaj de munte. Unde încetează pădurea se întinde păşunea. Sămănăturile rămîn în lungul apei. Biserica din Brusturoasa capătă mîndră înfăţişare în cadrul sănătos ce o înconjoară. Merii, încărcaţi cu roade roşii, dau vioiciune decorului. Muntele se arată cu brazde de fîn pe coastă; cu căsoaie presărate pe înălţimi. Locul e strîmt; face mare zgomot cascada din lăstocul morii primitive. Pe mal stau întinse suluri de pînză la înălbit. În vîrful parilor din gard sînt înfipte snopuri de in puse la uscat. Gospodăria e puţin spaţioasă. Nevoia duce la chibzuială. E o lege strictă. Fiecare petec de pămînt e folosit; mai în jos, spre cîmp, nu s-ar uita nimeni la el; ar rămâne pîrloagă. Grădiniţa de lîngă casă e un mozaic de plante fel de fel din care nu lipsesc rujele, gherghinele decorative. (...) La Ghimeş pădurile sînt mai rărite. În schimb, pe un vîrf de dîmb, pitorescul se îmbogăţeşte au turnuri de fortăreaţă. Pajiştile domină mereu proaspete.

Trotuşul rămîne jos în vale; mersul îi e arătat de sălcii pletoase. De la o vreme, drumul de fier părăseşte valea; face un mare ocol şi apoi apucă peste munte, spre cumpăna de ape. Fără exagerare, e una din cele mai atractive trecători din ţară, nu prin măreţia ce te copleşeşte, ci prin blîndă şi liniştitoare îmbrăcăminte a formelor domoale. Panorama este de o frăgezime care-ţi aduce surîsul mulţumirii depline.

Guşti adevărata fericire pe care ţi-o procură natura, maestră în răscolirea diferitelor game de sentimente. Aici îi prinzi surîsul ei. Trenul trece pe lîngă biserică: o ocoleşte pe viaduct înalt. Tablourile se schimbă după încolăcirea şinelor ascunse între garduri de brazi tunşi. Te uiţi spre dreapta, dai de case răzleţe pe fondul verde; te uiţi în stînga, acelasi peisaj înviorător; priveşti jos, în vale, grădinile înflorite înconjoară casa cu pervaz alb la ferestre. Te fascinează variaţia culorilor, spaţiul larg, verdele întremător. Mestecenii crescuţi în voie îşi desfăşoară pletele delicate; vin alăturea cu cîte un brad în deplină creştere; plopi piramidali, răzleţiţi printre curţi, stau neclintiţi.

Ţi se deşteaptă o senzaţie de atîta plăcere de viaţă, încît înţelegi darul naturii de a lecui durerile sufletului omenesc. Vesela ei înfăţişare e molipsitoare.

Dacă, potrivit obiceiurilor celor mai mulţi, îţi pironeşti ochii pe o carte în tot lungul drumului de până aice şi la un moment de oboseală îţi arunci privirea în acest punct, pe fereastra vagonului, rămâi deodată ca transportat în lumea visurilor; farmecul peisajului, plin de sănătate, te face să te crezi pe drumuri depărtate din Tirolul de nord, mai cercetate şi admirate de mulţi dintre noi. Cît ani umblat în ţinuturile muntoase de la noi, n-am simţit mai puternică cuprindere a frumosului blînd al naturii, decît pe această porţiune restrînsă din drumul peste Ghimeş, de la Lunca de Sus. Minunatul peisaj vrîstat nu ţine mult. El nu poate fi gustat decît cu trenul, căci drumul mare rămîne credincios rîului. Atîta dor de viaţă trezeşte încât as recomanda drumul acesta oricui; să-l facă mai ales în toiul verii, cînd păşunile sînt încă picturi neîntrecute; brazdele de iarbă nu aşază dungi pe coasta munţilor, iar campanulele îndrăzneţe îşi întind clopotele sinilii, îmbiindiu-te să le apuci din mersul trenului.

Cînd părăseşti gara Ciumeni[1] natura şi-a schimbat faţa. O clipă priveliştea capătă amploare, întinsul şes al Ciucului se arată privirii; valea Oltului apare încadrată între lunga şiră a Architei vulcanice, cu vîrfurile teşite, şi între relieful mai îndrăzneţ al munţilor Ciucului, peste o ramură a cărora ai trecut. Peisajul deşteaptă dor de ducă, dor de suit creste înalte, dor de orizonturi largi, văzute pe îndelete.

[1]Azi Livezi Ciuc.

Povîrnişul coastelor de munţi îţi stîrneşte senzaţia că aluneci pe un tobogan.

Impresiile se schimbă, căci natura e împlinită de îndrăzneala tehnicii omeneşti. Frumuseţile naturale se completează cu puterea de înfăptuire a omului. Tabloul e mai răscolitor.

Trenul scoboară în goană nebună; după tunelul lung de peste un kilometru, trece pe viaductul înalt de 56 m. Peste natură s-a lăsat o clipă cortina. Simţi oscilaţiile punţii de metal, priveşti în adîncul văii peste care e aruncată; te cutremuri poate nu atît de groază, cît de admiraţie.

Cînd trenul se opreşte iarăşi pe solida piatră din coasta muntelui, răsufli de uşurare. Cît se odihneşte şi maşina, priveşti îndărăt la picioarele înalte ale viaductului, la valea largă, la gheburile munţilor vulcanici, la toată frumuseţea ce te înconjoară. Nu-ţi vine să crezi şi totuşi e realitate: tot ce vezi în jur făcea parte din ţara ta !

SPRE IZVOARELE TELEAJENULUI

Care este deci acest sentiment omenesc, superlativ omenesc, care face să iubeşti o piatră pentru ea şi un nor ca nor.

RUSKIN

Drumul ce urcă pe valea Teleajenului, e vechi, bătut, istoric. Către Bratocea s-au găsit lespezile aşezate de romani. El a înlesnit lui Mihai Viteazul să cadă în 24 ore în spatele austriacilor[1]. „Trecu munţii cu mai mare iuţeală decît odinioară Anibal" scrie Bethlen[2]. Popasurile din cale îţi dau exemple de energie şi chibzuinţă etnică. Vălenii de Munte, aşezat într-o largă depresiune, cu terase drept cîmpuri de cultură, dintr-un orăşel ce-şi căpătase renume prin produsul prunilor cu rod bogat, prin perseverenţa lui N. Iorga devenise un altar al culturii naţionale, greu încercat azi prin zguduiturile cutremurului pustiitor[3]. (...)

O şosea bună chiar pentru automobile duce de-a lungul văii, scurtînd timpul. Acesta e avantajul maşinii, în cazul cînd ea e socotită ca mijloc de transport şi nu ca sport. De goneşti, natura se filmează pe retină, suprapunîndu-se imaginile. Nu e decît plăcerea cinematografului colorat, plăcere ce o poţi căpăta fără osteneala drumului. Oprind însă maşina oriunde natura te îmbie prin vreo atracţie deosebită, atunci, în adevăr, se prinde avantajul ei. (...)

În drumul pe Teleajen se întîlneşte mănăstirea Suzana, de călugăriţe azi, cu blînd peisaj al înălţimilor luminate de soare. În mijlocul unei întinse poieni, presărată cu flori, strălucesc în curăţenia lor îngrijită chiliile îngrămădite în jurul bisericii fără pretenţii arhitecturale, ridicată, cum adesea se întîmplă, pe urmele unei bisericuţe de lemn din veacul al XVIII-lea, cu cheltuiala unei evlavioase din părţile Braşovului, Suzana Anica. Mai impunătoare, ca clădire, este cealaltă mănăstire, de călugări, lîngă satul Cheia. Am ajuns în munţi, cu împrejurimi mai aspre. Casele curate, gospodăroase ale satului se resfiră în lungul apei şi a drumului, la adăpost. Mănăstirea e şi mai la adăpost, într-o văiugă laterală, tăinuită. O străjuiesc brazi înalţi, vînjoşi, înălţaţi în faţa pridvorului cu stîlpi masivi, sobri. Decorul este minunat, amintind puţin de cel de la Durău. Pereţii strălucitori, goi, ai Zăganului, colţii de stînci de pe vîrful Tigăilor, se înalţă ca fantastice întruchipări, în contrast cu spinarea rotunjită a Bratocei dinspre apus, cu păşuni întinse, la marginea pădurilor tot mai rărite.

Drumurile se despică. Şoseaua duce la Braşov, înconjurînd în serpentine dese Balabanul nu prea înalt (l 074). Călătorul se poate mulţumi cu priveliştea minunată asupra Ţării Bîrsei.

Pe drumeţul sprinten îl atrag fantasticele ruini ce se întind pe înălţimile Bratocei, spre Tigăile, spre Muntele Roşu, spre Zăganul. E ispitit să trăiască în mijlocul lor, să le admire amănuntele, să dea zbor imaginaţiei printre formele mult asemănătoare celor din jurul Ceahlăului, roci de aceeaşi natură opunînd aceeaşi rezistenţă dăltiţelor nevăzute cu care sînt mereu cioplite.

Bratocea e în cale, pe ea te urci întîi; printre ţancurile ei cu forme diferite duc şerpuirile cărării. Cînd îţi ies în cale colţi răzleţi, cînd pereţi înalţi cu turnuri izolate, rotunjite ca nişte metereze. Vîntul împlineşte opera umezelii; curăţă faţa stîncilor de praf, le netezeşte, le rotunjeşte, scoate-n relief cel mai mic bolovan din conglomerat. Năruiturile cad la picioarele stîncilor albe, de te înşală, socotind că e o pânză de zăpadă, păstrată la umbră. Aduc aminte îndeosebi de ale dolomitelor tiroleze, tot aşa cu brîu de brohotiş strălucitor în bătaia soarelui, încingînd stîncile ce se înalţă în forme neînchipuit de variate. Priveliştea în închisă de înşirarea stîncilor, cu cîte un prichici verde din loc în loc. La popasuri însă îţi arunci privirea îndărăt. Eşti răsplătit prin gingaşa panoramă a văii Teleajenului cu cuibul alb de case, cu petele roşcate ale turnurilor mănăstirii, cu mantia înverzită a pădurilor aşternute pe înălţimi.

Dar formele variate ale vîrfului te cheamă tot mai departe. Străbaţi printre ruini de palate ciclopiene, pînă ce, în sfîrşit, te odihneşti la punctul cel mai ridicat din Ciucaş, rivalul Ceahlăului şi ca înălţime. Mai rar se întîlnesc doi munţi atît de asemănători.

O mare deosebire există însă între cei doi fraţi. Ceahlăul tronează în mijlocul unui întreg ţinut de munţi mai mărunţi, mulţime îngrămădită în jurul lui. Ciucaşul e la margine de adîncă depresiune. Dacă ajungi pe vîrful lui, mai uşor pe drumul arătat, e o adevărată încercare alpină să te acaţeri pe povîrnişul

---

[1]În 1599 oastea lui Andrei Bathory a fost învinsă de cea a lui Mihai Viteazul, care a traversat munţii prin aceste locuri.
[2]Bethlen, cronicar maghiar.
[3]Aluzie la cutremurul din noiembrie 1940, care a avariat grav şi aşezămintele culturale de la Vălenii de Munte.

drept, aspru, dinspre Zizin. De aceea şi priveliştea ce se deschide de pe vîrful Ciucaşului e mai largă, mai variată. Prinzi roată din munţii Vrancei, din Penteleul des pomenit şi Siriul înalt, pînă-n păreţii Bucegilor. Iar în faţă se întinde Ţara Bîrsei şi şesul Trei Scaune, cu capetele munţilor ce vin dinspre nord, de se termină în şes. Mozaicul e mai plin. Şesul pare lac, cu insulele plutitoare ale plaurului, pometurile din jurul satelor. Drumurile sînt suluri de pînze albe, iar molateca şerpuire a Tîrlungului dîre verzi de sălcii.

De sus, de la umbra stîncii ca un monolit, stai şi priveşti. Nu te mai saturi să priveşti. Liniştea e desăvîrşită, căci nici murmurul pîrîiaşelor nu o întrerupe. Priveşti întinsul pămîntului; te îndrumi după harta desfăşurată.

Bucegii

Ce viu clipesc sub cer Bucegii
Numai eternul Vîrf cu Dor,
Înstrăinat de lumea noastră
Se pierde-n taina unui nor.
P. CERNA[1]

Sînt munţi atît de des cercetaţi în toate direcţiile şi atîta ce li s-au descris pînă-n amănunte tăinuitele cotloane, încît în paginile de aice se va cuprinde prea puţin din farmecul lor. În ei se prind fantasticele imaginaţiuni ce le poate natura scoate din rigida piatră, îţi amintesc blocul de marmoră din care Michelangelo, cu voinţa-i neînfrîntă, cu perseverenţă supraomenească, a scos mult admirata statuie a lui David.

Un uriaş masiv ca un cub se înalţă între valea Prahovei şi a Dîmboviţei. Calcarele şi conglomeratele ce-l alcătuiesc dau material minunat pentru sculptura în amănunt, prin ajutorul dălţiţelor cu care natura ştie să lucreze. Munţii din jur sînt formaţi din pietre mai moi; vîrfurile lor sînt mai joase. Bucegii apar, asemenea unui monolit, deasupra celorlalţi. Se văd din toate părţile, cu aspecte diferite ca şi Ceahlăul.

Din depărtări nu se zăresc decît feţele cubului enorm, mai albe în contrast au umbra pădurilor de brad din jur. Aşa-i vezi din drumul către Giuvala; aşa cînd îi înconjuri la nord, pe la Bran. Faţa estică o admiri de cum ai ajuns în Azuga şi pînă la Predeal. Străluceşte în trandafirul zorilor zilei senine. După perspectiva înălţimii apar cînd impunători, ca la Buşteni, cînd asemenea altor munţi, cu vîrfuri ascuţite.

Vine apoi în joc varietatea factorilor care i-au sculptat în amănunt. În primul rînd e apa. Calcarul o suge; o duce la adînc. Cum însă el nu ajunge pînă la temelie, ci se vrîstează cu alte roci care opresc apa-n pînze subpămîntene, din care ies izvoarele, de jur împrejurul masivului s-au săpat văi adînci, începînd de la valea Rîşnoavei, numai în Prahova dau vreo cinci rîuri, tot atîtea ferestre către ascunzişurile atractive ale masivului. Valea Cerbului, valea Jepilor, vestita vale a Peleşului procură drumuri ademenitoare pentru turişti, dau tablouri variate pentru privire. Apele sar din prag în prag, zbuciumate şi ele. Apar gîlgîitoare, curg zgomotoase cînd le vine prea plinul zăpezilor topite, murmurînd numai când seceta le seacă. Plasticii şi coloritului se adaugă astfel variaţia muzicii, care întregeşte măreţia tabloului natural. Uneori apele dispar o bucată de vreme, în hrube subpămîntene. Pîrîul din valea Cerbului se face nevăzut la Poiana Cerbului. Reapar mai limpezi mai fermecătoare, aducînd cu ele şoapta lumii nevăzute. Silite să sară de pe brîu de piatră pe alt brîu, nasc cascade şi de 40 metri, cum e sub Caraiman. Urlătoarea, cu un debit abundent de apă, e mai cunoscută, căci din Poiana Ţapului uşor ajungi la ea. Chiar şi pe scurta vale a Peleşului, cu apă suficientă, alternă mici cascade şi chei, cu surîzătoare păşuni verzi cri păduri de brad. Şopotul ei cînd lin, cînd mai vioi, susurul cetenelor şi tremurătorul glas al frunzelor de fag, lămuresc răscolirea imaginaţiei (...). Chiar în mijlocul masivului, luîndu-şi viaţa din pînza de apă de sub Omul, trecînd prin straturi mai groase de calcaruri, Ialomiţa şi-a săpat la început chei adînci, deşi nu atît de impunătoare ca ale Dîmboviţei din Ghimbav, dar mărite ca importanţă şi farmec prin vrîstări, prin taina peşterilor ce o întovărăşesc. Peştera Ialomicioarei cu sihăstria de la intrare e mai vizitată. Drumul în intunerecul palatului fermecat e mai variat. Cînd abia poţi străbate prin coridoare strîmte, cînd dai în bolţi măreţe, de nu li se vede plafonul; cînd auzi zbuciumul apei ce o lărgeşte; cînd, la lumina făcliilor, se oglindeşte întinsul unui lac.

În acest chip apele curgătoare au schimbat în amănunt blocul de piatră în şir de munţi, a căror vîrfuri le urmăreşti de-a lungul Prhovei. De la Vîrfu cu Dor, cu creastă tărăgănată peste care se aşterne flăcările smirdarului, prin Jepii — Mari şi Mici — înălţindunse în Caraimanul cu crucea aşezată la peste 2000 m, până la culmea Clăbucetului, se înşiră fiecare au particularitățile frumosului lor.

Tăpşanul platoului neted a rămas în jurul Omului, vârful cel mai înalt, de unde, cînd ziua e limpede, în adevăr se desfăşoară o grandioasă panoramă. Spre nord întinsul şes al Ţării Bîrsei apare ca un lan întins, pe care plutesc insuliţele înverzite ale satelor. Spre apus, tot mai estompate în ceaţă, se înşiră unul după altul vîrfurile Alpilor făgărăşeni peste muchia spinării Pietrii Craiului. Spre răsărit se adună

[1]Panait Cerna (1881—1913), poet român.

soborul munţilor, din care răsar colţii Ciucaşului. Către seară, cînd se lasă cortina străvezie peste noianul munţilor, plutesc în văzduhul nedefinit constelaţiile becurilor electrice din Braşov, rarele pâlpîituri ale gurilor de gaz natural dinspre Ploieşti, boghioasele stele de pe cerul senin. E un tablou neîntîlnit aiurea, de o feerie în adevăr ca din poveşti.

Apele curgătoare au tăiat văi adînci, chei înguste, vâlcele numai colţuri de stînci; umezeala a sculptat fine decoruri plastice, răsplata urcuşului; urmele gheţarilor adaugă însă variaţiuni grandioase. Nu sînt atît de impresionante, ca în Parîng ori Retezat, dar impunătoare îndeajuns prin largi perspective deschise. De jur împrejur Omul este săpat cu asemenea circuri, continuate prin larga deschidere de pe valea Mălăeştilor.

Muntele are viaţa lui, ca şi orice formă, furnică ori astru. S-a născut din ruinele altor munţi, cimentate sub apă; a fost înălţat diferit după jocul forţelor geologice, îşi capătă fizionomia lui proprie, prin începutul declinului lui. Fiecare fir de praf scobit prin puterea cetii, fiecare bolovan din coastă, înseamnă începutul evoluţiei lui ca formă matură. Ni se pare neschimbat, neclintit, pentru că factorul timp este preponderent.

Dar tocmai amănuntele care ne fascinează sînt semnele necontenitei lui dărâmări. Apa, sub toate formele, îi e duşmanul cel mai activ, zi de zi, clipă de clipă. Vine în ajutor însă şi vîntul, fără piedică, suflînd pe înălţimi expuse. Il învăluie, îl biciueşte, îl roade unde piatra e mai moale. Astfel au luat naştere acele fantastice şi uriaşe chipuri de pe podişul Caraimanului, cărora poporul le-a spus Babele, stând la sfat.

Acelaşi joc de forţe a dat naştere celeilalte stînci, care în adevăr seamănă cu capul sfinxului din Egipt.

Cuprins între două drumuri mai bătute, acel al Branului spre vest, al Predealului, mai nou, spre est, aşezat între două mari oraşe, Braşovul şi Bucureştii, masivul Bucegilor atrage vară şi iarnă. De aceea este mai cunoscut; de aceea adăposturi comode sînt pe ei mai numeroase; de aceea rătăcirile sînt mai rare, putînd să se urmeze însemnările de pe arbori ori stînci. Pe Bucegi a activat şcoala turismului român. De aici s-a răspîndit dorul de a trăi mai îndelung în atmosfera munţilor. Frumuseţile muntelui au atras; au ademenit spre popasuri de reculegere, de gustare a farmecului naturii. Podoaba vegetaţiei ce-l acoperă e una din latura atractivă a lor. Variaţi în amănuntul formelor, sînt variaţi şi ca flori. Prin sufletul lor mai uşor de prins, fac legătură între sufletul omului şi „duhul" munţilor, s-ar putea spune sufletul lor.

În această privinţă, Bucegii au destule colţuri tăinuite în care popasul ajunge o închinare spre frumosul de natură, încît turismul capătă alt aspect, educativ, de înălţare şi înnobilare a ghidurilor. Atmosfera curată, flacără vie a smirdarului, şopotul cetinilor, pajiştea verde, murmurul izvoarelor, şopotul încadrat în măreţia formelor, (...) fac din munţi altarul de purificare sufletească, sub influenţa măreţiei naturii, cînd gingaşă, cînd impunătoare.

Aceasta e adevărata caracteristică omenească a Bucegilor atractivi. De aice s-a inspirat Bucura Dumbravă, de a scris minunata carte de chemare spre duhul munţilor.[1] „Adevăratul alpinist, scrie ea, după ce a trecut prin stadiul pasiunii necoapte şi neechilibrate, iubirea lui pentru munţi trebuie să se spiritualizeze; să-i aibă în suflet cu toate florile şi pădurile, cu apele şi vînturile, cu zilele şi cu nopţile, cu soarele, cu luna şi cu stelele, cu tot tîlcul lor dumnezeiesc şi veşnic".

Bucura Dumbravă, prin Bucegi, a fost cea dintîi trîmbiţaşă a frumiiseţii munţilor noştri, luaţi în întregime; ea a pus temeiul adăposturilor din Bucegi prin clădirea „Hanul drumeţilor" de pe valea Ialomiţei. A găsit un fervent adept în regretaitul Mihai Haret, ce trebuie socotit ea adevăratul întemeietor al turismului român, nu numai prin înteţirea clădirii adăposturilor, prin marcarea drumurilor, prin descrierea itinerarului, cît mai ales pentru că el e unul din puţinii care au înţeles muntele nu ca o arenă de sport, ci ca o şcoală a prefacerilor sufleteşti prin cunoaşterea întregimii lor: piatră, plantă, om. Îmbinînd în ei condiţii prielnice pentru mai lesnicioasă drumeţie, Bucegii au servit şi vor putea servi mai intens pentru apropierea sufletelor noastre de pămîriitul ţării. Prin aceasta, ei capătă nu o simplă valoare turistică, ci una înaltă, etică, naţională.

Este atîta nevoie să ne cunoaştem noi pe noi, ce avem şi ce putem săvîrşi, încît atracţia Bucegilor a avut o importanţă deosebită în chemarea sufletelor spre ce e al nostru.

[1]E vorba de volumul „Cartea munţilor" publicată prima dată în anul 1920, reeditată apoi şi de Editura Stadion (1969).

Cîmpulung—Braşov

Sîntem cu toţii mari proprietari fără să ştim. Drumurile, cărările, marginea apelor, toate ni sînt ale noastre. Peisajul aparţine celui dintîi care are ochi pentru a-l privi.

LUBBOCK[1]

Predealul n-a fost întodeauna trecătoarea cea mai bătută. Veacuri întregi zîrnăştenii cu chervanele încărcate cu braşoveni urcau calea Branului, către Cîmpulung.

Trenul a înfruntat înălţimea de la Predeal albia de la 1870. De atunci celălalt drum a devenit mai părăsit.

Dar dacă valea Prahovei azi este artera principală a comerţului şi a traficului de călători, vechiul drum dintre Cîmpulung şi Braşov a rămas poate unul din cele mai frumoase din Carpaţi. Şoseaua largă, bine ţinută, deschide la fiecare cotitură.perspective nici una asemenea alteia.

Porneşti de la Cîmpulung, oraş care aiurea, cu podoabele naturale din juru-i cu lesnicioasele drumuri spre frumuseţile variaţilor munţi ce-l înconjură, ar deveni, de cum dă primăvara, un furnicar de lume. E dreptul că de vină este slaba îndrumare turistică la noi; dar tot atîta vină cade şi în seama localnicilor, oameni altfel plini de energie, dar cărora pare că le lipseşte iniţiativa pentru a face din Cîmpulung un temeinic centru turistic.

Oraşul este plin de amintiri străbune, evocate fie de clopotniţa mănăstirii lui Negru Vodă ori Cloaşterul Franciscanilor. Are împrejurimi apropiate, care îndeamnă către urcuşuri domoale, cu vederi largi spre muncelele blînde. Aşezat într-o depresiune, în jurul Cîmpulungului nu se cunoaşte loc ars, pustiu. Verdele acoperă totul, de cum încep bumbişorii să se arate, pînă ce-l împînzesc brînduşele de toamnă cu flori violacee.

Cît de variată este regiunea ţi-o spune relativ uşoara urcare a Măţăului, muntele din îndată vecinătate, prin variatele ispite ivite de jur împrejur. Din Olt pînă-n Bucegi, din Iezerul pînă-n şesul dinspre miazăzi încenuşat în ceaţă, pe o zi limpede, roată, priveşti la mîndrele forme ale Carpaţilor meridionali.

Impunători sînt cei mai din apropiere, spre răsărit Leaota şi Bucegi, spre miazănoapte culmea ce se termină cu Iezerul Mare (2 462 m), aproape rivalul Negoiului, şi cu Păpuşa, nume gingaş, ca multe altele date de popor, care a legat amintirile istorice de formele socotite de el ca neperitoare. Lor se intrecalează creasta prăpăstioasă a Pietrii Craiului, iar spre vest stau la rînd uriaşii Carpaţilor noştri.

Mai ales în apus de soare, coloritul peisajelor e neîntrecut, de la întrandafiratele calcaruri, ale Pietrei Craiului, ultimele mîngăiate de soare, la albăstriul de oţel ce învăluie Iezerul ori cenuşiul ce acoperă muncelele Argeşului.

Urcuşul Măţăului e un soi de invitaţie la vals. Cel mai lesnicios este drumul vechi de chervane, transformat într-o şosea şerpuită, care urcă Dealul Sasului, spre a ajunge la punctul culminant de la vechea vamă Giuvala.

Pentru cine nu cunoaşte frumuseţile ţării, ar fi îndeajuns acest drum spre a-i lega pentru totdeauna sufletul de pămîntul nostru neîntrecut, ca emoţiuni estetice şi turistice. Se poate face lesne cu maşina. Fără goană, într-o zi săvîrşeşti circuitul Bucureşti-Clmpuhing-Braşov Bucureşti.

Mai ademenitor este să urci drumul apostoleşte, avînd îndeajunsuri popasuri. Sate vestite, Rucărul la un capăt, Branul la celălalt, sînt popasuri plăcute pentru drumeţul căruia i-ar veni dorul să taie pe jos unul din cele mai încîntătoare şi variate ţinuturi din ţară. Cu automobilul, de la Cîmpulung la Braşov, zbori în cîteva ore, pe o şosea bună, rămasă fără gropile obişnuite pe alte drumuri. Caîeidiscopic trec pe dinainte vîrfuri de munţi şi pajişti întinse; îţi ies în cale pîlcuri de brazi ce stau la sfat ori ziduri golaşe de piatră Mereu în goană, n-ai vreme să prinzi însă amănuntul, decorurile ce teleagă de natură şi podoabele ei mîndre.

Cu sacul în spinare şi cu toiagul în mînă, drumul este unul din cele mai ademenitoare pentru contemplarea pe îndelete a frumuseţilor ce se schimbă la tot pasul.

E cam mult de cînd dormeam în clăile cu mireasma fînului proaspăt ori măadăposteam sub bolta podeţului, împotriva ploii ce cădea cu găleata, pînă cînd eram silit să-imi caut alt oploş, din pricina

[1]John Lubbock (1834—1913), scriitor, om politic şi filosof englez.

gilgîiitoarelor şuvoaie. În baia soarelui domolit de răcoreala ce se ridică din văi. păşeam asemenea fericitului din povestea pe covorul de iarbă tunsă. Urcat pe vîrful unui dîmb golaş de piatră de var, asemenea unei căpăţîni de zahăr răsărită din mijlocul brazilor deşi, ceasuri întregi nu mă săturam să mă desfătez prin sceneriile bogate, ce umpleau orizontul larg, dintre Piatra Graiului şi Bucegi.

Cum nu ştiu acei cărora tinereţea le dă aripi cu cît de puţină osteneală se pot căpăta clipe de intensă satisfacţie şi vibrantă mulţumire şi cum ajungi să-ţi înclini capul, doborît de frumuseţile nebănuite ce ţi le oferă drumul lesnicios de la Cîmpulung la Bran ? Abia ai ieşit din oraş şi de pe coasta Mateiaşului, privind îndărăt, te opreşte-n loc netezişul dinspre apus, spaţiul larg, molcomitor al muncelelor, podoaba oraşului străbătut de Pîrîul Tîrgului, cu apă limpede ca lacrima. Grădini de pruni în şiruri, nuci răzleţi cu cununa rotundă, dau locului o linişte de rai, ce-ţi captivă sufletul, prinzîndu-l în mrejele locurilor de nori pe cerul limpede şi albastru, cît şi a umbrelor lor, cu forme fantastice şi schimbătoare, de pe netezişul înverzit. E liniştea şi mîngîierea aşa de maeştrii descrisă de Goethe în „Hermann şi Dorotthea". Atîta pace se lasă asupra sufletului, încît volbura cea mai deasă din el se linişteşte ca prin farmec. E icoana naturii blînde, împodobită cu ceea ce omul poate căpăta de la ea.

Nu este oare nici o legătură între peisajul blînd, rodnic, liniştitor şi schitul de maici din apropiere, săpat în stînca de la Nămăeşti ? De pe acoperişul ei contemplezi peisajul odihnitor din lungul Argeşului, cu casele albe, curate, presărate-n mijlocul pometurilor.

În faţă se ridică spinarea prelungă a Mateiaşului, pe sub care şerpuieşte şoseaua ca varul- Muntele mai înalt decît Măţăul, deci cu privelişte mai largă;, face osteneala să fie urcat. Cele două feţe ale lui sînt deosebite; una, numai bolovani goi, albi, de calcar folosit pentru var, e bătută-n plin de soare; alta, mai umbrită, cu tufe dese de alun, cu poiene înflorite cînd e toiul florilor.

În liniştea sării, ca un susur adus de vînt, se prinde bolborosirea izvorului Topliţei, ce curge repede să se verse în Argeşel. La cotitura de drum, după ce treci de monumentul eroilor căzuţi în ultimul război, rămîi pironit, fără vrere; atît e de mare contrastul între ce ai lăsat în urmă şi ce ţi se desfăşoară înainte, brusc ca de după o cortină ridicată, încît uiţi şi de propria-ţi existenţă. Rar se află în calea drumului hăituit un peisaj mai atractiv, mai impunător, prin trăsăturile simple, cu care natura ştie să te subjuge. Munte, apă, pajişte înflorită, se îmbină într-un tablou minunat. De cîte ori trec prin acest colţ al ţării, mă închin. Cui ? Nu ştiu. E destul că mă pomenesc oprit în loc, cu capul plecat spre rugă, de iaitîta frumuseţe desfăşurată dintr-o dată.

Ai înainte adîncimea văii Dîmboviţei în tot lungul ei, de la Dragoslavele pînă-n jos de Stoeneşti, cu amintirea lui Mihai Viteazul, iar mai încolo cu ruinele cetăţii de care se leagă legenda lui Negru Vodă. Limpede de pare dîră de argint viu, răsfirată în şuviţe, se strecoară printre ostroavele de aniniş, pe pat curat de lespegioare. Şoseaua o întovărăşeşte ca o panglică în lungul căreia se ţin oasele. Pădurea din prelungirea Leaotei se lasă, deasă, pînă-n drum, cu prea puţin loc de păşune. La spate, se înalţă treptele pietroase ale Mateiaşului au slabe brîie de tufăriş; peste vîrfurile împădurite răsare ca un con de piatră albă Vîrtoapele, iar în fund, deasupra culmilor tot mai joase, creasta Pietrii Craiului te cheamă.

Şoseaua scoboară repede pe sub poalele Mateiaşului, din care suruie izvor răcoritor. Intri în Dragoslavele cu case gospodăroase, strînse în lungul apei limpezi. E sat vechi, loc de vamă. Prin el au trecut cumanii, teutonii. În el a poposit regele Carol al XII-lea al Suediei, iar cimitirul cu crucile neputrezite, arată vajnica apărare a ostaşilor noştri împotriva bavarezilor rostogoliţi ca o avalanşă. Nu faci lung drum, după ce treci Dîmboviţa, în adevăr „apă dulce", şi poposeşti în alt sat, fost tîrguşor odată, pomenit încă de pe vremea lui Mircea[1], din veacul al XV-lea. Ca şi Săliştea de lîngă Sibiu, Rucărul era vestit prin frumuseţea femeilor îmbrăcate în mîndre haine naţionale, bătute cu fluturaşi de aur.

Înainte era mai adesea vizitat, căci pe lîngă aer curat, Rucărul are împrejurimi apropiate cînd tăinuite, cînd măreţe, inundate de soare ori umbrite de brazi, după voie şi plăcere.

Frumuseţile naturale se datoresc faptului că în înălţarea Carpaţilor aici a fost un ţinut de năruire, de scufundări din care au urmat gropi despărţite de praguri ori cloţani de piatră albă, cu forme variate, îmbrăcate cu păduri şi pajişti, dau farmecul neîntrecut al locului. Pîlnia în care se află Rucărul este despărţită, prin pîrleazul de la Posada, de cealaltă scufundătură, în care sînt răsfirate casele din Podul Dîmbovicioarei[2]. Dîmboviţa întărită au Dîmbovicioara de aice se vîră în sălbatecele chei săpate în Ghimbav. Rar îndrăzneţ le străbate, cînd apa seacă. Găuri negre la diferite înălţimi din păreţi arată tăinuite peşteri, motiv de legende şi poveşti. Dîmboviţa fierbe la intrarea lor; pare ostenită, liniştită, cînd a scăpat din încleştarea pietrii.

[1]Mircea cel Bătrîn, domn al Ţării Româneşti (1836—1418).
[2]Azi Podul Dîmboviţei.

Şi istoriceşte sînt importante locurile. Sus, pe marginea muchiei de calcar, ţi se arată „Cetatea Neamţului" din care n-a rămas decît fîntîna săpată în piatră, plină de bolovani, ca şi aceea din cetatea Rîşnoavei. Dacă s-ar folosi amintirile şi legendele istorice legate de partea locului, adunate de regretatul harnic învăţător Rădulescu-Codin[1], s-ar putea romanţa episoade întregi din zbuciumul trecutului, întfrîngerea trufaşului rege Carol Robert[2], din veacul al XIV-lea, pe aici ar fi avut loc. Schimbîndu-şi hainele cu un soldat, regele a pierdut pînă şi sigiliul regesc, dînd bir cu fugiţii. Evenimentele istorice se ţin lanţ de Rucăr, din veac în veac, pînă în ultimul război, cînd bieţii rucăreni au cunoscut groaza stăpînirii străine.

Părăsind pîlnia săpată în piatră, drumul urcă cu multe cotituri pe Dealul Sasului. Începe orizontul larg spre care treci mai comod călare, pe cărări mai de-a dreptul, cum fac şi rucărencele ori pe şoseaua ca în palmă, ce duce la Giuvala. Cu cît urci, cu atît răsar vîrfuri de munţi. Cu cît urci, cu atît aerul se răcoreşte, pajiştile se întind, pădurile trimit tirliorii cu suliţe, brazi răzleţi stau de strajă, cîte 2—3. E zîmbetul naturii printre munţi. Rînd pe rînd, unul după altul, se ivesc: Piatra Craiului, apoi vîrful teşit, cu păşuni, al Leaotei, stingher în lumea stîncilor de piatră de var. Un vîrf din apropierea şoselei îţi serveşte drept minunat loc de observare. E bine să poposeşti. Cuprinzi toată panorama largă dintre Bucegi şi Piatra Craiului, au forme felurite.

Piatra Craiului e ca o creastă cu muchia zimţuită, la poala căreia se aşterne pocladă de brazi deşi. Bucegii, spre răsărit, se înalţă ca un uriaş masiv cioplit în marmoră, au pereţi despicaţi de paloş, cu tăpşan neted pe vîrf. Între cele două lumi de piatră stau mulţimea munţilor mai mărunţi, cu sclipirea acoperişurilor pe stîne la marginea pădurilor. Peste ei zăreşti ceaţa uşoară a depărtării lăsată de netezişul Ţării Bârsei, ca peste faţa mării.

Vremea ? A dispărut. Te găseşti aici de o veşnicie. Te pătrunde taina naturii. Te împresoară, te subjugă, te transformă. Sufletul se curăţă, mintea se limpezeşte. Patimile s-au topit; chiar cel care jos se zvîrcoleşte în gheena pornirilor omeneşti, aici se simte altul, uşurat (...)

Nu am trăit ceasuri de mai adîncă odihnă sufletească, de involuntară reculegere, decît sub larga boltă a cerului de aice, uriaş baldachin susţinut de stîlpii de marmoră. Trebuind să cercetez mai în amănunt locurile, m-am închinat răsăritului splendid de soare, îmbălsămat de mireasma fînului cosit. Am cunoscut natura în feţele ei vesele, ca şi în itoanele de mînie; am trăit în admirarea naturii largi, dar, scoborînd în văile laterale, am simţit şi mizeria din casele răzleţe, mîncînd mămăliga rece de pe poliţa de lemn ori dormind înfundat în claia de fîn, neputînd suporta aerul închis din odăile scunde, în care şi purceii intrau spre adăpost.

Minunea frumuseţilor fermecătoare nu s-a isprăvit. Şoseaua şerpuieşte mai departe printre pajişti ca smarag-dul. Se zbenguiesc mieii în vremea primăverii; vara sclipesc coasele ce lasă brazde în păşunea din oare se răspîndeşte mireasma ultimelor răsuflări ale florilor, Iarăşi te opreşti. Te-ai opri de altfel la tot pasul, atît de multe ademeniri prezintă drumul.

Se poate oare mai frămîntate colnice, numai case, pometuri, păşune, în cadrul zidului aici mai impunător al Pietrii Craiului, despicat la capătul dinspre Zărneşti !

E un colţ din Munţii Apuseni în care nu poţi pătrunde cu automobilul. E anevoie să vizitezi regiunea chiar cu căruţa. Terenul este un suiş şi coborîş la tot pasul. Numai călare sau, mai degrabă, cu piciorul, poţi străbate în labirintul de forme, pînă la căsuţele răzleţe, aşezate tot pe faţa dealului, în bătaia îndelungată a soarelui. (...)

Pe o suprafaţă de vreo 50 de kilometri pătraţi sînt răsfirate casele în care se adăpostesc peste 10 000 de brăneni, moroeni sau Colibaşi, cum li se spune, cînd nu sînt cuprinşi sub numele generic de mocani. Satele: Moeciu, Cheia, Fundata, Sohodol nu au casele strînse grămadă, ca-n Rîşnovul apropiat său chiar ca-n Zărneşti. Sînt presărate ca petalele căzute din pomi, pe o pajişte verde. Frumuseţea locului este mărită tocmai prin această aşezare a caselor, legate unele de altele prin cărări înguste, rar drumeaguri folosite numai în timpul verii.

Nicăieri în altă parte a României, oamenii nu au ridicat la înălţimea de l 300 m, în aşa de mare număr, sălaşele lor stabile. Izolat cum este, ţinutul colibaşilor a rămas unul din cele mai arhaice din ţară, deşi drum bătut trece prin coasta lui. E un contrast izbitor, de altfel caracteristic nouă, această apreciere între dezvoltarea modernă a unui oraş ca Braşovul la cîţiva kilometri şi între viaţa brănenilor rămasă aşa cum era foarte probabil şi pe vremea de demult. Interesante sînt casele, adevărate ferme, ca nişte cetăţi, cu

[1]C. Rădulesc Codin (1875—1926) folclorist.
[2]Carol Robert, rege al Ungariei (1308—1342).

arhitectura hanurilor din Moldova.

Trei laturi, în jurul curţii dreptunghiulare, sînt ocupate de casa de locuit într-o parte, grajdurile pentru vite peste drum, iar în fund şura încăpătoare. La faţă e poarta largă ce leagă şi închide laturile, iar în dosul casei, sub acoperişul tras pînă jos, ţinînd şi căldură locuinţei, este staulul de oi. Totul e grămadă. Viaţa e strînsă, adăpostită de vînt şi ploaie. În jurul casei sînt pomi, straturi cu legume şi ogoare, împrejmuiri nu se află. Cel mult haturi cu huceaguri arată limita proprietăţii, trăgînd linii mai închise pe fondul verde al pajiştei, farmecul priveliştei din depărtare.

Poziţia înaltă a ţinutului, asprimea vremii, aduc restrîngerea sămănăturilor. Deşi populaţia a rămas încă tot la mămăligă drept hrană zilnică, păpuşoii nu rodesc; degeaba trudă ar fi sămănatul lor. Ca şi moţii din Munţii Apuseni, brănenii îşi cară mălaiul din părţile joase. E o peregrinare de anotimp, dar şi un schimb de mărfuri. Pe ogoare nu se seamănă decît cartofi, ovăz, orz, rar grîu de primăvară, ce ar ajunge hranei de peste an. Pe restul pămîntului sînt păşuni, fîneţe, în ultima vreme luţernă, trifoi. Fînul este bogăţia, căci creşterea vitelor a rămas îndeletnicirea principală. Brănenii, ca şi cei de la Poiana ori Jina de lîngă Sibiu, posedă turme de oi, dar şi vite ori cai. Aceştia sînt preţuiţi. Altfel n-ar avea cum duce produsele lor în depărtare.

Brănenii sau Colibaşii, după colibele ce locuiau pe vremea turcilor şi tătarilor, au rămas încă la industria casnică. Gospodina ţese pînza. Piua de sumane aici se aude mai des decît oriunde în munţi. Pînă şi cojoacele se fac în sat. Izolarea a păstrat bunele obiceiuri ancestrale. Industria modernă n-a străbătut pînă în case, măcar că din ele, pe vreme limpede, s-ar putea auzi sirena fabricelor de la Zărneşti.

Din an în an însă, apropierea drumului bătut prinde să înteţească schimbările străvechiului trai.

Mai ales cînd iarna acoperă ţinutul cu nămeţi, sau cînd ploile fac din fiecare cărare cîte un puhoi, izolarea de restul lumii este aproape completă. Scrisorile se împart duminicile său în zile de sărbătoare după slujba bisericească, în biserică. Tot în biserică se vestesc orînduirile administrative. Sînt scene de altă dată. În schimb viaţa e în toi în fiecare miercuri când e zi de tîrg, în preajma castelului, sau mai ales în cele două zile de iarmaroace anuale, în august şi noiembrie, cînd se soo-boară şi cel mai depărtat colibaş, de rămîn casele goale, doar cu bătrînii şi copiii care nu pot face drum lung, ostenitor. Schimburile de mărfuri se împlinesc ca pe vremea cînd nu existau drumuri de fier. Atunci se poate admira şi frumuseţea etnică, dar şi a portului naţional (...).

Drumul se lasă în şerpuiri tot mai rare. Rămîn în urmă înălţimile stîncoase, dar din năruirea lor răsar în cale colţi de piatră ce măresc variaţia peisajului.

Pe unul din acestea se înalţă ca o săgeată, zvelt, cu turnuri şi metereze, castelul de la Bran, în mijloculcaselor mai îngrămădite, unele vile cochete, din valea Turcului. Cînd crezi că ai dat în cîmpie, la o cotitură, printre arbori, se înalţă viziunea din timpuri depărtate, cum rar se văd în ţări apusene.

Vechi de peste jumătate de mileniu, stă întreg pe vîrf de stîncă, de crezi că din ea au crescut zidurile groase. Turnuri şi turnuleţe se profilează cînd pe albastrul cerului, cînd pe verdele pădurii. Cum îl înconjuri, din trei părţi aspectul se schimbă; acum e auster, numai piatră, acum cu parcuri înflorite în jur. Interiorul e ca un castel din poveste (...).

Eşti în şes, dar n-ai scăpat de munte. Surpat, înconjură acest colţ minunat de ţară, un triunghi cu vîrful în Bran, au baza între Zărneşti şi Rîşnov, două sate au poziţii încîntătoare, deşi diferite. Zărneşti e legat de Piatra Craiului, aice surpată; Rîşnov e la piciorul unui mal de piatră năruit din Bucegi. În ambele părţi netezişul cîmpului ajunge pînă la pragul muntelui, iar cerealele cresc pînă-n umbra bradului. Sviţera nu are prea multe asemenea colţuri pline de farmecul contrastelor bruşte.

În toiul verii, cînd natura gîlgîie de belşugul darurilor ei, când ogorul e aur vărsat, iar fîneţele ţesătură de pietre scumpe, cînd pădurile sînt în plină muncă de hrană, iar arinii de pe pffrîul Turcuikii formează parc de baloane captive, oricît de indiferent ai fi faţă de frumuseţile naturii, simţi cum ţi se înclină capul (...).

Zărneşti e mai mult orăşel prin grămada clădirilor din jurul fabricii de celuloză, de lîngă vechea biserică zidită de Neagoe Basarab[1]. Mai în sus te crezi într-un sat din Muscel, cu casele una lîngă alta, una la spatele alteia, clădite din butuci încheiaţi.

Podoaba locului o formează fruntea surpată din Piatra Craiului, încinsă cu brădet, în picioare cu covor de fîneţele, iar sus cu cloţani albi de piatră. Prăpastia, despicătura capătului de munte, este locul de escursie locală, uşoară, îndeajoms însă să-ţi deştepte fiorii năpraznicelor toaine ale Naturii.

Dincolo, la celălalt vîrf al triunghiului, la Rîşnov, aspectul e altul. Lipseşte frămîntarea pietrelor năruite; o singură lovitură de paloş a despărţit stînca de şesul neted ca-n palmă. Jos e satul, liniştea aşezării

[1]Neagoe Basarab, domn al Ţării Româneşti (1512—1521).

tihnite, aliniere de case unite într-un singur zid în lungul străzilor paralele. Sus e ruina vechiului burg de apărare, amintirea vremurilor de nesiguranţă.

Din trecutul tot mai şters n-a rămas acolo decît ruini; jos e huzurul belşugului. Pe cărări aspre treci zidurile înalte ce împrejmuiesc şi azi cetatea, înlăuntrul cărora se îngrămădeau, spre siguranţă, cei din Rîşnov, dar şi din Codlea ori Tohan. Ici a fost casa sfatului, dincolo capela din veacul al XVII-lea, mai încolo închisoarea. Peste tot n-au rămas decît pereţii şi acoperişurile, măcar că, nu prea de mult, încăperile serveau încă pentru păstrarea cerealelor sau a cărnii afumate. Din cetate întărită, azi se adăpostesc printre ziduri bufniţe şi lilieci. Neatinsă s-a păstrat doar fîntîna adîncă de peste 100 metri, săpată-n veacul al XVII-lea (...).

De peste creasta Pietrii Craiului, norii se ridică, trîmbe de soare dau aspecte mai fantastice colţilor de calcar, azvîrlind pete aurii pe holdele dinspre Tohan. De deasupra pădurilor întunecate de brad, Omul din Bucegi rămîne impozant în goliciunea stîncilor bătute încă de lumina soarelui.

Natura se mînie; norii se învolbură; cuprind întinsul cerului în rotocoale ce se rostogolesc ameninţător. Vîntul nu află piedică în şesul întins; şuieră sinistru prin ferestrele meterezelor, umflă petecul de tablă de deasupra porţii, gata-gata să-l smulgă din loc.

Fagii se zbuciumă, brazi îşi flutură pletele eetenilor tot mai tare, pe cînd frunzişul mesteacănului e apucat de un tremur, ramurile zbătîndu-se ca părul despletit. În şes se răscolesc suluri de praf, ce se înalţă să se unească cu norii. Natura e în furie. Vîntul vîjîie, ploaia răpăie în jur. O pînză deasă, ţesută din picăturile mascate, din praful răscolit, acoperă priveliştea. Ca din pămînt ies puhoaie numai spume; şuierul lor se adaugă la vîjîitul cetenilor.

Furia n-a ţinut mult. Spre înserate natura din nou surîde, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Strălucesc picăturile de ploaie pe frunzele arborilor; puhoaiele rămîn fire de apă ce-şi fac loc prin nămolul răscolit. Viaţa revine în normal.

Dinspre coada satului, pe drumul numai băltoace, cireada de bivoliţe se întoarce de la păşune. Domoale-n mişcări, îndesate una în alta, clătinindu-şi numai capul în mers, par un cîrd de elefanţi. Unele se opresc, se scarpină de un gard, scot răgetul scurt, răguşit, prin care-şi exprimă plăcerea.

În urma cirezii, păzitoarea, udă leoarcă, tîrind după dînsa un căţeluş jerpelit, legat de un curmei, păşeşte domol. Multă vreme, pe străzile satului răsună îndemnul ei de altfel neascultat; Hăi-ho-hoa ! Haida-ha ! cînd mai prelung, cînd mai grăbit; la fiecare casă cîte o bivoliţă se opreşte din mers, docilă.

Liniştea sării se revarsă asupra satului întreg, obloanele.de la ferestre se închid spre odihna meritată. La marginea Braşovului, în întunerecul lăsat, te întîmpină siluieta masivei biserici Sf. Bartolomeu din veacul al XIII-lea, care a rezistat atît naturii cît şi valurilor omeneşti.

„Aceasta e viaţa " pare că glăsuie, împletituri de soare şi nori, de lacrimi şi surîs. Aşa va fi întotdeauna".

Piatra Craiului

O, natură ! Buna mea mamă! Iată-mă numai sub a ta pază.
J. J. ROUSSEAU[1]

Munţii îşi au povestea lor: îşi capătă fiecare o individualitate deosebită de a vecinilor. Toate sînt în legătură cu originea lor, cu structura trupului lor.

Unii se nasc prin simple încreţiri ale scoarţei terestre. Obcinele bucovinene par valuri împietrite. Natura pietrelor din care sînt formate au permis îndoiri regulate, fără mari rupturi. Bucegii sînt masivi, înălţaţi ca şi un enorm munte de gheaţă plutitor. Piatra Craiului, dimpotrivă, e ca aripa unui acoperiş năruit, cu marginea ruptă, tăioasă, îndreptată spre cer. Într-o parte e prăpastia păretelui surpat, în alta partea din acoperiş înclinată-n adînc. Spre Zărneşti este iarăşi brusc surpată, cu „Despicătura", ce a despărţit din ea un colţ rămas izolat. Spre Rucăr se pierde în învelişul mai moale al straturilor din care s-a înălţat.

Ploaia, vîntul, duşmanii formelor împietrite, desăvîrşesc amănuntele, dîndu-le făptura admirată de om. Profilul muntelui se schimbă, după locul de observare. De pe dealul Sîn Petru, de lîngă Braşov, ori de pe Susai, de la Predeal, îl vezi în lung, zid au linia profilului dreaptă, cît ţine lungimea. Altfel se arată cînd îl priveşti din valea Dîmboviţei, de la Dragoslavele. Pare o piramidă ce-şi înalţă vîrful în tăietura văii, făcîndu-ţi semn să-l urci. Privit de pe Iezerul ori Păpuşa nu-l mai cunoşti. Un zid lung de pietre ce lucesc în bătaia soarelui, numai pripoare şi răni. Privit însă de pe Dealul Sasului, pe drumul ce duce la Bran, are altă faţă. E tot o creastă lungă, dar pădurea deasă se ridică pînă aproape de coama muchiată, de nu rămîne decît în lungul ei o dungă albicioasă de stânci. În totul samănă cu şira spinării dintr-un schelet al unei uriaşe namile antediluviene.

De aceea urcuşul lui este atractiv, iar drumul spre el plin de variaţii, care te ţine încordat într-una. E mai uşor de urcat dinspre Cîmpulung, căci îl urci de-a coasta, începînd cu povîrnişul cel mai domol.

La Podul Dîmbovicioarei părăseşti frumoasa şosea ce trece prin Rucăr. Locul e ca o căldare închisă, cu păreţi numai năruituri, din piatră de var, alburie, fără vegetaţie. Pe fundul înverzit al căldării sînt presărate casele din sat, cu cerdac la mijloc.

Pe urmă intri în cheile Dîmbovicioarei, cu păreţi înalţi. Cu cît pătrunzi în ele, cu atît singurătatea te cuprinde. Jos nu e loc decît pentru apa ce se zbate din bolovan în bolovan, alăturea cu un îngust drum, cînd nu vine mînioasă şi dă voie să intri în încăperea ei tăinuită. Sus o şuşiniţă îngustă din cer, cînd albastră, cînd plumburie. Umbra se lasă repede între zidurile înalte. Cu o călăuză din Rucăr şi cu cumintele căluţ ce duce merindele, adesea făceam drumul singurătăţii şi al liniştei depline, întovărăşit doar de cîntecul apei, acum susur lin, acum glas mai mînios. Eram pribeagul drumului de munte, iar în uitarea restului luniii gîndurile răscolite deşteptau amintirile poveştilor din copilărie, a zmeilor din Iorgovan, pe care, în închipuirea singurătăţii, rnă aşteptam să-i văd arătîndu-şi capetele din găurile negre săpate-n păretele înalt. Spre una din ele duce o cărăruie bătută de paşii vizitatorilor. Este vestita Peşteră a Dîmbovicioarei, vestită mai mult pentru că e mai des vizitată, fiind mai aproape de drumul mare. Înlăuntru n-a mai rămas nimic din podoaba peşterilor. Fiecare dorind să-i ieie drept amintire cîte o bucată din puţinele stalactite ce se mai găseau, interiorul e ca o biserică devastată. Numai dacă nu poţi vizita alte peşteri mai frumoase, te osteneşti să pătrunzi în ea, pentru a avea senzaţia întunerecului ce te cuprinde, a tainei legată de el său, mai ales, să simţi binefacerea luminii, cînd te întorci spre ieşire.

Strîmtoarea cheilor se sfîrşeşte. Locul se lărgeşte. Cîteva căsuţe resfirate, sărăcăcioase, sînt ultimele semne omeneşti. Începe urcuşul spre Pietricica, anevoios deocamdată, pe jgheabul tot mai strîmt al pîrîului plin cu bolovani. De nu eşti grăbit, ceea ce la munte nu e bine, popasuri dese ţi se oferă, pătrunzînd în toiul luptei dintre apa ce curge năvalnic, chiar cînd e numai un fier, şi piatra năruită ce i se pune-n cale. Zgomotul luptei îţi spune veşnicia mişcării care preface. Un brad căzut în cale, cu rădăcinile-i resfirate, ca nişte braţe înţepenite, strîngîînd în spasmul morţii puţinul pămînt din care şi-a supt vlaga, îţi deşteaptă gîndul la minunile naturii, ca şi la şubreda stabilitate a fiinţei, la legea veşnică a măririi şi căderii, a vieţii împletită cu moartea, îţi aduci aminte de vorbele lui Goethe asupra naturii.

Şi aşa la tot pasul mici tablouri de amănunt te ţin atent, încordat, de nu-ţi dai seamă nici de osteneală, nici cînd ai ajuns pe coamă. O altă lume, nebănuită prin aspectul ei, se prezintă privirii. Strigi:

[1]Jean Jacques Rousseau (1712—1778), filozof iluminist, pedagog şi scriitor francez.

Osana ! Pînă aice era zidul în faţă, ce nu-ţi permitea decît la o rarişte de pădure să prinzi perspectiva largă asupra Bucegilor. Cînd te înalţi pe creasta de piatră, aruncînd privirea către apus, rămîi uluit nu de înălţimea la care ai ajuns, ci de măreţia văii ce se deschide-n faţă. Nu spre munţii Făgăraşului se îndreaptă atenţia deodată, ci asupra văii Dîmboviţei, ce străluceşte ca un fir cotit de argint, la adîncime de aproape l 000 metri sub locul în care te afli. Dîmboviţa curge dinspre Păpuşa, de unde îşi adună izvoarele. Valea lui Ivan continuă prăpastia de-a lungul părţii apusene a Pietrii Craiului. E cea mai măreaţă privelişte asupra unei văi adînci din cîte se pot admira în Carpaţii noştri, mărginită de păretele prăpăstios al muntelui, capetele păturilor de calcar rupte.

Doar caprele negre se pot acăţăra pe ele, spre a se urca din această parte, sus, spre muche. Atmosfera mereu macină piatra, care curge ca din gîrliciul morii, pe acelaşi jghiab pînă jos. E „Moara Dracului", minunată numire potrivită dată de popor. În fund e valea, icoana vestitelor canone[1] din Colorado. Dincolo de ea începe oştirea mîndrelor şiraguri de munţi făgărăseni, cu cele două gurguie uriaşe: Iezeru şi Păpuşa.

Linişte de genune în jur. Nici un murmur de izvor. Măreţia naturii cu sălbateca ei frumuseţe, cu ceaţa străvezie lăsată spre fundul adînc, cu jocul umbrelor de nori proiectate pe largul careu al munţilor. Aceasta e răsplata ostenelii către înălţimi. Conducătorul meu se o-dihnea la umbra unei stînci. Eram singur în imensitatea desfăşurată cît puteam desluşi cu privirea. Gîndurile şi ele adorm sau sînt prea împrăştiate de varietatea farmecului din faţă.

Dar... soarele îşi face drumul său tras în nemărginirea spaţiului. Cît e lumina lui, singurătatea o poţi suporta, deplina izolare în mijlocul naturii te înfrăţeşte cu tot ce te înconjoară. Trăieşti prin ele clipe de destrămare completă a eului. Noaptea schimbă totul în fantasmagorice forme, care-ţi ies în cale la fiecare pas. O piatră, o tufă ia înfăţişări înfricoşătoare. Singurătatea e apăsătoare prin teama ce te cuprinde fără voie.

Deci înainte, cît eşti înconjurat de prietenia luminii. Nu te lasă însă abisul descris; te atrage; vrei într-una să-i smulgi taina. Dar nici muntele nu te lasă să păşeşti fără precauţie; sînt locuri atît de înguste încît, ca să te uiţi în valej te pui pe burtă, spre a nu-ţi pierde echilibrul; ameţitoarea atracţie a adîncimii, te sileşte să stai călare pe muchia pietrii. Păşeşti prudent între două lumi deosebite; un pas greşit te rostogoleşte ca-n fundul iadului, pe cînd spre răsărit te ademeneşte tihna şi adăpostul pădurii şi mai ales acoperişul acela depărtat, ca un punct negru la marginea poienii. Acolo e stîna, odihna, înviorarea izvorului. Numai mai tîrziu, după mulţi ani de la începutul drumurilor mele pe Piatra Craiului, am avut prilejul ca, neoprit de „finanţi"[2], să apuc calea, arătată prin trăsături roşii ori albastre, spre Omul, vîrful culminant. Pe aceste drumuri, prin valea Prăpăstiile, treci prin alte scenerii din inima muntelui, dar care nu sînt numai ale Pietrii Craiului. Le-ai văzut, te-ai deprins cu ele din Bucegi. Numai cînd ai ajuns pe Omul ai regăsit din nou creasta lungă de vreo 20 km în forma unui arc de cerc, mai îndoit spre Zărneşti, mai în linie dreaptă spre Pietricica, mai rupt şi mai dinţat pînă-n Crăpătura de la Zărneşti, tot mai ascunsă sub poclada pădurilor căifcră Rucăr. Caracteristica muntelui o prinzi de minune. Prăpastia ce-l încinge spre vest şi domolită clină dinspre est, cele două contraste bruşte, îi dau farmecul şi măreţia, ce nu se uită şi care mereu atrage.

Eşti cîteva clipe omul fericit rîvnit de împăraţi. Nu bagi în seamă trecerea vremii. Bagheta magică a naturii te-a fermecat. În jurul tău joacă uriaşii de pămînt ai ţării noastre, într-o parte munţii Făgăraşului, cu cele două piramide: Iezerul şi Păpuşa, înspre răsărit impozantul masiv al Bucegilor. În faţă şesul Făgăraşului, cu satele înşirate în linie, de alta Ţara Bîrsei cu satele presărate peste tot. Între ele coama Perşanilor, dungă verde de păduri.

Urmezi zborul unui vultur pleş, în rotocoale tot mai strînse, deasupra prăpastiei adînci a văii Dîmboviţei, ori scamă nouraşilor luminaţi, ce se ivesc nu ştii de unde, spre a se topi iarăşi nu ştii cum.

---

[1]Canion

[2] Foştii grăniceri maghiari dinainte de Unirea din 1918 care păzeau frontiera dintre România şi Transilvania

Spre Negoi

Florile sînt măreţele hieroglife, cu care Natura se serveşte spre a ne declara dragostea ei.

GOETHE[1]

E vreme multă de atunci. Aş putea începe ca şi în poveşti: era odată ca niciodată, cînd turismul la noi nu se prea cunoştea, iar liniştea munţilor era întreruptă aproape numai de buciumul ciobanilor. Despre casa de adăpost şi semnele de îndrumare, trase pe trunchiurile arborilor ori pe stînci, se cunoşteau cel mult în partea ardeleană a Carpaţilor.

E vreme lungă de atunci, cam vreo jumătate de secol, cînd profesorul de botanică de la Universitatea din Iaşi hotărî o escursie în Alpii făgărăşeni. O înfrigurare deosebită cuprinse caravana puţinilor studenţi. Nu ştiam ce sînt munţii decît din cetit. Unul singur dintre noi urcase Ceahlăul. El ne fu mentorul, în ce priveşte echipamentul. Rucsacul şi alpenstockul pe vremea aceea erau obiecte de lux sau cunoscute doar din „Tartarin sur les Alpes"[2]. Ne-am echipat cum am putut, căci nici chiar dacă am fi ştiut cum nu prea aveam cu ce. În locul mantalei de „Loden”, îmi luai paltonul de iarnă. Mă gîndeam că dacă ciobanii se apără de frig şi ploaie cu cojocul, paltonul meu flocos pe din afară îmi va aduce acelaşi serviciu. Uitasem că cojocul e impermeabil. Rezultatul a fost că din burniţele prin care am trecut cîteva zile, s-a strîns un depozit de apă pînă-n poalele paltonului; la urmă abia îl puteam purta în spate de greu ce ajunsese. Ba eram să-mi las şi oasele pe Berevoescu din pricina lui. Ne apucă seara departe de stînă, singura casă de adăpost pe acel timp. Hotărîrea fu luată să dormim la stele. Era, e dreptul, senin, iar izvorul din apropiere cîntarea mai mult pentru popas decît un acoperiş. Ne-am strîns grămadă, în jurul focului de jnepi, fiecare cum am putut, încovrigaţi în paltoane, avînd drept căpătîi şaua de lemn. Caii păşteau priponiţi în jurul bivuacului, cum e obiceiul. De la o vreme ne fură somnul şi dormirăm duşi. Cînd şi focul abia mai arunca scîntei, iar negura se lăsase peste noi, caii prind a sforăi şi a se smuci din pripon.

Buimăcit de somn, unul dintre noi strigă: *Ursul... măăă.*

A fost de ajuns ca şi ceilalţi să se trezească. Cu paltonul miţos în spate, ridicîndu-mă încet de la locul meu, în amurgul cetii, se vede că vecinul, somnoros, m-a luat drept fiara anunţată. Nici una, nici două scoate un cuţit din buzunar şi, fără să se gîndească, îl îndreptă spre mine. Dacă nu s-ar fi întîmplat moarte de om, în întunerecul munţilor, desigur că măcar paltonul miţos ar fi fost găurit, fără intervenţia ciobanului de lîngă mine. A prins de veste greşeala, din spaimă; iute ca gîndul a apucat mîna-ntinsă a speriatului tovarăş. A fost în adevăr un urs care s-a prea apropiat de noi ca să-l fi mirosit caii sau din povestirile de peste zi unul dintre noi a adormit cu gîndul la urs ? În somn, vorba lui Caragiale „din fandacsie dă în ipohondrie şi apoi şi nimica mişcă".

Părerea dintîi era a ciobanilor, mai ales că a doua zi o matahală de urs se întorcea spre bîrlogul lui, dar pe coasta cealaltă a văii, departe de, unde poposisem. Peripeţiile celui dintîi urcuş de munte sînt numeroase. Amintirile rămîn vii, chiar după decenii, în care vreme munţii mi-au devenit tovarăşi dragi.

Trăind în ţinut de stepă, auzisem de stîne aşa ca de o curiozitate etnografică. Nici descrierea ei mai în amănunt nu ni se făcuse cît am învăţat în liceu, deşi ni se beşicau buricele degetelor scoţînd note la învăţatul profesor de istorie, cînd ne explica isprăvile lui Napoleon, în năzuinţa lui de a cuceri lumea.

Cunoscusem o stînă, întîmplător, în şesul Jijiei: o colibă de stuf, cu gardul strungii tot de stuf, cu dulăii buni păzitori. Atît. A fost pentru mine, pentru noi toţi, o uimitoare revelaţie cînd am poposit în drumul nostru la o stână din Valea lui Ivan. Era o adevărată casă de buturugi de brad, cu acoperiş de şindrilă, încăpătoare. Dar ceea ce ne uimise mai mult erau băciţele sănătoase, cu faţa rumenă. Stîna era o casă adevărată, ca şi acele pe care le întîlnisem în drum, răzleţe, la marginea pădurilor. După mulsul oilor, cînd se auzea rumegatul lor în strungă ca un murmur de vînt şi cînd începuse vorba, întrebări de tot soiul şi apoi povestirile întrerupte de lătratul cîinilor, în amurgul ce se lăsase peste plaiul unde se afla stîna, dar mai ales cînd, după rugăminţile noastre, o băciţă începu să sune din buciumul învelit cu coji de cireş, atunci abia am simţit fiorul traiului simplu din stîne, tot farmecul lor şi mai ales poezia adîncă a sălaşului de munte.

În viaţa mea numai alte două întîmplări au lăsat amintire tot atît de neştearsă, ca seara trecută în

[1]Johann Wolfgang Goethe (1749—1832), unul dintre cei mai reprezentativi poeţi germani gînditor şi om de ştiinţă.

[2]Această carte face parte din trilogia „Minunatele isprăvi ale lui Tartarin din Tarascon", scrisă de scriitorul francez Alphonse Daudet (1840—1897).

stîna din Valea lui Ivan. Una a fost cînd arn asistat întîia oară, în Viena, la reprezentarea grandioasă a unei opere de Wagner. Alta cînd s-a ridicat cortina deasă de ceaţă din faţa gheţarului Grindehvald[1] dezvăluind măreaţa-i panoramă, sclipitor sub bătaia soarelui de dimineaţă. Cîntărindu-le pe toate însă, acum după o viaţă întreaga, cea dintîi impresie din munţii noştri îmi apare mai covîrşitoare decît toate.

De altfel, drumul întreg, primul spre înălţimile muntoase a fost la tot pasul plin de revelaţii atît de diferite, încît s-a păstrat viu în minte. Îl retrăiesc şi acum. Escursiunea nostră nu era turistică, nici geografică. Avea o ţintă precisă, să cunoaştem vegetaţia, schimbată sus, printre piscurile semeţe, în adevărată podoabă, pe lîngă care mulţi turişti trec, din păcate, fără să-i deie mare atenţie.

Numai Bucura Dumbravă în minunata sa lucrare, „Cartea Munţilor", cuprinde pagini de o adîncă iubire şi înţelegere pentru florile munţilor. Gingăşia lor e descrisă cu accente tot atît de calde, ca şi de Ruskin.

Făceam o escursie botanică; asupra florilor era atenţia toată. Munţii le forma cadru măreţ. Fiecare ne străduiam să găsim vreo floare rară, să facem bucuria profesorului care ne călăuzea. Mi-a folosit de minune această primă escursie botanică pe munte, căci ea mi-a prilejuit mai tîrziu clipe de neştearsă mulţumire, popasuri odihnitoare la fiecare pas, prin care uitam de osteneală.

Sînt colţuri însorite, chiar de cum umbra pădurilor te învăluie, în jurul unui izvor, unde se adună la sfat, avînd lumină şi hrană din belşug, soborul celor mai oacheşe flori, pe care nu grădinarul iscusit le-a aranjat, ci dorul lor de viaţă şi nevoia de a se întovărăşi în asociaţii, adevărate tablouri neîntrecute ca forme şi culori.

Printre frunzele de captalan, cît o pălărie moldovenească de lată, îşi înalţă trunchiul spre soare, sora de la munte a floarei soarelui cultivată, *Arnica montana,* cu florile ei ca de şofran; alăturea, în tufe dese, nu-mă-uita îşi înşiră albastrele ei floricele pe crenguţe îndoite. Pe coastele mai umede, cîmpuri întregi se auresc cu florile mascate de bulbuci, ghemuri de petale ca şofranul.

Pînă şi în apropierea Stînilor, cu locul bătătorit de măruntele copite ale oilor, în pămîntul îngrăşat cu bălegar, se întîlnesc pe lîngă adevărate păduri de urzici, credincioase omului pînă pe plaiurile de munte, tufe de strigoaie, asemenea lumînărelelor de prin stepe, dar cu flori dese, albe, aburite gălbui.

Un alpinist îndrăgostit de florile munţilor, nu pentru a le afla numele, cît minunata lor făptură, împarte plantele de la munte în două categorii: plante mari şi plante mărunte. Cele dintîi te întovărăşesc în drum de cum ai început să răsufli mai greu. Ele îţi ţin de urît pe cărarea numai bolovăniş din lungul pîrîului. Ele îţi surîd, te duc de mînă ca pe un copil. E de ajuns ca să-ţi opreşti ochii asupra unei gingaşe căldăruşe-de-munte, singuratecă ori în tovărăşii, ca să uiţi de osteneală, iar cerul să-ţi apară mai albastru, lumina soarelui mai strălucitoare. E zîna care te farmecă; te cheamă prin delicatele ei flori împintenate, albastre de in, ce spînzură în vîrful codiţei rozii, din clopotul petalelor ivindu-se smocul galben de stamine. Plantele mărunte, de dincolo de jneapeni, fiecare reprezintă o minune făurită de iscusit meşteşugar care ţine să împletească filigrame şi să le împodobească cu pietre preţioase fel de fel. Cele de jos cresc în voie; au de toate din belşug. Cele de sus, în zeliştea vînturilor, n-au decît scurtă bucurie. În schimb, viaţa e mai intensă. Se întovărăşesc între ele penitru adapost; *Lanaba*, gramineele le sînt pădurile de pază. Trupul lor întreg se reduce la floare şi rădăcină; ultima spre a o înţepeni şi a suge lacom hrana; cea dintîi spre a chema, prin miros, prin culoare intensă, rarele insecte ce se încumetă spre marile înălţimi. Cînd ai înainte o cupă *(Genţiana acatulis),* cu floarea ca un potir albastru de profunzimea oceanului, uiţi de toate. Cu cît trăiesc mai la înălţime, cu atît sînt mai închise la culoare, cu atît sînt mai mirositoare, au mai dulce miere. Gingăşia florilor atunci mi-a fost dat s-o cunosc, prin ceea ce poporul numeşte „şopîrliţă", dar ca nume latinesc mai evocator *Parnassia polustris.* Floricelele, ca de ceară albă, cu vine delicate verzui, stau singuratice pe o crenguţă delicată, îndoită puţin la vîrf. Toată şiretenia florii ca fiinţă grijulie stă ascunsă sub modesta ei înfăţişare. Cele cinci stamine, întinse ca spiţele de roată, nu se deschid toate deodată, ci cîte una pe zi. Se dezdoaie, fiecare ee întinde, varsă polenul şi apoi rămîne veştedă. Numai după ce toate anterele şi-au vărsat polenul, se deşteaptă şi stigmatul, spre a primi praful fecundator de pe altă floare. Iar ca să ademenească insectele floarea are cinci tufe de perişori gălbii ca mierea, umflaţi şi strălucitori la vîrf. Insecta e atrasă prin înşelăciune. Gingăşia acestei flori, îi dă un aer eteric.

Tot atunci mi-a fost dat să asist la năzuinţa de viaţă a plantelor delicate. E cazul degetăruţului *(Soldanella pusilla),* cea mai gingaşă plantă de munte, redusă la cîteva frunze ca de toporaş, din mijlocul cărora se înalţă o delicată rămurea, la vîrful căreia spînzură clopotul floarei aburită cu albastru, delicat, amestecat cu un roz străveziu, pe margini cu mărunte fire de mătasă. E delicată floarea, dar minunea dorului de viaţă e neînchipuită. Un petecuţ de zăpadă s-a mai păstrat în dreptul unde trebuie ea să iasă.

[1]Gheţar din Alpii elveţieni.

Învinge scutul morţii, prin căldura trupului ei gingaş, care a topit zăpada, atît ca să-i facă loc spre soare. E contrastul cel mai evocator între viaţă şi piedica morţii, aceasta din urmă făcînd loc vieţii. „În faţa unei asemenea delicate fiinţe, simţi în suflet un val de simpatie pentru ea, dar şi evocarea biruinţei de a trăi, la cea mai simplă fiinţă". E o întărire sufletească ce-ţi dă acest unic tablou al biruinţei.

Cu muntele nu poţi face tocmeală. Nu poţi să te bizui numai pe vreme frumoasă, deşi varietatea ei tocmai în munţi naşte scenerii neuitate prin contrast. La urcuş timpul s-a menţinut mulţumitor. Serele măreşte podoaba munţilor.

Cînd am ajuns pe creasta Berevoescului, jos, în vale, printre vîrfurile ce se îngrămădeau, fierbea cazanul. Aburii se urcă, învăluie totul în zăbralnicul sării. Frumuseţea munţilor rămîne acoperită. Aşa de deasă era ceaţa, din care te pătrunde umezeala şi biruinţa, încît trebuia să mergem prudent, în şir, fiecare după calul vecinului ca să ne vedem; întunerecul devenise ziua atît de intenşi încît, la doi paşi, tovarăşul apărea ca o siluetă, o umbră ce se topea în necunoscut, puţin-puţin ce se îndepărta. Speranţa îndreptării ne dădu răbdare deodată; monotonia mersului în bobote ne opri înaintarea. Nici ciobanii ce ne călăuzeau, cunoscători ai locului, nu mai erau siguri pe drum. Muntele a învins. Caravana s-a scoborît la cea mai apropiată stînă şi apoi a apucat drumul spre Cîmpulung. Prima escursie în munte s-a sfîrşit după cîteva zile de peripeţii, trecute ca în vis. Nximai Iezerul şi Păpuşa, ne-au dat o icoană despre măreţia vîrfurilor; căutarea florilor, întinderea în lumea basmelor, în care fiinţele erau plante, ne-au dezvăluit una din. tainele ademenitoare ale muntelui.

Cu mult mai tîrziu, pe cărările lesne de urmat după amănunţitele semne colorate, plecînd din Ţara Oltului, mi-a fost dat, pe o vreme splendidă, să mă închin şi eu la farmecul vîrfurilor contemplate de jos din vale.

Drept călăuză mi-a slujit acelaşi vînjos cioban, care serveşte multora chiar dintre drumeţii localnici, deprinşi cu urcuşul munţilor. Ce deosebire între el şi călăuzele alpine Nici ghete cu cuie în picioare, nici manta de loden în spate Cu opincile călca mai în voie, punînd piciorul sigur şi pe muchea de prăpastie. Drept Alpenstock cu vîrf de oţel, îi servea bîtă pe care o sprijină în ceasurile cît priveşte-n adîncul văii, lîngă turma ce-o păzeşte. În schimb, ţancurile toate îi erau cunoscute, ca şi casele din sat. Fiecăreia îi spunea pe nume, învăţat de la înaintaşii lui. Se vedea că a crescut printre colţii de piatra, tovarăşi îndelungi în traiul de munte. Mlădios la mers, sigur pe picioarele subţiri, numai vine, trecea înainte cu uşurătatea unei căprioare. Aşteptînd avea în privire o trăsătură de ironie, văzîndu-ne osteneala tot mai accentuată.

În Alpi călăuza e o meserie; sînt călăuze profesioniste, cunoscute, cu atestate. Nu poţi lua drept conducători decît pe cei înscrişi în listele oficiale. Dincoace e categoria „călăuzii naturale", copilul crescut la stînă, ciobanul care singur a găsit cărarea cea mai uşoară de urcat. Nu cunoaşte adesea decît muntele lui, grupa de munţi din apropierea sălaşului unde a crescut mai îndelung. Dar îi cunoaşte în amănunt. Printre ei e acasă, îţi insuflă încredere deplină. Cu el nu se întîmplă să te rătăceşti.

Cu un asemenea tovarăş de drum am ajuns pe Viştea Mare, creastă înnegrită numai stînci şi grohotiş, dar pe vîrful căreia se deschide larg panorama vîrfurilor celorlalte, mai de aproape, ca şi perspectiva largă asupra cîmpiei de la poalele zidului, ce se întinde din Olt şi pînă-n Dîmboviţa. A le descrie măreţia nu mă încumet. Nu poţi reda viaţa munţilor, ca şi a valurilor, decît dacă trăieşti în mijlocul lor mai îndelung iarnă şi vară. Sînt şi ei, ca şi valurile, cînd liniştiţi de poţi număra viroagele în bătaia piezişă a soarelui, cînd pare că iau parte la furia naturii mîniate. Se îmbracă în haine variate după anotimp, după vreme. Vara predomină albastrul cu toate tonalităţile. Cerul e atît de albastru, uneori, încît prin adîncimea lui pare negru. Primăvara, cînd viaţa izbucneşte, verdele gingaş îi acoperă, ca să se schimbe în rugina şi aurul din toamnă, în argintul strălucitor reflectat de zăpada proaspătă ce-i acoperă. Mohorîţi, cînd ceaţa îi învăluie, sînt surâzători şi impozanţi cînd atmosfera e străvezie, limpede, curată. O scenă, trăită într-una din escursiunile ce m-au dus pînă pe Negoi, rămîne neuitată. O cunoaştem din Ceahlău, de pe Pietrele Doamnei. Aice era mai măreaţă mai impunătoare. E marea de nori, ce acoperă totul, afară de piscul întunecat pe care te afli. Nimic din rest. Unde şi cînd o insulă neagră, vreun vîrf mai semeţ, ce răsare din scamă deasă a norilor învăluraţi, luminaţi pînă la strălucire de soarele de deasupra lor. Valurile de nori se mişcă, bătute de vînt, ca şi valurile de apă.. Cînd însă e vreun intermezzo de linişte, capătă aspectul mării îngheţate, pe faţa căreia s-a aşternut zăpada de noapte. Izolarea e completă. Eşti deasupra norilor. E închisoare eternă ! E împărăţia cerului ! Vîntul suflă. Marea de nori se agită. Soarele îi măreşte neastîmpărul. Din ceaţa uniformă se rup rotocoale. Devin nori ameninţători, cu forme mereu schimbătoare. Insula, pe care te găseşti, ajunge peninsulă. Creste noi se arată, norii se rostogolesc. Aspectul potopului în retragere, după ce a acoperit munţii, nu putea fi altfel. Cascade de nori se scurg, albe, spumă învolburată, în lungul văii, spre adîncul ei, mistuindu-se de la o vreme. Scene măreţe, de sublim şi groază.

Ca şi florilor, ca şi pădurilor, soarele dă adevărata splendoare a munţilor. În bătaia luminii apare fiecare vîrf cu particularităţile lui, unul îndărătul altuia, unul mai sălbatec decît altul, creste ce se lasă în toate părţile, născînd labirint de forme, unite în cîte un pisc mai răsărit. Peste Arpaşul Mare, cu muchia zimţuită, se înalţă ghebul mijlociu mai răsărit al Negoiului. Din culmea Arpaşului se ridică Vîrtopul; cu vreo 50 metri mai sus, din el se lasă creastă prelungă, pe cînd mai spre răsărit Podragul pare mai masiv în izolare, întrecut însă de Vînătoarea, rivalul Negoiului, după care, abia proeminent, se arată şi vîrful Ciortei dinspre Avrig. Par şirag, deşi de fapt sînt îngrămădiţi în jurul unei căpetenii, ce-i domină. La umbra aproape a fiecăruia sclipesc ochiri limpezi de apă, mai puţine decît în Retezat, mai impresionante însă prin cadrul măreţ al căldărilor. Năruituri în jurul lor năruiituri pe coastele ce le împrejmuiesc, pe cînd sus în zeliştea vînturilor şi în asprimea luptei, stânci se izolează, se profilează ca nişte suliţi, capătă forme fantastice, cum e stânca de pe vînătoarea, ca o uriaşă ciupercă. Acolo, pe vîrfuri, e peisajul adevărat alpin, deşi caracteristica şi farmecul munţilor noştri stă mai mult în Zănoagele priporoase lăsate de gheţari, cu limpezimea de lacrimă a lacurilor.

Dintre ele lacul Bîlei e cel mai vizitat, pentru că e cel mai uşor accesibil, iar casa de adăpost înlesneşte popasul. Deosebit de celelalte lacuri, o peninsulă înaintează spre mijlocul lui, de te izolează complet. Trăieşte în muzica vălurelelor care se joacă cu pietrele de pe mal; îi admiri strălucirea variată duipă soare, îndungată de umbra malurilor stîncoase, ori chiar reflexul coastelor înalte.

În liniştea sării, cînd şi stelele îl împodobesc, oglindind în apa scîntei sclipitoare, zgomotul cascade:, prin care-şi varsă prea plinul pînă-n Olt, devine o muzică tainică venită din nevăzutul adîncului de munţi, senzaţia care te înfioară de emoţiune în dumnezeiescul peisaj aspru, cuprins de amurg.

După ce te-ai scoborît din înălţimile înviorătoare, stînd pe băncuţa din faţa gării Cîrţa, priveşti la şiragul munţilor pe care i-ai părăsit ca la nişte prieteni dragi, în tovărăşirea căreia ai trăit clipe neşterse. În faţa şesului ca de Bărăgan, zidul lor se ridică impunător, pierzînd din asprimea amănuntului. Se contopesc unii cu alţii, de numai vîrfurile le urmăreşti pînă ce se stinge şi ultimul sărut al soarelui dat celui mai înalt. Ceaţa serii albastrul de oţel la început, îl învăluie încet, încet, de nu desluşeşti în ei decît o dungă zimţuită mai întunecată, pînă ce se contopesc cu întunericul nopţii. Numai şopotul apei Bîlei, ce curge în pajiştea mereu verde, prin mijlocul satului, şi răcoreala suflului tăios alunecat pe vale, îţi mai aminteşte tainele ascunse sub vălul nopţii.

De la Brezoi la Păltiniş

Munţii sînt marile catedrale ale pămîntului cu stîlpii de stînci, mozaic de nori, coruri de izvoare, altaruri de zăpadă, cu bolţi veşnic sclipitoare de stele.
RUSKIN

Scoborînd Valea Oltului, la Brezoi, rămîi nedumerit. Rîul pare mistuit. Un părete ruginiu îi închide calea. Foarfeca şi Cîrligul, munţi de strajă, se unesc aproape ca un zăvor. Înaintea lor spaţiul se lărgeşte, zarea se deschide, munţii se retrag. Şi peisajul e schimbat. Stoguri uriaşe, căpăţîni de zahăr, ceaune răsturnate, un labirint de stînci cu faţa rotunjită, netezită, goale sau cu mesteceni rari, iau locul vîrfurilor înalte, împădurite peste tot.

Lămurirea ţi-o dă povestea Oltului din trecut, al cărui curs e format din altoirea a două rîuri, o dată cu drum deosebit. La Brezoi a fost un golf de mare odinioară, în care s-au depus sfărmăituri de pietre, cimentate, friabile, cu totul de atîta natură decît acele din jur. Acestor depărtate prefaceri geologice se datoreşte aspectul văii, dar şi cuibul de case din Brezoi. Lotrul aduce apă limpede şi multă de sub Parîng, printr-o vale rămasă izolată din drumul bătut al Oltului, oare curgea odinioară spre Ardeal şi numai cu vremea a tăiat poartă îngustă în zidul format de Foarfeca şi Cîrligul.

Şi în natură au avut loc schimbări adînci, care au dat aspecte diferite locurilor. De pe piciorul Tuţurdanului lui Dobre, turn năruit, cu bolovani desprinşi, cuprinzi au privirea satul întreg, mai mult un tîrguşor. Electricitatea, dughenile lipite una de alta, curţile administraţiei din jurul fabricii de cherestea, una din cele mai mari din ţară, parcurile au flori, reprezintă modernismul adus de industrie. Bisericuţa pe tălpi de stejar, cu sculpturi măiestrite în altar dar părăsită, de-şi fac liliecii adăpost în ea, căsuţele rămase acăţărate pe coaste de munte, tot din lemn cu acoperiş de dnaniţe bătute au cuie de lemn, sînt rămăşiţele bătrîneştii aşezări a celor scoborîţi din munţi. O biserică nouă destul de impunătoare, cu pretenţii de artă, cu stîlpi vopsiţi, imitînd marmura roşie ori albastră, cu acoperişul roş-cărămiziu, se ridică în mijlocul sărăcăcioaselor case de demult.

Aparenţa civilizaţiei a pătruns, dar nu e încă înrădăcinată. Biserica rămîne goală chiar în sărbătorile împărăteşti: în schimb crişmele şi berăriile gem de lume, ţinînd locul bibliotecii şi a casei de sfat ori cetire, îţi face impresia aceleiaşi iroseli de bogăţii, ca peste tot. Cîtă vreme butucii din munte vor dă de lucru fabricii, aparenţa va dăinui. Cînd pustiul se va întinde sus, sărăcia îşi va înfige şi ea ghearele tot mai adînc. Natura din jur rămîne impasibilă. Ea şi-a făcut datoria de dărnicie. Nechibzuinţa e a oamenilor. Natura aice are un farmec deosebit, tocmai prin contrastul arătat. Formele sînt variate, ca şi coloritul. E un soi de mimetism între sat şi natură. Stîncile sînt care galbene, care albii ori ca rugina, născînd o policromie mărită de cei cîţiva mesteceni ce le acoperă sau de sărăcăcioasele ogoare de porumb ţărcuite pe un loc mai neted, de pe coasta munţilor. Soarele bate din plin, face să strălucească stîncile şi stacojiul bisericii, naşte jocul de umbre, ce transformă locul într-un caleidoscop colorat. Norocul vine de la pădurile din fund ce acoperă încă munţii Lotrului, ca şi apa lată şi iute, ce uşurează transportul butucilor. Doborîţi sus, alunecă la vale, acopăr faţa apei; opriţi, sînt transformaţi în scînduri de către asurzitoarele ferăstraie sistematice, care zăngănesc zi şi noapte.

Drumul urcă valea Lotrului, ducînd spre inima munţilor mereu pleşuviţi, dar şi spre cîteva sate rămase, unele, în arhaismul izolării, în care n-a străbătut aburul civilizaţiei de la gura văii.[1]

Călătoria este un farmec, dacă se nimereşti vreme bună. Fagi rămuroşi, cu scoarţa ca văruită şi împestriţată cu pete de muşchi, umbresc drumul; Lotrul limpede şi iute cîntă într-una, ademenind să-l asculţi, făcîndu-te să nu bagi în samă ce-ţi pregăteşte cerul. Plecat de la Brezoi pe vreme senină, încîntat de mulţumirea aşteptată, m-am întîlnit repede cu zăbava. Toanele muntelui sînt neprevăzute. Dinspre Parîng îşi fac apariţia nori ameninţători, îi credeam trecători. Ca o armată duşmănoasă alţi nori apar şi dinspre Căpăţîna. Se întîlnesc. Cerul devine de plumb. Din liniştea însorată, prind întîi mestecenii să-şi agite frunzele. Tremurul trece la frunzele de fag. Vîntul se înteţeşte, ajunge furtună. Arborii gem, se îndoaie; norii se rostogolesc cu vrăjmăşie. Natura e în plină răzvrătire. O picătură mascată, alta şi alta, ţes pînză deasă în curmezişul văii strîmte.

Într-o clipă e prăpădul. Cascade iuţi de şuvoaie înspumate taie şoseaua; cu şuier de mînie se

[1]Astăzi peisajul văii Lotrului este complet schimbat, mai ales datorită construirii hidrocentralei de la Ciunget. Este cea mai mare hidrocentrală de pe rîurile interioare din România.

rostogolesc în albia rîului, mohorît la faţă. Vîntul urlă; ploaia răpăie; puhoaiele vîjîie; crengile rupte pîrîie. Fulgerele spintecă bolta de catran, iar trăsnetele bubuie prelung, ca şi cînd s-ar fi despicat muntele. E muzica infernală a dezlănţuirii forţelor naturii, în singurătatea sălbatecă, pe bucata de drum între stîncă şi malul priporos al apei.

O clipă de întîrziere maşina s-ar fi făcut ţăndări. Un fag noduros de pe marginea drumului cade doborît de furtună. Altul ne închide drumul înainte. Prizonieri ai viitoarei, ne aşteptăm soarta imobilizaţi. Trecea prin minte vorba înţeleaptă a unui om învăţat: „Omul e mai slab decît un ou, dar mai tare decît un munte". Pericolul dă curaj; naşte voinţă, chiar cînd duşmanul pare de neînvins. Ne unim puterile slabe şi mutăm puţin trunchiul din cale. Ploaia nu mai conteneşte, dar încet, încet ne tîrîm pînă la cea dintîi casă din Săliştea. Sîntem la adăpost, dacă apa sălbăticită nu se abate şi printre sălaşurile omeneşti.

Pe urmă natura iarăşi surîde. Vîntul se linişteşte norii se rup, se împrăştie. Numai Lotrul rămîne mînios, tulburat din liniştea-i de mai înainte. El vîjîie în locul vîntului.

Nu e rea cîte o asemenea întîmplare; te ţine în realitate. Trăieşti viaţa adevărată, pericolul cu care au de luptat bieţii oameni ce-şi duc traiul necontenit în toanele naturii.

La Malaia, sat interesat, cu casele pe costişa muntelui, într-un minunat cadru, putea servi drept model pictorilor noştri, care caută senzaţii artistice prin meleagurile bretone sau şviţeriene. Casele aşezate în trepte, dar şi oamenii din acest colţ tăinuit cu pajişti înflorite, cu cer albastru ca de dcoare, cu fagi uriaşi drept strajă, îţi fură sufletul.

De aice, valea Lotrului se îngustează, se sălbăticeşte, se adînceşte în stînci. Apa îşi încreţeşte faţa, sare din bolovan în bolovan. Omul şi-a tăiat drum în piatră, îl apară de furia apei întărindu-1 cu bolovani, au garduri de buşteni. E o altă faţă aspră a luptei dintre natura schimbătoare şi omul care ţine să-şi apere micul petec de fineaţă, hrana lui de peste an, prin vitele pe caire le creşte. Soseau ruptă de puhoaie din loc în loc se acaţără pe unde poate abia e loc de uncar pe ea; roata maşinii adeseori atinge colţul de stîncă din marginea prăpastiei în care Lotrul curge, vîjîie, spumegă, mereu zbuciumat. E un tablou ce îmbină farmeoul cu fiorul; te face să fii atent la tot pasul, în admiraţie şi precauţie.

Cînd ai ieşit din chei, îţi pare rău, deşi răsufli uşurat. Ai uitat însă repede pericolul lăsat în urmă. O emo-ţiune nouă te cuprinde. Un colţ şviţerian inundat de soare, e altarul frumosului la care ai ajuns străbătînd purgatoriul. Fagii se amestecă au mestecenii, dar se dau la o parte. Fac loc brazilor răzleţi, în pîlcuri mici, ce stau la sfat, în jurul pajiştei verzi.

Te găseşti la Voineasa, ultimul sat mare de pe valea Lotrului, dar primul popas al descălecătorilor de peste munţi. Mă aşteptam la case de bîrne, mici, la arhaismul văii tăinuite. Cînd colo întîlnesc case cu două rînduri, clădiri spaţioase, îndesate una în alta. Decepţia e lămurită. Arhaismul a rămas la periferie; s-a păstrat în Ciungetul de peste munte, mai izolat. Aice tot pădurile au schimbat faţa lucrurilor. Voineasa e centrul exploatării lor. A mai intervenit un factor. Se afla aproape de vechea graniţă. De „dincolo" fugeau cei apăsaţi. În Voineasa le era primul răsuflu de libertate. Aice s-au aşezat, aducînd cu ei obiceiurile, portul. Satul e devenit un amalgam etnic, ca şi Novaci, ca şi Corbi.

Casele bătrîneşti, tot mai intrate în pămînt, cu cerdacul deasupra gîrliciului, au rămas puţintele, în jurul bisericuţei de lemn, înconjurată de morminte, au cîte un brădişor uscat înfipt în pămînt. Cei din Răşinari au adus planul caselor săseşti; cei din administraţie au ridicat clădiri spaţioase, cu două rînduri, cu cerdac împodobit cu muşcate, cu condurul-doamnei ori fucsii oacheşe. Biserica cea nouă şi ea e cochetă, cu stîlpii masivi, au turnuri vopsite cărămiziu.

Portul oamenilor şi el e amestecat. Urmaşele moşnenilor de pe vremea lui Matei Basarab[1] mai poartă şorţuri vărgate, colorate cu ros în curmeziş. Tot mai numeroase se vad şorţurile simple, negre, ca în Gura Sadului ori Răşinari. Din ce în ce mai rar se obişnuieşte şi pieptănătura bătrînească. O cărare-n curmeziş pe moalele capului, desparte părul în două. Partea dindărăt e împletită-n două cozi; cea dinainte împărţită în două jumătăţi, e trasă pe frunte şi adusă în cozi subţirele, pe sub urechi, la colacul de dindărăt. Pe sub maramă, bătrînele pare că au perucă. Obiceiurile vechi se topesc. Nu e vreme de podoabă migăloasă. Drept mare laudă nevasta tînără spune că a avut şi ea o asemenea pieptănătură, cînd a fost mireasă. Noroc de munte. Măcar îmbrăcămintea a rămas cea veche, mintenaşul scurt de pănură la bărbaţi, cămaşa albă, cu creţi la mîneci şi au bete negre la femei, de şi marama ce fîlfîie-n vînt la joc, e înlocuită cu păstura neagră, înnodată strîns la ceafă.

Neuitat este tabloul, caracteristica locului, din dimineţile cînd se dă drumul „lacului", haitul de pe Bistriţa. Dacă Lotrul e mai scăzut, sus la cataracte se deschid stăvilarele. Apa tulburie umflă pîrîul limpede. „Vine lacul" e strigătul de anunţare al celor din susul satului. Toţi ai casei îşi lasă baltă treburile, apucă

[1]Matei Basarab, domn al Ţării Româneşti între 1632—1654.

ţepinele ori căngile şi se pun la pîndă. Un huruit prelung anunţă fruntea lacului. Butuci rămaşi în cale, la marginea rîului, ori cei săltaţi peste cataracte, adunaţi la un loc şi mînaţi de puterea crescută a apei, se ciocănesc unii de alţii, încălecîndu-se, alunecînd uni peste alţii. În curmezişul apei e numai o pînză de catarguri, iuţiţi de valurile încruntate.

În dreptul casei lor, membrii gospodăriei stau la pîndă. Ei au voie să prindă din goana apei butucii nemarcaţi ori capetele scurte. Mişcările trebuie să fie repezi ca şi fuga butucilor. Trebuie prinşi din goană. Se cere privire ageră, mişcări tot aşa de agere, pentru ca vîrful cangei cu mînerul lung să nu alunece la faţa butucului, ci să se înfigă îndeajuns în lemnul umezit spre a fi tras repede la mal. Orice trăgăneală e pierdere, pentru că lemnul fuge din domeniul în care fiecare stă la pîndă, trecînd în acel al vecinului.

Ambele maluri ale apei sînt numai căngi şi ţepine, sclipiri de scîntei în bătaia soarelui abia răsărit. Mai mult femeile stau la lucru, căci bărbaţii, cu noaptea-n cap s-au dus la polog. Siluete zvelte, negru cu alb, sînt în necontenită mişcare, mărind stiva de butuci clădită zi cu zi la poarta gospodăriei. Copiii se amestecă şi ei, obişnuindu-se de mici să nimerească săgeata care zboară deasupra apei. E numai rîs şi veselie în tot lungul apei.

Din ce în ce haitul se domoleşte: butucii sînt tot mai rari, traşi spre firul apei, departe de ţărm. Un drac de băiet mai încearcă să arunce cangea. Lăcomia e pedepsită. Mişcarea bruscă face să-şi piardă echilibrul. Ruşinat, cu nădragii şi mînecile leoarcă, băiatul fuge, urmărit de râsetele sănătoase ce fac să clocotească valea.

Administraţia închide ochii; n-are cum altfel. E un drept al satului; e dijma luată de riverani, pentru că „le strică butucii malul". E o privelişte pe care numai în Voineasa o poţi avea. În bătăia soarelui abia ridicat, în farmecul naturii în plină desfăşurare, e un tablou de vioiciune şi veselie firească, neuitată, în care se oglindeşte ceva din sufletul sănătos al poporului de la munte. Trăindu-1, prinzi înviorare, ca şi din răcorosul izvor ce ţîşneşte din stîncă.

De la Voineasa începe o zi tragicomică. Visasem singurătatea. Am dorit năvalnic să fac singur-singurel drumul bătut de descălicătorii din Răşinari. Vremea era frumoasă, ademenitoare. Harta îmi spunea, ca şi localnicii, că sară pot dormi în Rîu Sadului. La adică tot nu m-am încumetat să pornesc singur de tot pe drum necunoscut, întîmplarea îmi veni în ajutor. Un gospodar tînăr trebuia să ducă un cal la sora lui din Rîu Sadului, dar şi doi porci la o stînă din cale.

Caravana astfel formata porni la drum. Socoteau că deşi în tovărăşie, voi putea rămîne singur. Socoteala de acasă nu se potrivi cu cea din tîrg. La început aşa a fost. Tovarăşul mîna porcii; eu, călare, mă abăteam din cărare spre a gusta perspectiva largă ce se deschidea înainte. Mă aflam pe coasta Voineagului, în jurul căruia munţii Cibinului se întindeau roată. Cindrelul mai înalt decît Ceahlăul, părea totuşi mai puţin impunător, căci tovarăşii săi din jur nu erau prea mult mai mici. În fund, către apus, se iţea din vreme în vreme Mîndra Parîngului, în adevăr mîndră în aureola cerului fără pic de nori.

Singur; în jur privelişte întinsă, soare, lumină; în cale cîte o floricică întîrziată. Mă simţeam cu adevărat fericit, cum poate fi fericit un sclav al tîrgului, transplantat în minunăţia naturii, în labirintul munţilor, în aerul curat, limpede. Păduri şi numai păduri acopereau munţii, ca nişte nori lăsaţi pe ei. Păşuni, numai păşuni se întindeau pe vîrfurile largi. Sclipeau acoperişurile de stîni ale mărginenilor întreprinzători. Singura umbră de tristeţe se lasă la privelişte coastelor mai apropiate, unde brazii descojiţi zăceau ca nişte chibrituri împrăştiate dintr-o cutie. În locul lor rămînea coasta arsă, pradă puhoaielor. Aşa era mai ales pe versantul dinspre Lotru.

Dar tocmai cînd mulţimea era mai în plin, veni norul. Tovarăşul meu avea de spus ceva la o stînă din vale. Luă cu sine calul, dragă Doamne din milă pentru mine; vroia să facă şaua mai moale, îmi lăsă însă în pază porcii şi-mi dădu întîlnire: „uite, colo, unde cărarea coteşte", arătîndu-mi vag un punct de pe cealaltă coastă. Şi dus a fost.

Trăiam astfel împlinirea completă a visului meu. Între cer şi pămînt, numai eu. Nici o altă fiinţă omenească nu se zărea. Nemărginirea mă împrejmuia. Nu socotisem porcii lăsaţi în sama mea. Trebuia să-i mîn şi să-i păzesc. Şi lor se vede că le plăcea libertatea. Erau bucuroşi să alerge de colo, colo, nu de hîrjoană, ci după hrană. Cu o siguranţă uimitoare găseau o plantă, aproape trecută, a cărei rădăcini într-o clipită, cu hîrleţul rîtului, o scoteau din pămînt şi se puneau să ospălteze, nu rar luîndu-se la harţă.

La început mă interesau scenele. Mă uimi agerimea cu care descopereau planta, chiar de departe. Cît stăteau liniştiţi şi ronţăiau rădăcina cărnoasă, aveam răgaz să privesc nemărginirea spaţiului. Mai pe urmă însă gluma se îngroşă. Voinţa lor înfrîngea stăpînirea mea. Cu greu îi făceam să plece de la ospăţul întîlnit din belşug. Trebuia să alerg după ei, mai ales cînd unul apuca la răsărit, altul spre apus. Şi astfel cu chiu cu vai, pierzînd vremea, am ajuns la locul de întîlnire unde mă aştepta tovarăşul, uimit de întîrziere. Aice însă altă surpriză. El îşi schimbase gîndul. Porcii vor rămînea la stînă, unde va trece noaptea şi el. Îmi

dădu în primire calul, să-l călăresc, să-l duc la Rîu-Sadului spre a-l dă în primirea stăpînului, îmi arătă cu mîna drumul; să ţin tot cărarea, care mă va duce în sat. Şi astfel rămăsesem iarăşi singur, în necunoscutul peisajului, ce începea să nu mai fie atît de atractiv, mai ales că soarele se lăsa spre asfinţit, iar drumul Dumnezeu ştie cît va ţinea. Scoborîşul începu, chinuitor. Şaua era acum ademenitoare, dar calul abia mergea şchiopătînd. Era mai rău decît cu porcii, căci de la o vreme trebuia să-l tîrîi, trăgîndu-i de dîrlog. Situaţia ajunsese cam comică, îmi aducea aminte de unele scene descrise cu atît umor de Calistrat Hogaş[1]. Atîta vreme cît soarele mai lumina, calea-valea. Coloritul asfinţitului aducea o mîngîiere şi o recreere. De la o vreme însă începu amurgul, întărit şi de pădurea ieşită în cale. Intunerecul ce se înteţea, deforma totul. Arborii luau înfăţişări de fantome. Liniştea fioroasă a nopţii, drumul neştiut începură să-şi arate influenţa, frică furişîndu-se fără voie, cu toată îmbărbătarea impusă. Poveştile din copilărie reveneau în minte tot mai accentuate. Duhurile pădurii din închipuire prindeau contururi. Iar cînd o buha cît un curcan se aşează pe o creangă de fag, pironindu-şi fosforescenţa ochilor mari şi rotunzi asupră-mi, cu tot apelul făcut la judecata rece, fiorul inconştientului prindea stăpînire. Pericolele imaginare ziua deveneau ameninţătoare, jivinele pădurii înviau; mă pîndeau de după fiecare trunchi.

Un lătrat de cîne mă opri în loc. Groaza lăsă locul speranţei. M-am apropiat de sat. Dar iarăşi lugubra linişte a întunerecului mă cuprinde. A doua zi mi-am lămurit faptul. Cărarea scobora pînă-n vale, dar din nou trebui să ocolească un pîrîu ieşit în cale. Urca pînă în susul văii, ca să scoboare pe celălalt mal în jos, pînă aproape de vărsare în rîul principal. Din nou lătratul cînilor aducea speranţa încheierii calvarului, dar iarăşi urmă adîncul pădurii. Era jocul gîştelor sălbatece cu vulpea, din frumoasa povestire „Nils Holgerson" de Selma Lagerlof[2]. Nici nu se putea o pedeapsă mai grea, alternanţa între licărirea salvării şi taina nedesluşitului. Nu aş putea spune că a fost o plăcere, decît acum cînd mă gîndesc la această bucată de drum chinuitoare. În sfîrşit, ajung în valea largă primitoare, din Rîu Sadului; lătratul duşmănos al cîinilor de astă dată deşteptă bucuria reală.

Dar... peripeţiile nu s-au isprăvit. Era tîrziu. Crîşma spre care eram îndrumat, ţinută de sora fostului meu tovarăş, era închisă. O slabă zare de lumină străbătea prin fereastră. Nu mi se deschide decît după bătăi repetate, tot mai insistente. Privirile sînt însă neprietenoase. Eram, se vede, bănuit. În puterea nopţii un străin aduce calul, cînd era aşteptat fratele, calul şi porcii, întrebările, ca de judecător de instrucţie, sînt preliminări nehotărîte, iar cînd uşa mi se deschide, bănuiala nu era cu totul risipită. Sînt primit cu priviri neîncrezătoare. Neprietenia se vedea. De mîncare? Nişte barabule reci, rămase de peste zi. Drept pat, mi se arăta laiţa din crîşmă, scîndură goală; drept căpătîi, traista din spate. Abia după ce repetai cele aflate de la tovarăşul meu, despre o nepoată-studentă, fiica gazdei, norii se mai risipiră. Am avut şi norocul ca tînăra studentă să fie acasă, să mă cunoască după nume, pentru ca barabulele reci să fie înlocuite cu pîine şi slănină, iar laiţa cu pat moale, odihnitor.

Şi astfel se încheie ziua în care îmi împlinisem dorul de singurătate peste munţi. Amintirea ei însă a rămas vie şi plăcută. Din Rîu Sadului, cu instalaţii pentru captarea electricităţii care luminează Sibiul şi regiunea, vroiam să trec peste deal la Răşinari. Răcoreala de pe munte deveni o zăpuşeală înăduşitoare, iar urcuşul dealului despărţitor un adevărat chin. Era atît de mare seceta, încît mestecănuşii, puşi să umbrească o plantaţie de brădişori, aveau frunzele sul de păreau nişte vreascuri. Eram bucuros, în toiul căldurii de la amiază, să-mi pun capul în umbra îngustă a malului de lîngă drum. Cînd am ajuns în Ţigănie, mahalaua Răşinarilor, mi-am dat seama de binecuvântarea beduinului care întîlneşte o oază în cale. Cu lăcomia celui însetat am supt prin ţurloiul ulciorului de lut, frumos pictat, răcoritorul balsam al vieţii, înviorarea născu iarăşi interes pentru natură.

Ruinele bisericii din Cisnădica, înălţată pe dîmb conic, în despicătura văii numai pometuri, apăru ca un tablou ce merita chiar înfruntarea arşiţei, spre a fi admirat o clipă.

Un popas mai îndelung se cuvenea frumosului sat bogat, însemnat nu numai prin casa în care s-a născut Octavian Goga[3], ori prin mausoleul în care odihneşte de veci mitropolitul Şaguna[4], dar şi prin voinţa locuitorilor lui de mai demult, care au împînzit ţara. Erau îmbinate în cuprinsul lui energia atavică a neamului, cu dovada hotărîtoare că şi din neamul nostru pot răsări oameni aleşi, cu o strălucire ce nu păleşte chiar cînd sînt puşi alăturea de cei străini.

---

[1]Calistrat Hogaş (1847—1917), neîntrecut scriitor român în descrierea peisajului ţării noastre, mai ales a Munţilor Neamţului.

[2]Selma Lagerlof (1858—1940), scriitoare suedeza, autoare a volumului „Minunata călătorie a lui Nils Holgerson în “Suedia".

[3]Octavian Goga (1881—1838), poet român.

[4]Andrei Şaguna, episcop şi mitropolit al Transilvaniei între 1847—1873.

Se cuvenea ca drumul început la Brezoi să fie încheiat la Păltiniş, cu instalaţii moderne şi, mai ales, cu privelişti neuitate din drum, asupra frărnîntatului colţ din jurul Sibiului oraş ce-mi aduce aminte întotdeauna de Viena.

Dincolo, la Brezoi, mă găseam în inima Carpaţilor. De jur împrejur se înălţau munţii cu stînci ruginite. Pe Păltiniş mă aflam pe o ultimă înălţime din munţii Cibinului, în mijlocul pădurilor de brad, bogăţia locului.

Păltinişul, numai Ia 32 kilometri depărtare, pentru Sibiu este ca şi Semmeringul pentru Viena. În scurt timp, au automobilul te urci pînă la l 403 m. Laşi cîmpia joasă cu pădurea de stejar şi te pomeneşti în inima munţilor cu decorul brădetului şi aerul aromit de mirosul răşinei.

Pentru cei care în viaţa lor n-au putut înfrunta greutăţile urcuşului de munte şi n-au putut să simtă farmecul peisajului muntos, înlesnirea drumului la Păltiniş le poate procura clipe de adîncă mulţumire, legate de decorul nebănuit al înălţimilor.

Abia ai părăsit drumul neted din inima Dumbrăvii şi străbaţi partea din Răşinari cu casele îngrămădite. Dai în valea Stezii, cu luncă verde, cu sclipirea valurilor iuţite ce se lovesc de bolovanii din cale. Te întîmpină boarea răcoroasă de munte.

Drumul urcă în serpentine strînse. Cînd te uiţi îndărăt, pîrîul ca de argint a rămas în fundul văii acoperită cu covor verde. Cultucile de cimbrişor, numai flori violete, tapisează stînca dezgolită de la marginea şoselei bine întreţinută. Pădurea de fag se răreşte, începe zona păşunilor atît de proaspete şi verzi, de seamănă cu un parc întreţinut cu grijă. Frăgezimea coloritului, umbra tremurîndă a mestecenilor rezleţi seriozitatea impunătoare a bradului singuratic crescut în voie sînt scene ce-ţi atrag privirea, dar mai ales te înviorează. E muntele în plin, cu tot ceea ce el oferă omului care-l cercetează.

Pe o coastă, o turmă de oi albe paste printre cioturile rămase din tăierea unei păduri. Nu poţi deosebi ce e viu de ce e mort. Pe cealaltă coastă, cosaşii trag brazde în fîneaţa scăpată de secetă ori clădesc stoguri lîngă căsoaiele risipite, popasul de iarnă al gospodarilor din sat, stîna scoborîtă la adăpost din păşunile de pe vîrf. Lumină, aer, joc de culori sus pe cer, jos pe pajişte întinsă. E sănătatea, viaţa liniştită; adevăratul trai voios de muncă în plină natură înviorătoare, pe care noi sîntem condamnaţi să nu-l cunoaştem decît în fugă, retrăindu-l doar ca amintire, în odăiţa oblonită. De sus, de pe coamă, se desfăşoară panorama depărtată a şesului ce se opreşte în zidul Carpaţilor. Cristian şi Orlat par jucării; „Via oraşului" un pătrat regulat, negru, pe cîmpul mai încenuşat. Dumbrava Sibiului, cu apofizele ei, o priveşti ca pe un plan. Dealurile de la Guşteriţa înoată într-o seamă uşoară de ceaţă. Drumul trece pe lîngă nelipsita fabrică ce înghite trunchiurile de brad. Nici greutăţile înălţimilor, nici drumul lung nu sînt piedică pentru doborîrea pădurilor. Din ele nu rămîn decît cioturile confundate cu turma de oi. Pădurea se retrage din ce în ce. Şuvoaiele îi iau locul.

Astfel, ajungi la Păltiniş, staţia climaterică cea mai înaltă de la noi. Pe coasta dinspre bătaia mai îndelungată a soarelui, s-a tăiat cu o curătură, în care „Societatea carpatină" a clădit larg adăpost. Alăturea de clădiri mai vechi, toate au confort modern şi curăţenie exemplară. Oază de civilizaţie, în mijlocul codrilor de brad.

La locul de odihnă de pe Păltiniş, cu aer ozonizat şi linişte mănăstirească, se ridică bisericuţa de lemn. E lucrată în întregime, din talpă pînă-n cruce, de meşterul din sat, dovada vie a aplicării arhitecturale a meşteşugarului român, cu aceeaşi iscusită măiestrie acum, ca şi cei care au ridicat minunatele altare de rugă tot din lemn, în părţile nordice ale Ardealului şi în Maramureş.

La scoborîş, zidul Carpaţilor făgărăşeni apare ca un superb tablou de forme şi culori, în bătaia soarelui a-proape de asfinţit. E măreaţa încheiere a unui drum cu peripeţii care nu se uită şi a unor privelişti ce răsplătesc osteneala şi sapă în inimă, trainic şi adînc, iubirea binefăcătoare de loc şi neam.

Parîngul

Natura care vă exaltă sau vă doboară, vă face tovarăş la puterea sau la odihna ei.
TAINE

Un drum la Tîrgu Jiu mi-a dat prilejul să admir una din sceneriile cele mai frumoase, pe care ni le oferă din belşug altfel relieful variat al ţării noastre.

Plecasem de la Bucureşti pe o vreme mohorîtă. Cernea o ploaie deasă, măruntă, din cerul închis peste tot. Un amurg trist învăluia cîmpul, pe vremea cînd în alţi ani strălucea îmbrăcămintea ierbii proaspete.

Nu mă prea bucuram. Osteneala unui drum lung pentru enigmatica influenţă, în orice caz de o clipă, a unei conferinţe, credeam că va fi răsplătită măcar printr-o zi de primăvăratecă reînviere a maturii. Burniţa de la plecare îmi tăiase orice speranţă de înviorarea sufletească dorită.

Neodihnit toată noaptea, cînd am trecut, la Filiaşi, în trenul cu mers de melc, am dormit buştean. La Ştefăneşti m-au trezit călătorii urcaţi pentru Tîrgu Jiu. Ameţit de somn, îmi îndrept privirea spre fereastră. Nu-mi venea să cred ochilor. Din cerul senin se revărsa din plin lumina soarelui ridicat de o suliţă la răsărit.

Abia dezmeticit, căutînd să-mi dau seama după hartă cam unde mă găsesc, rămîn cu ochii pironiţi asupra unui tablou măreţ, cum numai în Alpi îl poţi întîlni.

Şesul dintre Ştefăneşti şi Copăceasa era presărat cu galbenul frunzişului uscat, rămas peste iarnă pe stejari. Biserica cu turnu-i tot galben pe acoperiş de carmin, căsuţele acăţărate pe coasta dealurilor formau planul din fată al tabloului.

În fund se profila masivul Parîngului, atît de aproape, încît părea că-şi sprijină temelia pe coama dealurilor. Avea înfăţişarea unui imens tron. Speteaza era Mîndra, vîrful cel mai înalt, cu nume atît de potrivit şi gingaş. Unul din mînere îl forma creasta ce se lasă prelung spre Lotru.

Am trecut adesea spre Tîrgu Jiu, dar, nu ştiu cum s-a făcut, niciodată n-am băgat în seamă maiestoasa înfăţişare alpină a masivului impunător din Carpaţii sudici, cu toate că nu e cel mai înalt. E drept. Am apucat alte drumuri decît cel făcut de data aceasta, iar vegetaţia în toi nu lăsa orizont deschis privirii. Mai era ceva. Acum Parîngul[1] răsărea măreţ şi mîndru, prin contrast în întregime era acoperit de zăpadă proaspăt căzută şi din belşug, într-o imaculată zale sclipitoare, proiectată pe fondul albăstrui al cerului. Soarele abia răsărit îi îmbujora părţile luminate. Zăpada devenea de o delicată culoare trandafirie, unde era bătută de soare. Pe părţile umbrite, dimpotrivă, pare că se aşterne un uşor strat de cenuşă. Prin jocul luminii şi al umbrii, apăreau mai bine contraforturile ce întăreau Mîndra. Albul omătului îi dădea o înfăţişare mai reliefată; uriaşul părea zvelt. Avea ceva eteric în toată manifestaţiunea lui. Îţi aducea aminte de vorbele lui Byron[2] din Manfred, scris în mijlocul măreţiei alpine: „În munte afli o suavitate şi un izvor de viaţă, pe care lenea nu le va cunoaşte niciodată.” Trenul se mişca agale în lungul satelor şi a vegetaţiei ce spera scăpare grabnică din cătuşele iernii. Plopii piramidali îşi legănau coama pletelor în vînt, mlădiţele de sălcii s-au rumenit în aşteptarea vieţii, anunţată prin mişcarea sevei din trupul lor.

Parîngul te fascina însă; privea din înălţimea lui cu un soi de dispreţ binevoitor asupra lumii mărunte, cu trai restrîns şi schimbător. El reprezenta doar veşnicia. Impunător sub mantia de zăpadă, care în bătaia luminii nu mai reprezintă rigiditatea, aştepta fără frică năvala şuvoaielor ce se vor rostogoli vijelios după topire. Splendid apare mai ales în perspectiva unei tăieturi dintre dealurile, de lîngă Copăcioasa. Din temelie şi pînă-n vîrful pe care se sprijină cerul, se vede numai Mîndra, ce apare în acest cadru, întocmai ca şi Jungfrau[3] văzut de la Lucerna.

E frumos muntele cînd eşti sus, pe vîrf, în lumea tovarăşilor lui care se îngrămădesc în juru-i, spre a asculta povestea ori sfatul unei căpetenii. E frumos însă văzut şi de jos. Nici Bucegii, nici Ceahlăul, nici Inăul nu impun în atare măsură, pentru că n-ai cum să-i priveşti de la distanţă, cu largă perspectivă. Trebuie să vii pînă la picioarele lor. Atunci te doboară prin masivitate; îţi oferă privirii numai o mică parte din întregul lor.

---

[1]Cel mai înalt vîrf din acest masiv este Parîngul Mare (2518 m) şi nu Mîndra 2324 m aşa cum este menţionat în text.
[2]Lord Byron (1788—1824), poet englez, autor al dramei filozofice „Manfred".
[3]Munte în Alpii elveţieni.

Parîngul admirat din gara Copăcioasa, în primăvară, cînd nici o stîncă, nici un vîrf de brad nu străbate carapacea groasă de omăt, îţi lasă în minte pentru multă vreme impresia măreţului şi a frumosului în natură.

Au fost îndeajuns cele cîteva momente de închinare tăcută în faţa splendidului tablou nebănuit, pentru ca să nu-mi pară rău de osteneala celor vro cincizeci de ore cu drumul.

„Munţilor ! Oare de ce e atîta frumuseţe în voi ?"

Retezatul

Acolo-n hora vijeliei crunte
E clocotul visării noastre sfinte.
O. GOGA

Primul îndemn ca să cunosc acest masiv muntos, podoaba impunătoare din Carpaţii noştri sudici, a fost cetirea lucrării „Cartea Munţilor" de Bucura Dumbravă, drumeaţa plină de însufleţire, care cea dintîi a cîntat farmecul munţilor noştri. Nici în literatura străină nu se găsesc pagini de mai sincer entuziasm pentru drumeţia în munte. La noi lucrarea ar trebui să rămînă drept biblia turistului român, căci accentele de caldă dragoste pentru munţi devin mai pătrunzătoare îndeosebi prin înfăţişarea neînsufleţitelor forme în lumina strălucitoare a însufleţitului.

Cum se întîmplă adesea la drum, una îţi plănuieşti, alta iese pînă la sfîrşit.

Calea apucată fu socotită drept lesnicioasă. Din sălbateca tăietură a Jiului, ieşind la lumina largă a Petroşanilor, unde Retezatul te cheamă, poposeşti la Lupeni, cu zgomotul zăngăniturilor de vagoane. De aici, asprul drum de munte, de pe valea din ce în ce mai strîmtă a Jiului românesc, te face să treci prin sate tot mai sărace, mai uitate în aşezarea lor străveche, contraste între civilizaţia centrelor industriale şi arhaismul începuturilor. Retrăieşti gama întreagă a prefacerilor din ţară.

Ajungi astfel la Cîmpului Neag, cu nişte cetăţui de lemn drept gospodării. Casa, o stînă scoborîtă-n vale, cu acoperiş de draniţă, formează latura unui ocol pătrat. În odaia mare, cu mobile simple de lemn, doar „pliatărul", maşina de gătit, arată pătrunderea industriei moderne. Casa mică, despărţită de cealaltă prin tîrnaţ, tinda, e încăpere cu „căloniul", vatra primitivă, abia ridicată de o palmă de la pămîntul bătătorit, ce formează duşumeaua. Ceaunul, ţinut de un cîrlig adeseori tot de lemn, se menţine deasupra focului prin două beţe puse în cruciş în horn. Mai simplu nici că se poate.

Drumul tot mai îngustat urcă pe coasta muntelui, de unde revezi satul cu casele răsfirate; străbaţi fîneţele bogate din Cîmpul Mielului; te înfunzi printre păreţi de calcar cu variaţia ce procură ivirea acestor pietre. Un prim popas de odihnă ţi-l oferă întinsa poiană de la Cîmpuşel, în care flora bogată de pe Retezat este reprezentată prin tot ce muntele poate dă drept mîngîiere o-chiului în alinarea ostenelelor. În singurătatea de sihăstrie, peste straja molizilor deplin dezvoltaţi, zidurile înalte de munţi, măresc izolarea. Zbuciumul luptelor din trecut se arată prin păreţi prăpăstioşi, rupturi de stânci golaşe, năruituri mereu împrospătate, într-o parte domină Oslea, unul din contraforturile masivului întins; an alta se înalţă monolitul Scorotei, ce-ţi aminteşte de Panaghia Ceahlăului, dezgolit peste tot, numai pe pri-chiciuri înguste încondeiat cu o dungă verde.

La drum de munte aşa e. Popasul e întremarea pentru continuarea urcuşului. Ceea ce priveşti nu te mulţumeşte. Necunoscutul te cheamă. Înainte, tot înainte !

Spre Dîlma cu brazi te îmbie taina peşterii, despre care localnicii ştiu să povestească minunate legende. Urcuşul greu va fi răsplătit, iar Scocul Scorotei, tot mai impunător în singurătatea lui, îţi promite răsplata mulţumirii. Muntele capătă viaţă, căci altfel poveştile n^ar fi fost născocite. Ajuns la gura peşterii, nici nu-ţi vine să crezi schimbarea decorului. Abia ai pătruns în larga deschidere a unei hrube, ce nu se înfundă prea adînc, şi uiţi de realitate. Contrastul dintre verdele lăsat afară, dintre albastrul bolţii, ce se sprijină pe piscurile înalte şi între albul de marmoră al palatului subpămîntean, sculptat de maeştrii forţelor naturii, te face să treci în lumea închipuirilor. Formele inerte prind a lua înfăţişări stranii, se desprind din părete, te înconjoară, te trag în lumea lor, în vraja murmurului înfundat al apei nevăzute. E o parte din prefacerea neaşteptată pe care muntele ţi-o procură. Păcat că se isprăveşte: la deşteptare, te freci la ochi. A fost aevea ori vis ?

Amurgiul se lasă, dînd sceneriilor o nouă îmbrăcăminte. Formele pierd desluşirea lor; se contopesc unele cu altele în umbre tot mai dese, care te învăluie tot mai aproape. Drumul spre popasul primitiv pare cu mult mai lung, chiar nesfîrşit uneori, la întoarcere. Odihna te cuprinde; cazi butuc, iar laiţa de scînduri e pat moale. Din păcate, tocmeală cu vremea nu se poate face. O ploaie măruntă, mocnită, porunceşte să ne mulţumim cu ce ani văzut şi să ne căutăm de întoarcere. Pe scăunelele cu trei picioare, sau pe capetele de butuc drept scaune trăirăm astfel seara, în jurul „căloniului" primitiv, viaţa de toate zilele a celor veniţi muraţi de ploaie, de la munca cositului. De sub capra piramidală de nuiele împletite, fumul cu acreală umedă, nefiind tras pe horn, dă năvală în încăperea fără pod, înecîndu-ne. Doar laptele pus la fiert, răspîndea un miros plăcut.

Sus a fost visul; aici realitatea. Dincolo izolarea în spaţiuri eterate; dincoace trăim viaţa zilnică a semenilor, sortiţi să-şi ducă zilele în luptă cu vremea aspră şi stîncile colţuroase.

Păstrezi în suflet, oricît de departe te-ai întoarce, simpatia suferinţei şi încolţeşte în tine gîndul, cît de slab, de a contribui în orice măsură ca urmaşii gazdei de o noapte să cunoască trai mai omenos, să ajuţi ca distanţa de la neolitic la era oţelului să se scurteze cît mai repede.

Altă chemare mi-a făcut-o muntele însuşi, cînd am avut ocazia să-i văd din plin impunătoarea lui făptură. Mă aflam pentru cîteva zile lîngă Haţeg, la vila pe care generalul Berthelot[1], ca cetăţean de onoare al României, o căpătase drept dar din partea ţării. La rîndul lui, prin testament, o lăsă Academiei Române. Aşezată pe terasa Streiului, din cerdacul casei vedeai în faţă partea centrală a masivului, deschisă prin valea Rîului Mare. Şi muntele are toanele lui, ai zice cochetării voite spre a se face mai dorit său spre a deştepta mai viu curiozitatea. Cu o zi mai înainte se lăsase o cortină deasă de ceaţă, prin care nu se zărea decît silueta-i, cu un mic neteziş la vîrf, ceea ce-i lămureşte numele. E retezat ca de un paloş uriaş. A doua zi în răsărit de soare era altul; strălucea în lumina ce-l învăluia. Atmosfera limpezită lăsa să i se vadă contraforturile ce-i susţineau temelia. Apărea în toată masivitatea de mod muntos, lung de peste 25 kilometri, care a făcut să fie asemănat ba cu Tatra, ba cu Pirineii, ba cu Alpii bernezi.

Chemarea lui fu de astă dată hotărîtoare, mai ales că ceva mai înainte cetisem frumoasele rînduri scrise despre el de către regretatul Mihai Haret, un pasionat alpinist, căruia turismul român îi datoreşte începutul lui temeinic în Carpaţii, româneşti. A rămas credincios Retezatului, şi cel mai bun cunoscător al ademenirilor de tot felul ascunse în taina vîrfurilor lui.numeroase. „Retezatul — nume sonor, armonios, minunat — este muntele mare cu numeroase lacuri alpine superbe; este haosul de stînci cu greutăţi de neînchipuit; este viaţa alpină în toiul manifestării ei; este frumuseţea sălbatică şi plăcerea unei osteneli înviorătoare; este urcuşul spre adevăr prin ştiinţa alpină; este, în sfîrşit, setea de a cunoaşte şi bucuria de a privi...".

Cu cîţiva localnici, care ştiau potecile, am pornit la drum mai pe ocol. Dorind să cîştig vreme, la munte nu o poţi cîntări, şi să tai din osteneală, am apucat cu automobilul pe valea Streiului, pe la Pui. Odihna de sară de la Casa Beleia repede a fost atinsă. La fiecare cotitură de drum, priveliştea, tot mai largă spre Ţara Haţegului făcea să nu simţi trecerea vremii.

Nu am nici gîndul, nici putinţa să dau mai în amănunt frumuseţile drumului făcut pînă la Stîna din Rîu, pe creasta tot mai înaltă. N-ar avea nici un rost, căci numai văzută se prinde farmecul realităţii, lumea piscurilor, fiecare cu individualitatea lui. Acum trece cărarea prin desişul molifţilor ca printr-un tunel din care nu se vede decît îngusta trîmbă de lumină ce-ţi arată ieşirea; acum la luminiş se desfăşoară privirea peste întinsul vîrfurilor, care golaşe, care cu mantie mohorîtă. Partea zbuciumată din relieful Retezatului stă îngrămădită în jurul vîrfurilor celor mai înalte: Păpuşa, Pelegea[2], Bucura, Retezatul. Şi, în adevăr, nu poate să fie mai măreaţă panoramă, asemenea celor descrise de Taine din Pirinei, decît priveliştea ce se desfăşoară ochiului, de la Stîna Păpuşa de pe coasta văii Lăpuşnicului Mare.

Trei vîrfuri înalte mărginesc adînca vale; Pelegea — „pelegea ca oaia de pe care a căzut lîna" — spre răsărit, cel mai înalt din regiune (2 509 m); în fund Bucura, ceva mai scund (2 439 m), spre apus Slăveiul şi mai scund (2 346 m). Poalele Bucurei sînt scobite ca o largă covată pietroasă, cu păretele povîrnit format din stînci rotunzite, luciate, goale, ca de un aluat gros, care în alunecare se vălurează.

Urmele gheţarului, care a scobit valea, sînt proaspete, pare că ieri s-a topit, lăsînd semnele puterii lui. Mai jos, trepte largi ca nişte mari zăgazuri, se pun în curmezişul văii. Sînt morenele, pietrişurile rupte, lăsate în cale după topire. În susul acestor stăvilare, între gheburi de pietre, odihnesc lacuri limpezi, în scobiturile capetelor de gheţari. Iezerul Bucurii e cel mai întins (11 ha), nu numai din Retezatul, dar din Carpaţii româneşti în general.

Farmecul lui stă în grandioasa.panoramă ce-l înconjoară, un amfiteatru măreţ, lîngă care alte clădiri mai mărunte măresc impresionanta.panoramă glacială. Dar nu e singur. Peste un pinten de piatră, cu un şirag de mărgele, vin unul după altul alte cinci lacuri mai mărunte, începând au micul lac Porţii pînă la lacul Lia ca un ciob de oglindă triunghiulară.

De la stîna de pe Păpuşa nu le vezi decît locul unde se află.

Spre marele lac te atrage vraja. Scobori panta împădurită a Lăpusniuiui. Admiri chipul molifţilor sănătoşi, arborii care luptă cu suliţa vîrfurilor lor. Sînt mîndri în izolarea adîncii văi, neatinşi încă de distrugere Urci din nou.pe celălalt versant. Ultimii molifţi rămîn răzleţi; pe urmă dau locul desişului de

---

[1]Henri Mathias Berthelot (1861—1931), general francez care în timpul primului război mondial a condus misiunea militară franceză din România.

[2]Peleaga.

jnepeni mari printre care cu greu poţi răzbate. Ei formează cadrul întunecat al lacului Lia, de-i apare faţa prin contrast, mai limpede, mai albă. În sfîrşit, ajungi la locul visului urmărit. Realitatea e mai frumoasă chiar decît visurile, mai ales cînd se nimereşte ca cerul să mărească podoaba pămîntului. În singurătatea desăvîrşită în care te afli, în liniştea deplină a după-amiezii, domolită prin răcoreala înălţimii, trăieşti în lumi vrăjite. Osteneala ţi-e răsplătită. Ai vrea să ţii timpul în loc. În faţă se întinde pînza ce pare fără margini a lacului cristalin. Drept decor stîncile din fund a păreţilor povîrniţi, îmbujoraţi uşor de razele piezişe ale soarelui. Se oglindesc în marginea lacului, clădind în taina lui fantastice podoabe.

În apropierea lacului, valurile de pietre rotunjite s-au oprit, îngrădindu-i apa cu straturi de verdeaţă ce le acoperă spinarea. Jenuperi pitid şi jnepeniş mia! rărit se întind în jur, iar dintr-un cultuc de verdeaţă răsar cîteva flori cu petale ca şofranul. Sălbăticia stîncilor, ce par că se năruie, se îmbină cu gingăşia florii, către care întinzi mîna fără să o rupi, căci pare că s-ar nărui prin distrugerea ei toată clădirea visului împlinit din jur. Amurgul se lasă încet, încet, dînd rarilor arbori îndepărtaţi fantastice chipuri. Liniştea devine tot mai adîncă, odată cu străvezia ceaţă ce învăluie totul. Numai pîrîitura focului întrerupe pacea; de undeva, din taina tabloului tot mai estompat, se aude Un susurul unui pîrîiaş în neodihna-i veşnică.

Mai pe urmă adoarme şi lacul sub haina cenuşie a nopţii. Privirea ţi se îndreaptă spre cer, urmărind scânteile focului. Seninul e întunecat, fără fund; candelele cerului sclipesc mai cu tărie; desenînd ipe cerul curat acele figuri ce au dat atîta de gîndit şi atîta închipuire tuturor celor care au trăit mai mult sub farmecul, lor. Dispari ca fiinţă; se topeşte forma omenească în imensitatea nopţii. Numai veşnicia gîndurilor care năvălesc, haotice, unele după altele, în vîltoarea impresiilor trăite, îţi rămîn dovada existenţei. Truda învinge. Răcoreala te învăluie, închizi ochii fericit, ca pe vremea cînd adormeai în poala bunicii, urmărind tot mai întrerupt şirul povestei, care a încetat înainte de a se sfîrşi.

Ai vrea să nu te mai desparţi de feerica privelişte ce începe din nou, o dată cu răsăritul soarelui. Ceaţa nopţii se topeşte în văzduhul strălucitor de lumină. Stelele de pe cer s-au mutat pe pămînt. Pe fiecare frunză străluceşte un strop de rouă, pînză ţesută cu diamante. Dinspre coasta surpată a vîrfului se scoboară o turmă de pachiderme, în cîrduri mari, la adăpat. Sînt stîncile rotunjite, unele după altele, a căror spinare străluce la bătaia soarelui. De undeva, din vreun cotlon tăinuit, se înalţă în văzduhul limpede, în largi rotiri, un zăgaz, vulturul cu barbă, curăţitorul locului de stârvuri, „crematoriul viu", cum a numit Michelet[1] semenii lui din pustiul Saharei. E cel mai mare răpitor de la noi, păstrat încă în destul de mare număr în singurătatea labirintului de vîrfuri pietroase, de năruituri de stînci din Retezatul, împăratul păsărilor, trezit dis-dendimineaţă, se ridică în inspecţia-i zilnică, un aeroplan cu zbor lin. Privirea-i ageră caută spre fundul văilor, pe plaiurile netede, prada sau cadavrul, ospăţul trebuitor.

Spre Poarta Bucurii suişul e destul de anevoios. Năruiturile de piatră, colţuroase, proaspăt surpate, se pun la tot pasul în cale. Coastele munţilor sînt şi mai prăpăstioase, colţi de zeci de metri, lespezi răsturnate, la picioarele cărora au alunecat nămeţi de grohotiş, pînă-n marginea lacului Poarta.

De sus însă privelişte se întinde peste şiragul de lacuri mărunte, care strălucesc ca petece mari de zăpadă. Spre nord, vîrful Retezatului se înalţă ca o piramidă. Spre el duce cărarea tot la-nălţimi de 2 000 m. Peste tot nu zăreşti decît frămîntările aduse masivului de ultimii gheţari ce l-au acoperit în era cuaternară. Sub vîrfurile rămase au fost săpate căldările, ici mai adînc, dincolo mai grandioase, între ele rămîn creste, „cusuturi" în popor. De pe vîrful Retezatului apare în toată măreţia ei asemenea panoramă glaciară, ruinele lăsate de vîltoarea unui război. Cusuturile radiază în jur, despărţind căldările, în care strălucesc cele patru lacuri din Valea Bucurii, ca şi acele din Stînişoara, Genunile, într-o măreaţă panoramă apropiată. Sceneria e unică nu numai de la noi. Pădurile umbresc coastele năruite; vîrfurile se înalţă goale; podişuri netede alternă cu Zănoagele.

Iarăşi nicăieri ca aice nu poţi admira zîmbrul maiestos, arborele vîrfurilor cu gheţari. În Retezat s-au mai păstrat aceste domuri de ramuri întinse, ce ies chiar de lîngă păimiînt. Trunchiul albicios său acoperit cu un uşor strai gălbui al unui lichen veninos contrastează cu aburul albăstrui al frunzelor, ca presărate cu răşină. În Alpi e podoaba.mairginilor de gheţari. În Retezat a rămas amintirea peisajului alpin de odinioară.

Mai mult decît bradul impune prin maiestoasa-i înfăţişare. E tipul arborelui care învinge gerul, ca şi nă-praznicele vînturi. Nu ştii cum trăieşte. Enigma vieţii lui de lungă durată, şi 1000 de ani, îţi apare privindu-l, într-un veac, din sămînţă abia ajunge gros cît încheietura mîinii. El, nemişcat, şi zăganul falnic sînt cele două fiinţe care dau caracteristica Retezatului, din această pricină, ţărcuit cu parc natural de la noi.

Dar ceea ce-ţi atrage mai mult privirea de pe Retezat, nu este numai soborul vîrfurilor printre care ai străbătut, ci întinsul cîmp deschis la piciorul lui către nord, cît şi larga privelişte, din ce în ce mai înecată-

---

[1]Jules Michelet (1798—1874), istoric şi scriitor francez.

n ceaţă, asupra munţilor Ruscăi şi ai Sebeşului, înnegriţi de învelişul pădurilor. Tot colţul muntos al României din nordul ei vestic te înconjoară. Te socoti în mijlocul mării furtunoase, cu valuri răscolite şi împietrite. Din Ţarcul-Godeanu spre Cerna, din valea Jiului Românesc pînă departe, spre tăietura Mureşului, e un cîmp întreg de munţi, în mijlocul cărora ca un golf se întinde depresiunea triunghiulară a Haţegului.

Pe panta domoală a năruiturilor aşternute de apă s-au îngrămădit sat lîngă sat pînă unde începe pieptul muntelui. Le vezi ca nişte pete înşirate în lungul apelor sau aburcate şi pe versantul opus al munţilor Ruscăi. (...) Uiţi zbuciumul naturii care a rămas împietrit în marea de munţi dindărătul tău. Priveliştea îţi fură gîndurile spre trecutul zbuciumat al neamului nostru, spre icoana încă vie a începuturilor lui de închegare, evocată prin petele verzi ce se înşiră pînă-n Cetatea Haţegului, din triunghiul închis de munţi.

S-au păstrat în măreţia lor primitivă urmele capitalei romane zidită în această larga depresiune. Acolo unde se strîmtează spre a trece prin Poarta de Fier s-a dezgropat din ţărna aşternută de vreme, Sarmisegetuza romană, aşezare temeinică, cu un larg circ cu trepte de piatră, cu urmele palatelor împodobite cu statui de marmură, au băi ce nu lipseau din o aşezare orăşenească romană. Mai încolo, între livezi de pruni spinoşi, stă ascunsă biserica din Densuş, unul din monumentele cele mai originale de pe pămîntul ţării, cu turn prismatic; pietrele de temelie păstrează inscripţii romane, iar pe cărămizile din pardoseală este săpată pecetea originii lor: Proces, din Sarmisegetuza.

Lumina nu pătrunde în încăperea scundă decît prin nişte ferestruici, care rotunde, care gotice. Amurgul veşnic din interiorul bisericuţei, cu iconostas şi sfeşnice de lemn, te transportă cu gîndul la hrubele din catacombele Romei.

Foarte probabil şi aice reprezintă primul altar ridicat la începutul creştinităţii, la care se închinaseră cei dintîi locuitori români ai locului. Aice, ca, şi în muite alte depresiuni carpatice, a fost unul din sîmburii ce au dus la întemeierea Munteniei. Litovoi[1] stăpîneşte ţara Haţegului *(Terra Harsoc)* pînă la sfîrşitul veacului al XIII-lea..

Aice se află încă sate cu viaţa legată şi de munte, cum e Clopotiva, de curînd amănunţit studiată.[2] Urmele nedeielor, cu grijă stabilite, arată importanţa centrului aşezat aproape de graniţa dintre Banat, Oltenia şi Transilvania, loc de înfrăţire şi de comunitate, la gura văii pe unde, la 102, oştile romane au înaintat spre cetăţile lui Decebal. Căci ceea ce dă priveliştii o importanţă deosebită, concretizînd sinteza începutului nostru ca neam, este faptul că în apropiere, ţi se arată direcţia, peste valurile pietroase mai aproape de Orăştie, unde s-a dat peste urmele cuiburilor dace, cetăţi pe pisc de munte, zidite din blocuri de piatră, cărate cu grea casnă, puse unele peste altele, necimentate. Aduc aminte de uriaşele sforţări ale incaşilor din Anzi, care tot aşa au tras ziduri de blocuri uriaşe, transportate de peste văi, de nici tehnica modernă n-ar fi în măsură să săvîrşească. Aice este încă păstrată viaţa adevărată a ţării, de unde trebuia să plecăm spre organizarea ei generală. Aice e munca aspră, lupta cînd cu pămîntul arabil nu prea gras, cînd cu muntele pe plaiurile căruia stau risipite sălaşurile, uneori locuinţe şi de iarnă. „Eu dac-aş potea n-aş coborî niciodată din munte" repetă dl. I. Conea în descrierea satului Clopotiva, vorba din inimă, cu convingere spusă de Adam Oraşovan. Muntele e paza, el e hrana, el îmbrăcămintea, el uneori bucuria socială. Şesul e pînea şi fericirea familiei. Unul cu altul se îmbină, înţepenind ca un ţăruş în pămînt, legătura omului de munte cu locul unde s-a născut.

Iar cînd, după scoborîşul pe valea Nucşoarei, Sarmisegetuza de la capătul „drumului lui Traian", nume ce a rămas păstrat în popor, m-a îndemnat spre un popas mai lung, cîteva zile am trăit în familia lui Ştefan-Mitulescu viaţa primitivă, care nu cred că e mult prea deosebită de aceea din casa unui dac de pe vremuri. Şi înfăţişarea stăpînului îţi aducea aminte de unele tipuri de pe Coloana lui Traian. De statură mijlocie, îndesat, ciolănos, lat în spate, cu grumazul scurt şi gros, poartă capul puţin aplecat înainte. Nu are barbă, nici mustăţi; neras de cîteva zile, firele de păr ţăpos şi rar, îl încadrează gura relativ mică, cu o uşoară umbră.

Arhaismul cel mai curat era păstrat în casa lui, adevărată Cetăţuie, împrejmuită cu zid de piatră, clădită î a întregime de el cu al lui. Îmbrăcămintea tuturor era ţesută-n casă. Cămaşa din pînză de cînepă, cu fire noduroase, aspră, lungă pînă la genunchi, nu era încheiată la gît. Lasă să se vadă pieptul ars de soare, cu păr ca de urs. În picioare purta încălţămintea străbună din piele de porc abia rasă, cu vîrful îndoit şi lung ca un bot de navă. Din chimirul de piele ce-i încingea mijlocul nu lipsea cuţitul, armă de apărare, dar şi instrument universal. Pe vreme rea, un pieptar fără mîneci, cu miţele întoarse-n afară, îl apăra de umezeală. Numai pălăriuţa oa un ceaun era cumpărată din oraş.

---

[1]Litovoi, voievod al unui ţinut din Oltenia (circa 1260—1273).

[2]E vorba de monografia satului Clopotiva, scrisă de un grup de cercetători sub conducerea geografului I. Conea (1940).

În casă la fel. Pe patul în care am odihnit, o năsălie largă, ca saltea şi plapumă serveau poclăzi miţoase, călduroase şi moi, bătute-n piua de lîngă sat. Doar lampa de luminat şi soba de tuci erau singurele semne ale fazei de oţel în care trăia. Nimic de prisos. Lăiţele de lemn, masa de lemn, lingurile sînt de lemn. Simplă şi patriarhală e viaţa familiară. De stăpîn ascultă cei trei feciori. Toţi îl respectă. Mama bătrînă cată spre el cu drag, ca spre stîlpul casei. Pînă şi drăguţul plod, de vreo trei ani, îşi îneacă scîncitul cînd „tătucul" zicea „sss", punînd degetul la gură. Fiul cel mai mare, măcar că era însurat şi cu copii, nu se aşeză pe scaun decît după ce-i făcu semn capul casei.

Sfînt tabloul al vremurilor străvechi, păstrat încă, din fericire, în colţul Haţegului. Sănătatea sufletească şi trupească mai sălăşluia în cuprinsul zidurilor ca de cetate, care apară familia română (...). Dragostea de pămînt o ţine locului; munca, sfînta osteneală ce aduce liniştea somnului, din zori şi pînă-n noapte, iarnă şi vară, este călăuza vieţii, dusă cu cinste şi credinţă.

Aceasta e temelia sănătoasă a vieţii de neam, la picioarele masivului impozant, care ascunde în cuprinsul lui atîtea taine, asprime şi mîngîiere, frumuseţi şi clocotiş, ca şi în sufletul omului.

Prin munţii Banatului

În Banat nu poţi pătrunde decît prin „porţi", afară doar dacă intri dinspre Arad.

Porţile de Fier sînt cele mai zăvorite, într-o veche stampă din bogata colecţie a Academiei Române, desenatorul, exagerînd înălţimile, pune în curmezişul Dunării, la Vîrciorova, stînci semeţe, ca vîrfurile unor munţi inundaţi. De fapt, colţii de piatră se arată, ca un cîrd de bivoli ce se răcoresc în apă, numai cînd Dunărea e scăzută[1].

Mai există o Poartă de Fier, pe valea Bistrei, pe unde au străbătut romanii către cuibul de vultur al dacilor. Trenul străbate prin lungul tunel săpat în strîmtoarea munţilor. Ca să ajungi în Banat, pe valea Timişoarei,[2] tot prin o poartă, poarta Orientalis, trebuie să pătrunzi.

E drum bogat în variaţii; teren şi climă te amăgesc într-atîta încît te crezi prin meleaguri depărtate, cînd pe drumul de la Triest, cînd printre alpajurile şviţeriene ori pe văile înguste din Alpi. După Orşova, cu gard înalt de plopi piramidali, urci pe valea Cernei, mereu în fierbere, căci vine de sub înălţimile Godeanului. Chiar aproape de vărsare, valea sa e adîncă, pietroasă, cu puţin loc pentru adăposturi omeneşti. Topleţul, sat sărăcăcios, are casele înşirate pe malul de piatră, cu păreţii din cărămizi, netencuiţi, unde şi unde cu slaba umbră a unui arbore pipernicit.

Calea Cernei se îndreaptă în răcoreala munţilor. La Băile Erculane, în strîmtoare, valea-i adîncă e mărginită de păretele priporos al Domogledului, bătut în plin de soare, Boarea caldă, din valea Dunării, pătrunde pe drumul apei încît castanul nobil creşte-n voie, chiar pînă unde şi bradul îi ţine tovărăşie.

Şoseaua băltută, lîngă drumul de fier, se conitinuă pe un afluent al Cernei. Peisajul se schimbă; încîntările se ţin lanţ, ca şi satele. Cel dintîi ieşit în cale este Mehadia, nume folosit de străini. Localnicii îi spun cu mîndrie Meegia — de la Ad-Mediam — iar ei îşi zic megişti.

E în spaţiul cel mai larg înainte de a ajunge la Porta Orientalis. De aceea, după cum puhoaiele ce vin din toate părţile răscolesc costişele, tot aşa a cunoscut în trecut deseori clocotiş omenesc. Pietre cu inscripţii romane nu se întâlnesc rar. Spre pază romanii au ridicat un castru; importanţa lui se recunoaşte şi după numeroasele monezi dezmormîntate.

Pe vîrful unui deal bolovănos de pe stînga apei se mai zăreşte un pãrete dintr-un turn de observaţie ori o citadelă de apărare din veacul al XVI-lea, după cum sub primăria actuală s-a dat peste întărituri vechi. Aice au avut loc multe lupte cu turcii, la 1717, 1787. Chiar natura a contribuit ca locul să aibă însemnătate strategică. Străjerul din josul văii, un pumn ameninţător de porfir, Străjeţul, altă stîncă mai din sus, păzesc intrările.

Dacă natura ocroteşte regiunea, n-a fost prea darnică cu ea. Terenul e stîncos, cînd nu e hleios, negru de cărbunii ce-i cuprinde, Cîţiva pomi, cîţiva butuci de vie, ogoraşe ţărcuite pe coastele mai puţin trăgănate, nu dau impresia de belşug. Oamenii nu-şi capătă înlesnirea traiului numai din lucrul pămîntului; se împart care în minele de cărbuni, care la tăiat lemnele din pădurile tot mai rare şi depărtate. Asprele condiţii de viaţă însă îi oţelesc, pe cît belşugul moleşeşte. Muncitori economi, cunosc trudnicia, înving vitregia. Ajung căliţi şi în sentimente. De aice porneşte preotul Stoica în fruntea unei sute de volintiri în ajutorul lui Horea (...).

Sat curat românesc, înfăţişarea lui te poate înşela, deşi îţi dai seama că reprezintă o adaptare la mediu. Natura nu îngăduie ca pe aiurea, curţi largi. Casele sînt una lîngă alta, legate prin zid înalt, în care e lăsat loc larg numai pentru poartă, înaltă şi înstresinată. Bolovanii, răscoliţi de puhoaie, dau material pregătit pentru temelia caselor, dar şi pentru împrejmuit. La prima vedere înfăţişarea satului îţi aduce aminte de nordul Italiei, mai ales că pe sub streaşina caselor se întind coarde de viţă cît braţul de gros, cu struguri mari drept împodobire. Oleandrii înalţi, ciocură de flori, din faţa casei, caişii cu roade bogate din grădini şi chiar migdalii rămuroşi întăresc amintirea ţinuturilor meridionale.

Variaţia peisajului se înteţeşte de îndată ce ieşi din Mehadia. După vreo două tuneluri mici, lumina inundă un nod important de aşezări omeneşti dintr-o largă depresiune, la unirea unui mănunchiu de rîuri. Satele se ţin de calea apelor, se mută pe povîrnişurile domoale. Unde sînt îngrămădiri de oameni, podoaba pădurilor devastate, se trage, cu frică, mai la o parte. Arborii rezleţi sînt ciuntiţi; devin forme fantastice, în năzuinţa lor de a dă smicele tinere în jurul rănii, care arată locul crengii vechi tăiată pentru frunzar.

Lupta norodului îngrămădiit pe un petec de pămînt nu tocmai rodnic este aspră. 6e prinde

[1]Prin construirea sistemului hidroenergetic şi de navigaţie „Porţile de Fier", lacul de acumulare apărut a acoperit aceste stînci care, printre altele, îngreunau navigaţia pe Dunăre.

[2]Valea Timişului.

străduinţa omului de a învinge greutăţile prin lucrarea intensă a ogorului restrîns. Seceta îl îndrumă către arborele mereu schilodit, fără să murmure. Puhoaiele îl silesc să urce maldărul de fîn preţios, sau de strujeni adunaţi cu grea trudă, sus, printre crengile copacului. E o caracteristică etnografică a regiunii Banatului şi Olteniei, în legătură cu zgârcenia pămîntului şi năvala ploilor repezi.

Dar tot nevoia a împodobit locurile cu grădini de pruni, ce dau aspect deosebit spaţiului larg, înecat spre sară în scama uşoară a fumului ce se lasă peste vale. Drumul urcă în ţinuturi minunate, pline de sfinţenia muncii intense, de blîndeţea plaiurilor, acoperite cu lucernării, vîrstate cu pîlcuri de păduri. Amestecul de fagi, ici-colo cu brazi plantaţi, cu mesteceni gingaşi, în jurul fermelor rezleţe, dau un pitoresc propriu ce se întîlneşte rar în alte ţinuturi româneşti. Mai sus e Domaşna pîrîiaşele limpezi sîrut răsfirate. Şerpuiesc prin pajişti verzi peste tot anul, din primăvară, cînd orhideele le presură cu rubine, pînă-n toamnă tîrziu, cînd ametistul brînduşelor e mai viu în apus de soare. Sînt tablouri de Boeklin, pline de vioiciune dar şi de seriozitatea muncii.

Femeia cu oprege toarce păzind văcuţa tărcată, cu pete roşcate. Silueta boilor ce trag la plug şi a plugarului îndoit de şale, apăsând au toată nădejdea de coarnele plugului, se iţeşte o bucată de vreme pe spinarea colnicei, în cadrul asfinţitului de soare; se îmbujorează zăpada de curînd căzută pe vîrful mai înalt al Prelucăi. Numai în Munţii Apuseni mai întîlneşti o atare îmbinare plină de farmec între varietatea naturii, cu îmbrăcăminte verde pînă-n pragul iernii, şi între hărnicia românului ca să nu piardă ultimele zile de muncă.

Toată regiunea pînă în Luncaviţa şi spre Poarta e o apoteoză firească a strădaniei omeneşti pentru agonisita vieţii, într-un cadru al naturii cu continuă frăgezime. Artistul care s-ar aşeza vreo cîteva săptămîni ar avea subiecte minunate de pictat. Găseşte tot ce poate deştepta înclinarea pentru frumosul din natură, dar şi pentru măreţia muncii omeneşti, legată de pămînt şi de agonisita grea a vieţii. Turme de oi printre trunchiuri albe de mesteceni; vite grăsune şi tărcate fel de fel, rezleţite pe întinsul pajiştei; arămiul frunzelor de fag mai vioi în vecinătatea verdelui de primăvară al păşunilor; boschete de carpeni argintaţi; drumurile şerpuite de la casă la casă, în jurul cărora stau adunate stogurile de fîn, se prind atîtea motive variate de vesnicire a plaiurilor noastre, pe cît de mîndre pe atît de necunoscute.

Tunelul lung arată locul Porţii. De la gara Poarta, cu pîlc des de brazi în faţă, pîrîiaşele se scurg grăbite cătră nord. Dau în Timiş. Nici nu ştii cum şi de unde ţi-a ieşit Timişul în cale. Vine dinspre Semenic, format, bogat, vijelios, strîns în jgheab de piatră; vîjîie la coturi, spumegă lovind bolovanii din drum. Il priveşti de sus, de pe coasta muntelui numai stîncă, îl treci pe pod înalt. Ocoleşte drumul de fier pare că ar vrea să fugă de el; trenul însă îl ajunge prin tunele. Rîul îţi iese iarăşi înainte, ici alb de spumă, dincolo ca de mercur, în lung stropii aninilor negri şi şoseaua ce-i ţine tovărăşie, urmărindu-i cotiturile. Dacă n-ar fi decît peisajul acesta de frămîntare între apă şi piatră, goana rîului lovind în poala munţilor cu păduri pe vîrf, cu stînd dezgolite la temelie şi încă drumul ar merita să fie făcut. E rar să mai întîlneşti din tren asemenea peisaj vioi şi frumos.

Rîul apoi se domoleşte, se răsfiră pe pat de prundiş. La Armeniş însă satul se ţine atent. Casele de zid îngrămădite — în jurul bisericii, vin pînă la marginea priporoasă a malului de stîncă. E o vedenie din ţări stîncoase; un sat din Spania, vechi mutat pe meleagurile noastre. Zidul oaselor pare crescut din piatra malului.

Ca şi cînd n-au fost îndeajunse sceneriile naturale străbătute ceasuri întregi, într-o zi de toamnă, natura s-a întrecut în mijloacele ei variate de a subjuga. Ardea muntele. Feeria neîntrecută a durat o clipă. Zăpada proaspăt eăzultă acoperea nodul Ţarcului, au imaculatul alb al iernii timpuriu vestită. Jocul norilor de deasupra făcea să strălucească vîrfurile oa acoperite cu coifuri de gheaţă. Şi deodată, la o cotitură, zăpada se arăta ca un jar imens, o pîlpîitură de flacără întinsă peste culmi. Soarele îşi luase rămas bun de la ea. Ceaţa serii şi fumul, ce anunţă cina de seară, repede se lasă pe valea largă a Timişului, de par chiparoşi plopii de la Sadova. Pe retină joacă însă pîlpîitura de flacără, chiar după ce muntele s-a îmbrăcat cu zale de oţel albăstrui.

Din drumul acesta principal, ce separă Carpaţii de munţii Banatului, şi într-o parte şi în alta se deschid văi secundare, cu ascunse frumuseţi la tot pasul. În Banat nu munţii deşteaptă farmecul formelor şi al coloritului, cît drumurile de printre ei, folosite de om.

Semenicul, cel mai înalt vîrf din Banat, nu ajunge la l 500 m. Este un nod important de ape, care izvorăsc de sub el, roată. Berzava[1] apucă spre apus, Nera se încîrjoaie spre Baziaş, de se varsă-n Dunărea, Mehadia dă în Cerna, iar Timişul se încovoaie spre nord. Vîrful muntelui, teşit, e o pajişte întinsă, cu covor de muşchi de te înfunzi pînă la gleznă; aduce aminte de semenii lui din Munţii Apuseni. Doar în Piatra

---

[1]Bîrzava.

Goznei se arată stînci semeţe şi goale. Vederea ce ţi-o procură e largă, blîndă, mai ales cea spre Banat. În schimb apele izvorîte de sub el brăzdează adînc pămîntul, născînd variaţii care te uimesc la fiecare pas. Un asemenea drum plin de farmec e acel care taie Banatul în curmeziş din Mehadia la Oraviţa. De la lablaniţa pătrunzi în vale tot mai închisă. Natura terenului e de aşa fel însă, încît pometurile predomină. Pruni şi iarăşi pruni, ca şi cînd alt arbore n-ar putea creşte. Am nimerit într-o toamnă mănoasă, încărcaţi stau copacii de proine de capătă o culoare brumărie. Unde fructele sînt ca de ceară, cînd le bate soarele spre asfinţit, par cercei de mărgăritare printre frunzele rărite. Frumuseţea decorului este însă cernită de scenele întîlnite-n cale. De cum intri în vatra satelor, atmosfera e îmbîcsită de mirosul borhotului rămas din distilarea ţuicii: apa pîraielor devine fosforescentă, vineţie. Niciodată nu mi-a fosit dat să văd mai dureros tablou de iroseala darurilor naturii, dar şi scene tragice în sine prin pregătirea slăbirii neamului prin ceea ce, altfel folosit, ar însemna întărirea sănătăţii. La marginea unui sat sărăcăcios căruţele cu prune aşteptau la intrarea şopronului sub care se adăpostesc cazanele, ca şi carele cu saci de grîu în faţa morii.

Lîngă un pîrîu cu valuri iuţi, ce cînta zglobia maturii, gospodina cu furca-n brîu, păzea să nu se stingă focul de sub cazanul adăpostit sub o scoarţă de copac, întinsă pe căpriori. Pretutindeni bucuria abundenţei prunelor se reflectă în vorbe, în gesturi. Era însă hora morţii.

Cît ţine drumul pînă la Bozovici, numai cazane, buţi de zeci de vedre şi care căptuşite cu ţolinci ca să nu se scurgă nimic din grămada cu vîrf a prunelor culese. În schimb nu am zărit nicăieri, nici n-am auzit de la cineva, că s-ar găsi vreun cuptor de uscat prune. Neştiinţa şi obişnuinţa mulţimii îşi dădeau mîna cu setea după mărirea veniturilor statului din taxele percepute, după cum în şcoala primară s-au găsit prea puţini copii abstinenţi.

Cît am făcut drumul pînă la cumpăna de apă a Nerei, frumuseţea naturii era întunecată de tristeţea tablourilor întîlnite, legate de mulţimea prunilor, a cazanelor şi a carelor ce se ţineau şirag.

Abia pe culmea de despărţire a apelor, natura se impune privirii şi gîndului. Blândul peisaj al Banatului se arată dintr-o dată, captivant, mai ales că şirul caselor sărăcăcioase a rămas în ascunzişul văilor. Dealurile largi sînt numai păşuni verzi, cu aburul violaceu al brînduşelor de toamnă, pare că anume mai numeroase, spre a şterge prin frăgezimea lor impresia lăsată de scenele de pînă aice. Drumul scoboară în valea îngustă a Nerei, cu apă limpede, căci izvorul ei de pe Semenic nu e departe. Valea devine interesantă; stîncile o îngustează; apa se mînie; fuge cu valuri iuţi, ce izbesc uneori în marginea drumului. O greşală de un decimetru în cîrmuirea maşinii, pericolul de a se răsturna e gata.

De cum valea se mai lărgeşte, omul pune stăpînire pe ea, înfruntînd mizeria şi asprimea. Aice ţi-e dat să vezi ce luptă aprigă trebuie să ducă el spre a-şi agonisi cele trebuitoare vieţii. Sărăcia nu mai stă ascunsă, de cum intri în Prigor, ori treci în Prilipeţ, sate cu case de piatră. Ţi-o spun arborii schilodiţi, fantastice fantome în amurg, mai ales cînd se profilează pe ecranul luminat al cerului. În lipsa păşunilor, pentru iernatul vitelor, scăparea e în frunzişul arborilor. Rămîn cu măzănaie, nodîlci ca guşele, în locul rănilor din tăierea crăcilor; rămân cu câteva zdrenţe de frunziş în vîrf. Alţi arbori iau înfăţişări de candelabre prin întinderea ramurilor ce susţin căpiţele de fîn ori stoguri. Unde păşunile sînt mai bogate, satul se mută sus în căsoaiele de pe coaste, cu cîmpurile de luţernă în jur. Acolo e adăpostul vitelor iar vitele formează bogăţia şi asigurarea traiului greu.

Nera scapă la larg; curge-n voie în încolăciri după plac. Drumul ei e arătat de o dîră de sălcii şi arini. A intrat în „Ţara Almăjului", o depresiune nu prea întinsă, în care stau îngrămădite vreo 17 sate. Spaţiul ceva mai larg face ca munca, deşi grea, ajunge mai răsplătită. (...).

Centrul cel mai de seamă este Bozovici, sat ca un tîrg.

Pentru a căpăta o privire asupra întregi depresiuni, urci printre livezi de pruni coasta dealului, pe vîrful căruia se profilează trei cruci de piatră. De aceea i-a rămas şi numele de Dealul Calvarului. Drum scurt, nu e prea ostenitor; te răsplăteşte însă prin neuitate clipe de frumuseţi naturale. Urci ca să capeţi o privire generală asupra satului şi ţi se deschide perspectiva largă asupra unui cîmp întins, înconjurat de munţi, din îmbinarea cărora nasc feerice scenerii.

Satul se întinde ca o stea cu trei raze neegale, din care două, cele mai lungi, sînt întinse de-a lungul Minişului liniştit, străjuit de plopi piramidali. Curge lin, căci e pe sfîrşite. Aici se varsă în Nera. Gospodăriile se întind în şiruri, mici careuri cu acoperiş de ţigle, întovărăşite de grădini cu pomi şi zarzavat, mozaic înviorător prin rodnicia căpătată. De jur-împrejurul satului dealurile se înalţă treptat în culmi muntoase. Spre răsărit, din ceaţă, răsare plaiul Semenicului, dinspre Corniereva. Către sud se întind, acoperite de păduri, crestele mai domoale ale Almăjului, în care e tăiată strîmtoarea prin care iese Nera.

La poalele munţilor dorm şiraguri de alte sate; Dalboşeţ, Gîrbovăţ, Bănia şi Rudăria.[1]

[1]Azi Eftimie Murgu.

E atîta linişte şi farmec ! Atîta game de culori revărsate peste munţi şi văi, păduri şi ape !

Se auresc holdele din şes prin lumina roşcată a apusului de soare; apele prind a sclipi. Dinspre răsărit se înalţă peste crestele de munţi valurile unor dungi de nori, împurpuraţi de reflexul de la sfinţit. Soarele se lasă încet dincolo de crestele de la apus, iar de-a lungul Minişului se aşterne ceaţa argintie a amurgului. Umbre prelungi azvîrl pete întunecate, conitnast izbitor cu lumina arămie a ultimelor tiâmbe de raze furişate printre munţi, pînă cînd şi peste el se aşează mantia sursa a serii.

Cu cît liniştea cuprinde văzduh, pămînt şi sat, cu atît luna, ca o seceră, străluceşte mai tare, iar luceafărul e atît de aproape de ea încît îi atîrnă ca un cerceluş sclipitor.

Natura fermecătoare nu se furişează oare tainic în sufletele locuitorilor de aice, de îndură izolarea şi asprimea vieţii ?

Înconjuraţi de munţi, trăiesc mai mult din agricultură, creşterea vitelor şi cărăuşie. Livezile întinse le dau prune din belşug. Ar putea fi un izvor de bogăţie; ca mai pretutindeni, sînt schimbate în otrava ţuicii. Era o vreme cînd împrejurimile dădeau speranţe ca Bozovici să ajungă un centru minier. Se văd încă urmele sondajelor pentru exploatarea lignitului. Furia distrugerii de după război a făcut una au pămînitul chiar clădirile inginerilor supraveghetori. Ţi se mai arată locuri unde ar exista în adînc minerale metalifere. Zac în ascunzişul pămîntului.

Deocamdată Bozovici a devenit un însemnat centru cultural, şcolile fiind adăpostite în spaţioasele cazărmi vechi, cu încăperi boltite şi răcoroase. Trăieşti cîteodată scene în drumurile prin ţară, care te copleşesc de emoţie, dar îţi dau şi speranţe în viitorul neamului. (...)

Peste Ţara Almăjului se lasă zăbralnicul sării şi al odihnei meritate căci moţii Banatului se luptă cu aceleaşi nevoi ca şi dincolo, în Biharia. Vezi şi aici, pe drumul către ţară, căruţe cu coviltir, trase de căluţi slabi. Oameni pleacă în căutarea pitei, ajungînd uneori pînă la Turnu Severin,[1] la marginea grînarului.

Lupta însă i-a călit. Sărăcia nu a împiedicat ca din Ţara Almăjului să răsară un Bojincă,[2] chemat în Moldova pentru alcătuirea legilor, ocupînd în Iaşi direcţia seminarului de la Socola. Din Bozovici a ieşit Eftimie Murgu,[3] dascălul lui N. Bălcescu şi fost profesor la Academia Mihăileană din Iaşi.

În tihna satului Rudăria a trăit istoricul Ion Sârbu,[4] a cărui operă principală, „Mihai Viteazul", se pune alăturea cu aceia a lui Bălcescu. Alţii şi alţii, a căror nume şi activitate rămîn neştiute, din lipsa de interes în primul rînd al localnicilor, cu datoria de a se scoate la iveală rodnica lor activitate. (...), scîntei din energia noastră etnică, nebănuite, lăsate uitării.

Cît despre hărnicia şi vrednicia poporului îţi spune femeia întîlnită în cale. Îmbrăcată curat, cu opregele mărunt ţesute, purtînd în spate albiuţa în care doarme copilaşul; de pe un umăr atârnă în faţă traista cu merinde. Cît merge, fusul sfîrîie, deapănă firul de pe furca frumos crestată, purtată în brîu. În cadrul pajiştei verzi din jur, cu case rezleţe, cu vite roşcate, trece încet, dar sigur.

Trei drumuri pornesc din Bozovici. Unul apucă pe cursul tot mai liniştit al Nerei, Nergăul poporului, spre Sasca Montana. Altul se vîră pe valea Minişului către Oraviţa. E un drum pitoresc, căci valea adînc săpată în piatră, prezintă alternanţe de chei strîmte, cu locuri mai deschise, întunecimea şanţului tăiat în stîncă cu lumina revărsată peste pajişti verzi şi pometuri de pruni, primăvara cu ghirlănzi de flori ca zăpada, încruntarea naturii se vîrsteiază cu surîsul ei blajin, înviorător. Izvoarele gîlgîiitoare ies au zgomot din parelele pietros; nasc cascade bogate-n apă ce se revarsă pe treptele tăiate-n l piatră. Păreţii albi de piatra de var a Pleşei pair gata să se năruie, înohizîndu-ţi calea. Şi aşa trece vremea în sălbăticia sitrîmitorilor şi lumina pomilor când pe lîngă apa cu valuri zburdalnice şi gălăgioase, cînd pe sub umbra de fagi.

La Anina s-au terminat vîrstările; pătrunzi într-o regiune largă, aitît de tihnită, numai iarbă verde, încadrată în păduri dese, încât închizi ochii o clipă, ca şi când te-ai teme să nu disipară tabloul plin de farmec.

În această largă poiană molcomitoare stau două sate diferite. Mai în sus Anina, centru industrial. De aioe se scot cărbuni de pămînt. Hornuri înalte şi instalaţiile de la gura minei ca şi mormanele negre de cărbuni sînt atît de discret încadrate în frumuseţea naturii, încît nu strică deloc farmecul locului. În prelungirea lui e satul Steierdorf, cum l-au numit minierii aduşi din Stiria, în nostalgia ţinuturilor părăsite. Sînt legate între ele prin cimitirul comun, numai flori, încît nu-ţi deşteaptă fiorii morţii. Veşnicia aice se împleteşte au viaţa naturii, într-un tot nedespărţit; ori te vei odihni printre mormintele înflorite ori pe

[1] Azi Drobeta-Turnu Severin.

[2] Damaschin Bojincă (1802—1869), istoric jurist.

[3] Eftimie Murgu (1805—1870), profesor şi luptător revoluţionar.

[4] Ioan Sârbu (1865—1922).

pajiştele de lingă pădure, aceiaşi blîndă şi liniştitoare senzaţie te cuprinde. „Prin moarte la viaţă" îşi are aici înţelesul adînc. Aştepţi sfîrşitul ca o trecere firească din liniştea sufletească în care natura te cufundă. Se lămureşte astfel faima staţiunii climaterice din apropiere, minunat colţ de adîncă linişte, cu vedere largă asupra văii Minişului, cu aer ozonat de răşina bradului ce o înconjură. E o ideală recreaţie de vară, departe de zgomot, la o înălţime de aproape 800 m, ferită de vînturi. Cu adevăr nu e mai prejos de diferitele staţiuni climaterice din Elveţia ori Tirolul de nord, vestite prin reclamă ce i se face.

Cît de încîntător este ţinutul din împrejurimile acestor două localităţi, îţi spune şi cealaltă staţiune dimiate-rică de la Anina, azi mai părălsită, dar unde veneau vizitatori statornici chiar din apus.

Încheierea drumului început trebuie făcută cu trenul, căci e păcat să nu admiri o adevărată minune tehnică.

E vorba de scurta bucată de drum de fier, numai de 34 de kilometri, dintre Anina şi Oraviţa, executată cu multă îndrăzneală tehnică, în lungul unei văi întortochiate, cu perspective ce te ţin atent la fiecare pas. Pe aice se cara cărbunii de la Anima, dă tehnică e egalată la noi numai cu cea construită prin destoinicia inginerilor români între Vatra Dornei şi Ilva Mare, tăiată-n două prin graniţa stabilită cu sila.

Drumul de fier, alpin, şerpuieşte în încolăciri dese cînd pe margine de prăpăstii, cînd prin tuneluri ori pe viaducte îndrăzneţe. La fiecare cotitură, zăngănitul vagoanelor care trosnesc din încheieturi, Bcîrţîitul roţilor, înălţimea viaductelor stîrnesc fără voie fiori de spaimă. Repede ţi-l linişteşte privirea, care alunecă peste vârfuri de munţi, în lungul văilor umbrite, peste păşuni alpine cu petele ruginii ale vitelor roşcate.

Aproape trei ore de drum trec fără să-ţi dai seama; nu e clipă în care ochiului să nu i se prezinte, departe ori aproape, ceva care atrage. Cele 15 tuneluri procură, prin vîstarea întunerecului cu lumina, dese tablouri atractive; cele vreo treizeci de viaducte, unul mai lung şi mai înalt ca altul, măresc prilejurile de atenţie şi uimire. Trenul urcă de cum ieşi din Anina; se acaţără pe o prispă de piatră tăiată în coasta stîncii albe. Îndărăt, satul nu e arătat decît printr-un uşor fum alburiu ce se înalţă ca dintr-un cazan în clocot. O cotitură largă te vîră în desişul pădurii, de-ţi bat crengile de fag în geam. Apoi pădurea face loc poienilor întinse, cu iarba tunsă, dar verde. Ai ajuns în liniştea desăvârşită a plaiurilor înalte. Nici un sat, nicăieri. Ici şi colo cîte o căsoaie arată că totuşi oamenii înving greutatea urcuşului, cînd e vorba de viaţă. Peste culmile joaise de munţi se înalţă plaiul larg al Semenicului, cu vîrful ca un fund de ceaun; aduce aminte de Vlădeasa Munţilor Apuseni, văzută din apropiere de Ciucea, de pe Crişul Repede.

Ca un vierme ce se zvîrcoleşte să scape la siguranţă, şiragul vagoanelor şerpuieşte după cotiturile drumului. Maşina pufăie din greu, lăsând în urma ei dîră neagră de fum. Cînd ai ieşit din tunelul cel lung şi te-ai oprit în gara Gîrlişte răsufli adînc. Ai vreme şi dispoziţie să priveşti la culmile joase ce se zăresc pînă departe spre Craşova. Ceaţa lăsată peste valea lărgită a Caraşului, acoperă înălţimile joase lăsîndu-le numai vîrfurile ica nişte insule în marea leşietă. Vîntul suflă în lungul văii, făcînd să şuiere un pîlc de brazi plantaţi lîngă gara izolată. O lumînarica stufoasă, cu sute de flăcări se profilează pe cerul albastru iar casa şefului de sitaţie, mai sus de gară, înverzită cu plante acăţătoare, pare o vilă.

Singurătatea însă trebuie să fie ucigătoare. Aici se prinde grija ce ar trebui să o albă administraţia C.F.R. pentru funcţionarii siliţi să trăiască în izolare. O bibliotecă mereu împrospătată ar aduce oarecare înviorare celor care îşi îndeplinesc datoria, ca într-un exil.

Între gara Gîrlişte şi Lişava, frumuseţea drumului atinge culmea. Valea prinde a se deschide, iar pe coastele tărăgănate se arată sărăcăcioase ogoare de porumb firav şi oacheşe tipsii de floarea soarelui. Sînt povestitoarele satelor, ca şi pescăruşii ce dau (tîrcoale în jurul catargului corăbiei zbuciumată de valuri în larg, deşteptînd speranţa ţărmului apropiat. După o perdea de arbori, se vede cel dintîi viaduct înalt, un arc sclipitor de şine, susţinut de picioare masive, înalte. E o înfăţişare elegantă a planului îndrăzneţ executat de om în cadrul naturii aspre.

De acum înainte calea scoboară; dar cu cît drumul apucă pe povîrniş, cu atît văile laterale, unele adînci, se pun în curmezişul drumului. Tunelurile se răresc, în schimb viaductele sporesc, înalte de te înfioară prăpastia peste care trenul vîjîie. Sub ele prind a sclipi firicele de apă ce se adună în valea principală.

Acum pitorescul e restrîns la ceea ce e în apropiere. Se anunţă şi prezenţa omului stabil. Nucii se înfrăţesc cu fagii, iar livezi de meri se întind pînă la marginea căii ferate, în lungul căreia încep şi plantaţiile de salcîmi.

Ca o ultimă plăcută amintire a drumului, la cotitură apare grupul celor trei piscuri din Tilve; două sînt ca nişte stoguri, al treilea în mijloc ca o piramidă. Albul pieptului lor de piatră dezgolită contrastează cu deasa pădure ce le aooperă, iar în faţă se aşterne pajiştea verde.

Semnele apropierii aşezărilor se înmulţesc. Cantoanele nu sînt numai sălaşuri pitoreşti cu carpeni sub streaşina. În jurul lor, lîngă o stupină, se vede un strat cu ochiul boului ori cîteva fire de varză. Crezi că

ai scăpat. Drumul de fier însă face iarăşi încolăcituri, cînd prin pădure, cînd peste punţi azvîrlite deasupra vîrfurilor de arbori, cînd în lungul zidurilor de stîncă. Nu ţine mult. Aproape de Maidan[1] zarea se luminează; linia munţilor se trage îndărăt, lăsînd loc dealurilor scunde şi apoi şesului, acoperit de ceaţă.

Trei lungi viaducte, din care unul cu 9 arcuri, trec deasupra caselor din sat, încheind drumul de munte; greutăţile sînt învinse. Distanţa scurtă şi panta mare, continuă şirul viaductelor pe deasupra ogoarelor străjuite de plopi piramidali, ce dau nou decor peisajului.

În sfîrşit, ultimul viaduct din apropierea gării din Oraviţa, încheie drumul atît de pitoresc.

În lungul lui nu domină numai natura; e întregită ca farmec prin munca şi ştiinţa omului, care deşteaiptă încredere.

S-a isprăvit! Cîteva ceasuri de drum au fost pline de emoţiuni. Rămîi mulţumit. Ai străbătut un nou colţ din mîndra noastră ţară, cu frumuseţi atlît de variate. Ce păcat că nu ne silim să o cunoaştem mai în amănunt. Poate ne-am schimba sufletul, închinîndu-ne cu mai adîncă şi mai sinceră pietate icoanei ei scumpe.

De la Anina se dpesprind drumurile ce duc la Reşiţa. Între hornurile mereu fumegînde de la Anina şi norii de fum ce ies zi şi noapte din cuptoarele înalte de la Reşiţa te cuprinde liniştea desăvîrşită a naturii, cu frumuseţi blînde.

Şoseaua zisă a Societăţii[2] e rezervată. Nu o poţi folosi decît cu prealabilă învoire. În lungul ei se îmbină frumuseţi naturale, cu lucrări tehnice îndrăzneţe. Omul se pune la întrecere cu natura, se împlinesc pentru a crea tablouri unice.

Intri deodată în liniştea pădurii de brad cu foşnetul ei tainic şi umbră deasă. E drum de munte. Cel dintîi popas e la Buhui, unde un baraj adună apa pîrîului cu acelaşi nume, într-un lac limpede, în care se oglindesc brazii din jur, creînd un peisaj eteric, în apă. Drumul continuă urcînd către despărţirea apelor, de unde privirea alunecă peste un blînd peisaj de munţi mărunţi, cadrul larg al lacului. La scoborîş dai în valea zbuciumatei Bîrzave, cel mai folosit curs de apă din România.

La Văliug te aşteaptă prima prevestire măreaţă a industriei mari de la Reşiţa. Lîngă sătucul cu case puţine, apele Bîrzavei sînt oprite-n loc, prin barajul înalt de 27 m, gros de 18 m, un larg arc dintr-un cerc cu raza de 120 m ce închide un lac de vreo 12 ha, cu o capacitate de peste un milion mc. În sălbăticia coastelor de munţi, mai mult stînci decît pădure, în liniştea singurătăţii în care te găseşti, acel zid îndoit, numai piatră şi beton, îndărătul căreia doarme energia stăpînită a apei, îţi apare ca un impunător monument al puterii omului. Pe lîngă stăvilarul impunător, mai departe te fac să uiţi natura înaltele apeducte construite îndrăzneţ, peste văi adînci, sprijinite de picioare de fier, de par fragile dantele întinse din munte-n munte. Cel de la Secui, localitate de unde se scoate huilă, e înalt de 52 m şi lung de 216 m.

Secătuită de apă, Bîrzava îşi continuă drumul prin pădurile Reşiţei, rămînînidu-i doar atîta vlagă, împrospătată de pîraile şi izvoarele ce-i ies în cale, ea să-şi cînte cîntecu-i de jale. Bolovanii pe care mai înainte îi rostogolea, parcă acum îi sfidează slăbiciunea prin sclavie. Puterea ei a lăsat-o în mîna oamenilor. Aceştia, grăbiţi, i-au croit drum mai de-a dreptul, prin tunele, canale şi apeducte, lăsînd-o ca firicel de apă ce-şi spune doar fagului, care o întovărăşeşte, soarta căreia trebuie să i se supună.

După vreo 75 km de călătorie între vis şi realitate, între farmecul liniştii şi semnele muncii omeneşti, ajungi la Reşiţa. Aici s-a isprăvit şi chinul apei. Prin tuburi de fontă cade de la înălţime. Mînia ei încătuşată e folosită de om, (pentru căpătarea forţei trebuitoare, spre a pune în mişcare ciocanele uriaşe care schimbă blocul de oţel în tăbliile subţiri din coşul locomotivei. Huila albă, aiurea atît de căutată, a adus prefaceri şi la noi.

Reşiţa nu e numai un orăşel, ci un domeniu întreg, pînă-n Moldova Veche pe Dunăre. În cuprinsul ei nu sînt numai uzinele — Essen-ul[3] nostru — ci şi cărbunii de la Secul şi Anina, fierul de la Dognecea, fabrici pentru distilarea lemnului din pădurile nesfîrşite, dar şi exploatarea climei mediterane prin întinisa vie de la Moldova Veche. Totul ocupă o suprafaţă de peste 90 000 ha. Uzine, cuptoare, laminoare, fabrici de locomotive şi pluguri, de punţi şi şine sînt îngrămădite în fundul unei pâlnii de deialuri de pe care pădurile au dispărut. Fumegând zi şi noapte, hornuirifle masive ale furnalelor înalte stau înşirate înspre Dealul Crucii, îndărătul zidurilor ca de cetate ce le încing, iarăşi zi şi noapte nu mai contenesc zgomotele stridente, muzica modernă a intensei industrii omeneşti, contrast izbitor cu liniştea pădurilor lăsate în urmă.

Aice înveţi valoarea timpului şi a muncii. O clipă nu e de pierdut; ceasul cîştigat e sporul crescut. Sînt glasuri neobişnuite; al omului nu se aude, cum nu se prinde bîzîitul de muscă în vîltoarea furtunii.

[1]Azi Brădişorul de Jos.

[2]Azi şoseaua poartă numele de „Drumul stejarului".

[3]Important centru industrial din R. F. Germania.

Bătăi de ciocane, scîrţîit de scripeţi, zăngănit de lanţuri, şuier de aiburi sub presiune, într-o dezarmonie aparentă, sînt împletite în simfonia vremurilor moderne, ce cîntă transformarea energiei şi a materiei, a necontenitei mişcări inerentă vieţii. Privind de pe Dealul Crucii ghiceşti doar suflul constructor ce se ascunde în interiorul clădirilor afumate, negre, îngrămădite una-n alta, hornuri subţiri, înalte, aliniate, ca nişte catarguri în port, cuptoare cilindrice, masive, printre punţi de metal, învăluite toate în nori de aburi, noaptea înroşiţi ca într-un incendiu. Sufletul maşinilor nu-l prinzi decît pătrunzînd în lăuntru. Cîntecul, înăduşit afară, se înteţeşte, se amplifică prin alte note mărunte. Te-ai aştepte să vezi furnicar de oameni, alergînd, gesticulând, ţipînd în graba lucrului, îndoindu-şi spinarea în opintiri doborîtoare. Rămîi uimit de lipsa lor. Nu-i zăreşti, decît unde şi unde, izolaţi ori în grupuri mici. Pare că pîndesc ceva. Acum se reped cu geisturi iuţi, acum revin de strajă, în poziţie de aşteptare, tăcuţi, atenţi.

Omul a devenit maşină, iar maşinile le-au luat locul. Cu cît rătăceşti mai adînc printre ele, cu atît uiţi de realitate. Ca atins de o baghetă magică, trăieşti în lumea poveştilor. Pe deasupra capului se mişcă un monstru curios. E o cutie de fier; atîta vezi din el deodată. Se înalţă, se scoboară, se dă într-o parte. Pluteşte în văzduh, de la sine, căci întunerecul sălii ascunde sîrmele care-l ţin în aer. Întinde mîini nevăzute spre a apuca o enormă lopată, încărcată cu bucăţi de fier ruginit, adunat din zdrenţele locomotivelor schiloade ori a vagoanelor turtite, părăsite pe liniile moarte din gări. Namila măiastră din văzduh o înalţă, o scoboară, potrivind-o minunat ca să pătrundă în gura cuptorului din faţă. În clipa cînd lopata a ajuns în faţa cuptorului, oblonul se ridică; zdrenţele de fier sînt azvîrlite în jarul încins ce le cuprinde îndată, în vîlvătaie incandescentă, încăituşaită în temniţa de cărămizi refractare. Maşina zburătoare se suceşte, apucă altă lopată. E lăcomia omului flămând, care îmbucă mereu, ducînd la gură grăbit şi cadenţat, lingura încărcată cu mîncarea din strachină.

Curios să-ţi lămureşti mişcările pasării de fier, eşti mai atent. Atunci abia zăreşti că în apropierea ei stă un om, îndărătul unor geamuri de mică, ca să nu-l orbească lumina ori să-l dogorească jarul din cuptor, îşi fumează tacticos ţigara, întinzînd mîna cînd ici, cînd colo, spre a pune în acţiune şi a regula mecanismul ce dă mişcări maşinii. Lopeţile cară mereu zdrenţele de fier: cuptoarele îşi cască gura într-una, nesăţioase, să le îmbuce. Te gîndeşti fără să vrei la Flămînzilă din Harap-Alb.

Treci mai departe, la alt spectacol, nu mai puţin minunat. E concretizarea lui Păsări-Lăţi-Lungilă a lui Creangă.

Zgomotul, semiîntunerecul, tot ce vezi, te transportă în lumea fermecată. Pe un plan de tablă lucie, în lungul căreia sclipesc mici tăvălugi de fier, a scăpat dintr-o cuşcă ascunsă, o dihanie prismatică, în zale incandescentă. Speriată, ca ameţita, nu-şi găseşte loc. Tăvălugii în mişcare o mînă de colo-colo. Atunci intervine omul. Cu cîrlige lungi o prinde, cum prinde ciobanul oaia, înfigînd cāta în miţele încîlcite. Astfel o îndreaptă spre deschiderea laminorului.

Nici un geamăt.

Trupul maleabil se deformează, iar cînd iese din strînsura de fier nu-l mai cunoşti. E o enormă rîmă strălucitoare, ce se tîrăşte spre a intra în altă gaură, de unde iese de 2—3 ori mai lungă. Aproape nu-i ajunge spaţiul să se întindă, iar cînd iarăşi e apucată de ceafă şi vîrîtă într-un nou laminor, capătul celălalt se zvîrcoleşte în mlădieri pendulare, ca un şarpe uriaş, ce se zbate în spasmele morţii. Din butucul de fier în cîteva clipe a ieşit o şină. Minunea e înfăptuită. Zdrenţele de fier, azvîrlite în toate gunoaiele, au ajuns din nou material folosit, în iadul de foc al furnalului înalt, o ţeava de tun enormă, din cărămidă refractară, în pîntecele căreia clocoteşte fierul scos din minereuri amestecat cu cel topit din resturile lepădate oa netrebnice. În juru-i e linişte. Prin ferestruici de mică, contramaistrul pîndeşte momentul potrivit ca să deie drumul materialului topit.

Din pîntecele de cărămidă ţîşneşte pîrîul de fier, îndreptat pe jgheaburi de lut. S-a terminat. Lucrătorii stau şi privesc; unii îşi aprind ţigara la jarul ce curge domol. Din vreme în vreme, cu vătrare lungi, trag la o pairte zgura repede înnegrită.

Fierul topit curge într-o enormă oală de lut. E jocul celor mai feerice artificii. În şuierătură de metal căzînd din înălţimi, împroaşcă de jur împrejur stropi incandescenţi, mănunchiuri de scîntei, aurii, ailibăstrii. Îţi aduc aminte de stelele căzătoare, ce mor în adîncul văzduhului, după cum în drumul pîrîului încins se prinde în miniatură tot jocul fenomenelor descrise de astronomi, că se petrec în soare: pete solare, protuberante, flăcări ce pîlpSie o clipă, spre a muri repede.

Forţele sînt aceleaşi, ca şi în manifestaţiunile cereşti, deosebite doar ca intensitate. Peste tot în hala iargă e activitate neîntreruptă, în semiînitunerecul fosforescent.

Tabloul e acelaşi ca şi în vestita pînză a lui Mentzel[1]. Singura deosebire e în progresul tehnicii. Pe

[1]Adolf Menzel (1815—1905), pictor german.

atunci oamenii predominau ca număr, se trudeau din greu, pe jumătate goi. Dincoace, la adăpost, ei au fost înlocuiţi cu maşini. Progresul e vădit în ce privesc detaliile. A rămas însă aspra poezie a muncii.

Din iadul zgomotelor şi al căldurii, îndărăt la natura recreatoare, împrejurimile Reşiţei nu sînt numiai hornuri, fum, viaducte şi instalaţii diferite. Pe drumuri apropiate se ascund taine naturale, care fac regiunea asemenea celor din Oarstud istrian. Puţin de te abaţi din drumul ce vine de la Anina dai de minunata peşteră a Comarnicului, cu neîntrecute frumuseţi de stalactite şi stalagmite, nestîllcite de vandalismul vizitatorilor; pîrîiaşul Ponieva îşi face loc prin încăperile întunecate ale peşterii, cînd cu zgomot de cascadă, dînd cu murmur lin, cînd cu vîltoare de vîrtej, dispărînd în adînc.

Şoseaua naţională ce leagă Reşiţa de Oraviţa te transportă în peisagiile carstiene de la Caraşova, sat însemnat, fiind o oază de slavi, nelămurită ca origine, vorbind limbă nici sîrbească, nici bulgară curată.

Din valea Bîrzavei treci în a Carasului, cu drum pitoresc, cu cheile adînci cînd iese spre cîmpie. Regiunea e numai doline, pîlnii săpate-n piatră, circulare, ce aduc aminte în miniatură de craterele lunare. Cum e în jurul Postumiei[1] din Isitria, aşa e şi aici. Sărăcia pămînltului, numai piatră de var, contrastează cu folosirea pînă la zgîrcenie a petecelor de lut roşu îngrămădit de vîltoarea apei pe fundul dolinelor. Ochiurile verzi din ele contrastează cu restul ars de soare, unde şi unde, în crăpăturile cu ceva pămînt, prinzînd rădăcini cîte un arbore pipernicit.

Ca încheierea drumului, privelişte asupra ieşirii Carasului din strînsura stîncilor, cheile de la Prolas ca o despicătură în piatră, păreţii marginii de munte unde stau cuibărite casele din Caraşova, cu urmele unei cetăţi pe vîrful stîncii, totul naşte un tablou original, la marginea apuseană a Banatului, din care numai prea puţine colţuri pitoreşti au putut fi schiţate aci.

---

[1]Postojna.

Prin Munţii Apuseni

S-au asemănat Munţii Apuseni cu Platoul central francez, atît după înfăţişare şi caracterul lor geologic, variat, cît şi după firea populaţiei.

Formează un scut boltit, care închide şi apără Ardealul în apus, între Mureş şi Someş. Alcătuiţi dintr-un mozaic de roci, aspectul lor în amănunt este bogat în forme, uneori de la pas la pas. Apele tăind coastele în adînc, frumuseţile sînt ascunse mai ales în văi, contrast mare prin sălbăticia lor frumoasă, cu liniştea de pe înălţimi. Frămîntaţi, tăiaţi de jghiaburi strîmte cu greu de cucerit, au rămas locuiţi de o populaţie deprinsă cu asprimea naturii, hîrşiţi de nevoi, tenaci în vitalitatea lor. Sînt cunoscuţi în general sub numele de moţi, deşi o parte îşi zic topi, iar alta mocani. Arhaismul vieţii lor fac atracţia Munţilor Apuseni, ca şi minunăţiile naturii, aici mai variate de cîte ori unde, ambele împletindunse în fermecătoare tablouri. Din păcate, drumurile care duc în inima Munţilor sînt anevoioase. Adesea calul singur te poate transporta în părţile cu pitoresc deosebit. Mersul pe jos este cel mai lesnicios mijloc de a pătrunde în tainele munţilor.

Turda, Aiud, prin Trascău. Turda, oraşul amintirilor istorice de toţi cunoscute, dar şi a fabricilor numeroase, care-l fac unul din centrele industriale importante de la noi, e aşezat aproape de vărsarea Arieşului în Mureş. Locul de aşezare, între Munţii Apuseni, ce-i duc răcoreală, şi Cîmpia Transilvaniei, ce-i dă forţa gazului metan, l-a făcut important. Oraşul Potaissa, din vremea romanilor, clădit pe ruinele oraşului dac Dierna, era legat prin şosea bătută de celelalte oraşe romane.

Deşi în cîmpie, împrejurimile sînt variate. Spre nord-est se întind coline domoale, marginea Cîmpiei; peste dealul Feleacului şerpuieşte, în largi cotituri, drumul dinţat, tăiat în două de graniţa actuală, arbitrară[1]. Spre apus se înalţă un prag de piatră ca o creastă, numai ogoare, prelungirea munţilor Trascăului. Ori de unde i-ai vedea, îţi atrage atenţia o despicătură îngustă în ea. Pe acolo şi-a făcut loc rîuşorul Hăşdate, tăind Cheile Turzii, după ale Bicazului, cele mai pitoreşti.

Nu poţi părăsi Turda fără să nu le vizitezi. Ar fi pare că la fel ca şi cînd ai trece prin Milan şi nu te-ai închina în faţa Domului numai turle, turnuleţe şi statuiete.

De altfel, e o preumblare plăcută, căci de La Turda pînă la intrarea în chei sînt numai vreo 8 km. Treci prin Sînmihai[2] sat de şes (...). Casele acoperite cu stuh, cele mai multe, sînt inundate de verdeaţă. Casele cu olane, care mai nouă cu acoperişul ca de cîrmîz, care mai vechi, ruginite, stau împrăştiate în lungul coastei, printre pomi, dînd un mozaic de culori variate. Pitorescul e mărit prin cele două biserici de lemn, au turnurile ascuţite, cu cerdac în dreptul clopotelor.

Drumul urcă pe lîngă cariere de alabastru, prilej de frumoasă industrie locală, printre ogoare de popuşoi şi cîmpuri de lucerna. Nu se zăreşte nimic din chei; în schimb nu-ţi poţi lua ochii de la panorama largă a văii Arieşului. Dintre zăvoaiele de arini şi plopi răsar hornurile fabricilor din Turda, iar mai încolo malul rupt dinspre Ghiriş se întinde ca un gard gălbui, împrejmuind mănosul cîmp.

Ajungînd pe culme nici nu-ţi vine să crezi ochilor. Dintr-odată ai în faţă intrarea în chei, un decor minunat, ca şi cînd a apărut de după o cotitură, aranjat de meşteri iscusiţi în arta coloritului şi a plasticii. Frumoase sînt şi celelalte multe chei din cuprinsul României. Unele sînt mai măreţe, mai adînci, mai tăinuite. Intrarea lor întunecată deşteaptă fiori, pare că ai pătrunde într-un lung tunel care nu ştii unde duce.

Cheile Turzii, dimpotrivă, te îmbie prin farmecul aşa de plin de înviorare chiar de la intrare.

Nici nu ai putea bănui podoaba locului, deprins cu peisajul din jur numai ogoare şi islaz ! Într-o înfundătură de teren e o pădurice, iar prin pădurice îşi face loc şuviţa limpede de apă a Hăşdatului, pîrîul care a despicat pragul, clădind minunea de frumuseţe.

Păduricea e în fundul leicei.

Variat e cadrul, marginea ei. De o parte sînt zidurile de calcar, de la intrare, asemenea unor ruini de cetate uriaşă. O parte din zid e încă întreg, cu pete mai gălbii, locul proaspetelor surpări. Altă parte e mai năruită. La picioarele zidului sînt grămezile de bolovani, peste care a început să puie stăipînire un huceag de fagi. Marginea leicii este completată prin stînci ruginite de porfir, peste care se sprijină alte soiuri de pietre.

Naturii i se întovărăşeşte omul. Pe un dîmb de stîncă se mai păstrează un turn prismatic şi cîţiva

---

[1]Vezi nota de la pag. 20.

[2]Astăzi localitatea face parte din comuna Mihai Viteazu.

colţi din zidurile „unei mănăstiri", care nu sînt, după spusa unora, decît ruinile dintr-un castel, înălţat de cineva care avea şi gustul frumosului în natură, dar şi dorinţă liniştei depline.

Jos, în fundul văii, străjuită de un plop înalt, moara bătrînă stă de vorbă cu pîrîiaşul ce fuge printre bolovanii abia rotunjiţi, pătaţi cu licheni. În gura văii se înalţă o mîndră clădire nouă, la loc atît de potrivit. Pe cît de pironitoare e priveliştea întregului tablou, ieşit dintr-o dată în faţă, pe atît de frumos este drumul.

Culorile variate ale ansamblului se înteţesc prin împletitura amănunţită a detaliului. E ca o grădină fermecată. Sălciile mor de bătrîneţe, cu trunchiurile înghir-landate de viaţa nouă a plantelor mărunte. Plopii rămuroşi îşi întorc frunzele — în abureala vîntului, cînd pe partea argintie, cînd pe cea mai verde. Sînt mereu în tremurare.

Arini, stejăriş, fagi tineri său brazi plantaţi completează feerica înveşmîntare a naturii din toamnă, frunzişul fiind stropit cu grămăjoarele fructelor stacojii de păducel, aici zis pîinea păsărilor, de cerceluşii de mărgean din tufărişurile dracilei, de boabele negre ale socului sau de fructele de cîrmîz ale măcieşului. Pictorul dornic să redeie colţurile fără pereche ale pămîntului românesc, n-ar putea dovedi aice cu ceea ce i se oferă la tot pasul.

Numai intrarea în Cheile Turzii răsplăteşte osteneala unei zile de escursiune. Pe urmă vine şi strîmtoarea despicăturii în piatră. Caracterele generale sînt aceleaşi ca şi în orice chei de asemenea natură păreţi albi, goi, năruiţi, cînd mai apropiaţi, de nu lasă să se vadă decît o şuşiniţă de cer albastru, cînd mai depărtaţi. Rar cîte un arbore poate prinde rădăcini pe un umăr răsărit de stîncă; singura podoabă sînt cultucele de iarbă de pe un colţ de piatră. ori cîte un strop vioi de flori.

Dacă toate despicăturile în calcar au acelasi tipar, variaţiile sînt legate de condiţiunile locale. Cheile Dîmboviţei în Ghimbav sînt mohorîte; te înfioară prin înălţimea zidurilor apropiate; par gata să te înghită. Cheile Bicazului sînt măreţe. Cheia Turzii în total e gingaşă. Nu-ţi trec fiori cînd străbaţi cei 2 km şi jumătate de drum, numai în tovărăşia pîrîului neastâmpărat, mereu în gîlceavă cu bolovanii pe care-i rostogoleşte cînd vine mînios, servindu-se de ei drept instrument de adîncit valea. Drumul îngust, numai pentru picior, acum e săpat în piatră, acum trece peste grohotişurile năruite, acum sub punţi de beton. Şi aşa, pas cu pas, nici nu ştii cînd se scurge vremea, mai ales că nu e popas în care tabloul să nu se schimbe chiar în cuprinsul restrîns al despicăturii.

Şi, deodată, la o cotitură, acolo unde de o parte şi de alta a drumului stau căscate gurile întunecoase a două peşteri, evocînd tot ce imaginaţia poporului a legat de ele, soarele te linişteşte, iar lumina largă a cerului îţi şterge orice îngrijorare. Cheile Turzii s-au sfîrşit; la marginea ei surîd ogoarele, care se ridică de altfel şi pe spinarea valului de piatră despicat, după credinţa poporului, de către Alexandru Macedon, ca să scape de duşmanii care-l urmăreau. Cine nu crede că e aşa, n-are decît să se ositenească spre a vedea urmele copitei lui Buceffal[1], precum tot aşa de sigur, după popor, se vede urma paşilor lui Macedon pe vîrful lui Adam, pisc înalt de pe insula Ceilan, la marginea lumii.

Ieşind din Chei, poţi ajunge în Petridurile[2], sate mari, de unde pe altă cale te întorci la Turda, deşi drumul făcut te îndeamnă să vii tot pe el. La ieşire în asfinţit de soare farmecul e desăvîrşit. Eşti complet izolat în mijlocul împletiturii de forme şi culori. Rar cîte o ţarcă, în zborul iute, mai întrerupe liniştea deplină, încolo ţîrîitul greierilor, bîzîitul muştelor mărunte, foşnetul frunzelor de plop şi susurul pîrîului cîntă în surdină imnul frumuseţii veşnice. Bocănitul ritmic al morarului e tobă, iar tălăngile vitelor clopoţeii.

Simfonia sunetelor se împlineşte cu aceea a formelor, spre a iţe prinde în vraja tainicii puteri de fermecare a naturii. Celor deprinşi, înainte de război să-şi petreacă vacanţa în vreuna din încîntătoarele localităţi sviţeriane său tiroleze, le poate trece dorul acum, apucînd drumul spre Trascău. Fără exagerare, înprejurimile Trascăului nu sînt mai prejos de oricare localitate din regiunile calcaroase ale Alpilor orientali.

De la Turda apuci drumul Arieşului. Şoseaua se strînge tot mai lîngă apă, căci valea începe a se îngusta, iar malurile devin stîncoase, deşi acoperite cu păduri aproape pînă-n rîu. Pe un umăr de pămînt se înalţă frumoasa biserică din Moldoveneşti, locul natal al lui Ion Micu Moldovanu, pe vremuri prepozit în Blaj.[3] Treci Arieşul, stăvilit aici pentru a dă putere electrică fabricilor de celuloză din Turda. Valea mereu se îngustează. Pe fundul ei abia are pe unde trece vijeliosul rîu, întovărăşit de drumul de fier îngust, care duce la Abrud şi pe şoseaua ce-i ţine de urît. Drumul se înăspreşte, cînd mărginit de păduri, cînd de păreţi

---

[1]Bucefal numele calului lui Alexandru Macedon.

[2]Azi Petreşti.

[3]Profesorul I. Micu Moldovanu (1833—1915), membru al Academiei Române şi preşedinte al „Asociaţiei pentru literatura română şi cultura poporului român".

priporoşi, care ruginii, care de lavă. Stîncile separă din nou drumurile, ca la Poarta Ierii, asemenea unor menhiruri[1] uriaşe. Boschete de viţă albă, cu fructele de mătase argintie, de hamei cu conurile ca mici lampioane japoneze, împodobesc colţurile tăinuite în lungul apei, umflată de ploi şi curgînd iute peste bolovănişul mereu rostogolit. E ca firea moţilor din ţara cărora îşi ia izvorul La Buru, spaţiul se mai lărgeşte, ceva, fiind cruce de drumuri. Calea ferată se ţine de Arieş; un drum apucă pe valea Iarei, cu încîntătoare tablouri, iar spre miază zi, duce la Aiud.

La mijlocul acestui din urmă drum se află Trăscăul, la 540 m înălţime. Buru e sat mohorît. Dealurile astupă calea. Casele sînt aşa de bătrîne, încît peste stuhul acoperişului s-a prins un strat gros de muşchi, împodobit cu trunchiurile cărnoase de *Sedum* înflorit. Spaţiul, prea restrîns, nu permite decît cel mult creşterea vitelor. Grajdurile sânt mai mari şi mai îngrijite dieeît casele; clădite în două părţi, sînt despărţite de sură fără uşă.

La o cotitură, peisajul se schimbă. Cum ai trece din gura de pivniţă la lumina zilei, aşa se luminează cînd te-ai apropiat de Trascău. Constituţia geologică variată, o depresiune închisă între munţi, dă un peisaj variat; pe o porţiune restrînsă de teren vin alăturea colţi ruinaţi de calcar, vîrfuri îmbătrînite de gnadis ori colţi ruginiţi de porfir. Ici sînt stânci golaşe, fără un pic de iarbă pe ele, creste ori căpăţine de zahăr, izolate. Mai încolo sînt pripoare acoperite cu arbori, iar în jurul saltului năruiturile măcinate s-au rostogolit domol, ca făina din gîrliciul morii, dînd pămînt bun pentru imaşuri ori chiar pentru ogoare.

Muntele Scaunului, înalt de l 130 m, se întinde ca o creastă între Trascău şi Colţeşti, de jur împrejur învăluit în pămîntul roşcat, folosit de ogoare trase în lungul fetii muntelui, ca nişte prispe unele peste altele, spre a opri alunecarea pămîntului scump. La spatele satului, spre apus, altă culme de stînci se lînşiră ca nişlte turnuri ruinate, pe cînd printre crestăturile lor se iţesc vârfurile Bedeleului dinspre Arieş.

Romantismul peisajului din jurul Trascăului[2] este mărit prin izolarea regiunii, prin ruinele de munţi din jur, prin îmbinarea pajiştelor, a ogoarelor, cu pămîntul roş, cu albul ştirbiturilor de calcar, cu pădurea azvîrlită pe spinarea vîrfurilor mai mărunte. Cînd toamna împrăştie peste păduri pistruii frunzelor îngălbenite, iar soarele poleieşte totul în aurul roşcat al razelor dinspre asfinţit, nu poate fi îmbinare mai artistică de forme şi culori, ca în jurul Trascăului. (...).

Clasele din Trascău, unele sînt înşirate perpendicular pe stradă, cu ziduri înalte între ele. Altele însă, mai la o parte, pe suişul muntelui, pare că sînt case tiroleze, din bultoci dezgoliţi pînă la jumătate de păreite, înidheiaţi la muchiile casei. Acoperişurile iuţi sînt său de şindrilă său, mai puţine, de ipaie bătute. Frumos e portul trăscăoanilor, iarăşi datorită originii lor. Se zice că e cel mai frumos din întreg Ardealul. N-ai bănui după hainele zilelor de lucru. Femeile poartă peste săptămînă rochii albastre, încreţite în lung, o pestelcă tot albastră ori verde, iar pe cap un testemel oacheş înflorit, legat la ceafă, sub părul strîns ghem, în picioare au mai totdeauna încălţăminte din piele roşie. Bărbaţii au portul simplu, cu ciubote, cu pantaloni de aba, strînşi pe picior, cu şnur roş la cusătură. Cămeşile sînt strînse la încheieturi, de regulă bogat cusute, iar pe umere îşi azvîrl un sumăel scurt, cu multe fireturi colorate.; Mîndreţea hainelor se arată în zilele de sărbătoare. Cămeşă femeilor, strînsă la mîneci, e numai culori oacheşe, frumos cusute cu ibrişin de mătase. Pe cap au o maramă de borangic, sub care străluceşte salbă bogată. Pestelca tot cu culori oacheşe, ghetele roşii, dau îmbrăcămintei o polichromie neîntrecută.

Meşteşugul vechi al minerilor iscusiţi a dispărut o dată cu greutăţile tot mai mari de a ajunge la minereurile de fier şi arginit. Azi locuitorii Trascăului au revenit la creşterea vitelor, la cultuira intensă a ogoarelor, iar unii sînt buni cioplitori în piatră.

Părăseşti Trăscăul cu părere de rău. Noroc că drumul pînă la Aiud însă este atît de plin de ademeniri, încît te mîngîie.

Las în urmă frumosul Trascău şi împrejurimile sale minunate. Lumina cerului, înseninat în parte, se revarsă asupra munţilor, mărindu-le variaţia coloritiuilui prin focul razelor de soare îndreptate ca dintr-un reflector, cînd pe un pisc, cînd pe altul, scoţînd în relief albul păreţilor de calcane sau dând un colorit mai roşu petecelor de *terra rossa,* pămîntul de ocru ieşit din măcinarea pietrei de var. La cîţiva kilometri de Trascău, într-o poziţie tot aşa de romantică, stă Trascăul Secuiesc. Pînă la el drumul te farmecă. Pe dreapta sînt ţuguie de calcar spre care se ridică ogoarele muncite greu, cu haituri de arbori. Ogoarele par suspendate, iar tabloul este seganltinian.[3] În stînga drumului stîncile răsar ca vîrfurile de oaste dintr-un schelet uriaş. Printre ele grohotişurile pregătesc suişul arborilor, care precedează pajiştile. E viaţa de prefacere şi în natura zisă moartă, deşi viaţa tocmai prefacere înseamnă.

---

[1]Menhiruri — morminte celtice.

[2]Denumirea actuală a localităţilor Trascău şi Trascăul săsesc este Rîmetea.

[3]După numele pictorului italian Giovanni Seganti (1858—1899).

La Trascăul-secuiesc iau naştere două pîraie, care se îndreaptă în direcţii deosebite. Pe unul am venit; se varsă la Buru în Arieş. În lungul celuilalt e drumul spre Aiud. (...)

Pe o stîncă din apropiere, către apus, se înalţă ruinele unui vechi castel aparţinînd stăpîn i torilor feudali, de pe vremuri. Evocă zilele de luptă, frămîntările sociale şi politice atît de vii din Ardeal. În toate părţile sînt guri de peşteri, care potricălesc masivele de calcar. Cea mai însemnată e cea de la Bedeleu, din apropiere de Trascăul secuiesc (9 km depărtare), lîngă satul cu acelaşi nume. E vestită nu numai prin frumuseţea podoabei lăuntrice, cît şi prin osemintele de fiare cuaternare care se oploşeau în ea.

Drumul coteşte printr-un cuib de verdeaţă, în care puţinele căsuţe sărăcuţe din Vălişoara sînt aproape inundate în frunziş de făget. Sărăcia pământului schimbă sistemul de lucru. O parte din ogor e lăsat un an să se odihnească. Chiar ciobănitul e altfel. Ciobanii se tocmesc fără plată, ci numai cu dreptul de a face stână pe ogorul lor, spre a-1 îngrăşa. Din această pricină nici vitele nu-s duse la munte, ci fînul e scoborît în vale. Balega e un îngrăşămînt de preţ, ce nu trebuie irosit. Cînd ai scăpat la lumină, crezi că drumul s-a isprăvit; e închis. În realitate, prin şerpuiri largi ocoleşte la început păreţii drepţi, goi, pînă cînd n-are ce face şi trebuie să treacă printre ei. E iarăşi una din numeroasele chei care caracterizează partea răsăriteană a Munţilor Apuseni. Locul e impresionant. Drumul şi pîrîul repede sînt prinşi între doi păreţi înalţi de calcar, din care unul, cel răsăritean, e ca tăiat de paloş, vertical cu crăpături în toate direcţiile, unde şi unde cu cîte un pumn de iarbă, ori cu cîte un copăcel aninat nici nu ştii cum.

Te miri cum poate să-şi tragă hrana, oricît de anemiată iar fi viaţa. Poporul i-a zis la „Cetate” acestui părete înalt, din cheia Poianei, numire care e la fel au zidul de calcar de la podul Dîmbovicioarei.

Păretelui drept îi stau în faţă alţi colţi de calcar, care închid drumul ca un zăvor. Cînd ai scăpat din chei, la Poiana, şi te uiţi îndărăt, ai o privelişte minunată.

Spre răsărit Rachişul, rîpos şi gol, se ridică din mijlocul năruiturilor acoperite cu păşune şi ciritei. E contrastul sărăciei pietrei calcaroase, sărăcia carstului dalmatin şi surîsul pajiştei verzi. Bolovani, năruiţi din perete, stau îngrămădiţi la intrarea în chei, ca şi cînd de curînd s-ar fi dat o bătălie de uriaşi. Şoseaua, albă ca de cretă, în şerpuiri strînse îşi face loc printre bolovăniş.

Ai scăpat de calcar. De acum înainte, pînă la Aiud, satele stau unul lîngă altele. Simţi spaţiul larg al văii rodnice şi primitoare. Dincolo, în defileu, e nevoia, străduinţa pentru trai, aspra luptă cu pămîntul rodnic numai prin muncă deosebită. Dincoace, e gîlgîitoarea îmbrăcăminte a ogoarelor şi pometelor, a păşunelor grase şi a pădurilor dese.

La Poiana e tranziţia. Bolovanii de piatră, învăluiţi în pămînt roşcat, se mai iţesc pe costişa dealului, iar conurile de dejecţie aduse de puhoaie arată răscolirea pământului proaspăt format. E încă sărăcia. Căsuţele mici, tupilate, se înşiră în lungul drumului Cacova. Însă e sat mare, curat românesc. Casele au tipul celor din Cîmpie, cu acoperişul din stuh des şi gros, rătezat la capete. Gospodinele strînse la o vecină, înşirate pe prispă ori pe scaunele de la poartă, torc caierele de lînă albă, prinse de furca lungă, încristată. Cu hainele lor l naţionale formează un decor de hărnicie.

Încep pometurile. Regiunea e renumită pentru meri, i se zice — spune Silvesitru Moldovan[1] — Ţara poamelor. Jos apa Aiudului dă umezeală întinselor pajişti de pe vale; pe terase se aşează ogoarele, iar pe direapta, pdnă hăt departe, sub poalele Pleşei se aşterne, codru frumos de stejari... Pometuirile de pe deal, împrejmuite cu gard de bolovani, încărcate de mere, dau locului o.înfăţişare de belşug şi rodnicie.

La Măgina peisajul e larg. Frumoasa biserică impozantă din mijlocul satului e pe o ridicătură; cadrează de minune cu zidul munţilor înverziţi, care rămîn ceva mai departe. O inscripţie pe un modest monument te înduioşează; „Vouă care n-aţi venit acasă, vî se ridică această piatră." Data: 1914—1919, spune toată durerea. O privire îndărăt asupra acestui colţisor de ţară, îşi dezvăluie caracteristica marginii Munţilor Apuseni. Piscurile golaşe au rămas în urmă; par colţuri neînsemnate, răsărite din valurile celorlalţi munţi împăduriţi, care se scoboara în gheburi tot mai joase, împestriţături de pomi, ogoare şi sate.

Încîntator, mai variat, este drumul cu largi serpentine, ce duce de la Aiud şi Brad, bun pînă piore Mogoş. E încîntător şi interesant prin romantismul peisajului, prin arhaismul populaţiei blînde şi prea răbdătoare. Ieşi prin Aiud-sat, cu mulţi bivoli. Sărăcia se arată. La căruţă nu trage decît un căluţ înhămat într-o parte a oiştei. Stînca Trascăului te întovărăşeşte o bucată de vreme, pe cînd drumul prin Măgina coteşte pe colnici joase, cu păduri de fag roşcat, spre toamnă, apoi amestecat cu stejar, printre care petele de soare aruncă luminişuri ce măresc încîntarea dată de lumina slabă a zilei de toamnă. Cu cît urci, cu atît pădurile de stejar se îndesesc, în poiene ferigile cresc ca nişte tufişuri dese, exotice, înalte peste 1 m. După terminarea serpentinelor, de pe vîrful golaş, de la 1 000 m, te bucuri de cea dintîi largă privelişte asupra părţii răsăritene a Munţilor Apuseni. Cum s-ar ridica cortina la operă, aşa te trezeşti dintr-odată cu labirintul

[1]Silvestru Moldovan (1861—1913), geograf şi etnograf ardelean.

de dealuri înecate-n ceaţă. Ai impresia că în faţa se întinde marea ieşită, ca după o furtună. Ceaţa deasă, scamă alburie, acoperă şesul depăritat al Mureşului, se urcă printre văile din munţi, schimbîndu-i în roiuri de insule. Mestecenii cu frunze aurii dau podoaba locului, formînd un tablou al liniştii. Lîngă tine seceta a ars ultimul fir de iarbă. Au rămas numai scai cu puf argintiu, la umbra cărora surîde cîte o albăstrea, mai sinilie înainte de moarte.

Crestele dinspre Râmeţ se înşiră deasupra pădurii, mărind decorul ce-l admiri de pe lespedea de lîngă crucea masivă de piatră, ce-şi înalţă braţele pe ecranul albastru al cerului.

Casele răzleţe, cu acoperiş ţuguiat, se îngrămădesc unele în altele, în jurul bisericuţei de lemn, cu cîte un plop piramidal ori chiar vreun brad singuratic, ce contrastează iprin silueta lor întunecată cu vioiul colorit de toamnă din jur. În colo, arbori chinuiţi, cu crengile tăiate pentru hrana oilor pe iarnă, prăjini cicxturoiase, numai în vîrf cu nu pămătuf de frunze, dau dovadă de asprimea traiului. Pe faţa muntelui stau holdele, cu sistemul canaoteristic de cultură. Din 4 jugăre două se seamănă, două se lasă mirişte, spre îngrăşare şi odihnă, pămîntul fiind slab, spălat de ploi. Cîrdurile de oi albe nici nu ştii ce pasc, iar casele, cu căciula lor de paie trase pe ochii mici de ferestre, stau grupate cîte 2—3 grămadă, ca spre apărare.

Drumul urcă mereu între colţuri tăiate-n piatră. Pîlcurile de caise se înmulţesc, căsoaiele cu acoperiş tot ţuguiat sînt presărate pe coisitişele cu ceva iarbă mai multă. Mici ogoare de ovăz, nesecerat nici La începutul lui octombrie, stau azvîrlite la înălţimi ca nişte cîrpe întinse la uscat. Ovăzul e mai scump aici decît aurul. Tăiaţi cu grijă snopii sînt căraţi cu braţele pînă unde pot fi încărcaţi pe cai ori măgari. De pe crestele Rîmeţului, numai bolovani de piatră, ca arse, cu simpli tufărişuri verzi printre ele, zarea se înviorează. Peste Piatra Caprii şi Piatra-Ceţii, dinspre Întregalde, stîncile luminate de soare, ce răsar deasupra munţilor, văzute şi de la Alba Iulia, în ceaţa depărtării, se prinde şi silueta Carpaţilor. Mănăstirea veche, cu ferestruici cît pumnul, cu acoperiş de tablă roşie, stă înălţată pe umăr mai verde, ca şi cînd ar lua în ocrotire satul din vale. Îndărătul ei se ridică zid de piatră albă. Ea domină valea. E satul primitiv, încremenit aşa, neschimbat de sute de ani. E satul caracteristic Munţilor Apuseni, cu miezul în fundul văii, mai la drum lesnicios, cu grupuri de căsuţe azvîrlite ici şi colo, unde se nimereşte o palmă de loc mai netedă, la faţa muntelui, bătută în plin de soare. Din generaţie în generaţie s-a adăugat, casă lîngă casă în jurul celei bătrîneşti. Ici e sătucul Floreşti, calci familia de origină era a lui Horea, dincolo Costineşti, satul lui Costin.

Sărăcia şi ea s-a păstrat din moşi-strămoşi. Averea se cîntăreşte după cele cîteva oiţe, vite ori căluţul blînd, ascultător, resignat ca şi stăpînul său. Te-ai aştepta la feţe aspre de oameni, ca şi locurile în care trăiesc. Bătrînul cu plete albe, cu căutătura senină şi blîndă, te întîmpină cu drag, doar mirat de vizita neaşteptată.

E deprins cu sărăcia, uitat cum e de toţi. Răzvrătirea firească nu l-a pătruns în inimă, deşi e urmaşul celor care l-au înţeles pe Horea. Ieşind din poarta strîmtă a Rîmeţului, o nouă groapă se deschide cu un alt cuib de case. Încremenit la vederea maşinilor, ciobănaşul abia ştie să spuie cum îl cheamă. E aproape de amiază, dar el n-a pus încă nimic în gură. A pornit la oiţe cu noaptea în cap; pînă ce va ajunge acasă, sus, sub stînca priporoasă, va mai trece un ceas. E ucenicia vieţii ce-l aşteaptă, asemenea cu a părinţilor lui.

Pitorescul îl dau casele răzleţe, spre care duce cărăruia bătută, şerpuind pe coasta.povîrnită. E singura legătură cu vecinii, deci cu lumea largă. Cînd iarna nămeţii astupă valea, viaţa se restrînge săptămîni întregi în căsuţa de bîrne, în care abia dacă găseşti o unealtă de fier. Cu fiere struicele cît pumnul, cu streaşina trasă pînă aproape de marginea cerdacului, viaţa socială e redusă la cea familiară. Biserica e departe, în fund de vale.

Şcoala e şi mai departe. Se lămureşte de ce ciobănelul de 10 ani nu ştie să-şi spuie nici numele.

De la Rîmeţi urci coama pietroasă a Tarcăului, peisaj frumos, dar cu sărăcie mare. În toate părţile văiugi puţin adînci, cu verdele adăpostului, măresc policromia în adevăr plină de farmec. Satele sînt răsfirate. Două-trei case la un loc capătă un nume deosebit. Sînt case de bîrne, încheiate la colţuri, cu acoperişul înalt de fîn, cu stîlpi subţiri în jurul nelipsitei prispe. În jurul lor stau îngrămădite stoguri de fîn, de nu ştii, din depărtare, să le deosebeşti de case. Peisajul e împestriţat cu cîrduri mărunte de oi, cu dungile sărăcăcioaselor ogoare în curmezişul muntelui, ca la Trascău. E frumoasă natura cu vrîstarea gheburilor de calcar, cu pajiştile stropite de ametistul brînduşelor de toamnă. Dar totul îţi spune nevoile mari în care trăiesc mocani, cum li se spune locuitorilor de la Rîmeţi şi pînă la Mogoş. Scunzi de statură, cu un abur de tristeţă amară pe faţă, viaţa lor e o aspră luptă cu natura frumoasă, dar cam ingrată; cu toată munca grea, nu le dă cît le trebuie pentru hrană. Numai vitele şi oile, crescute în mai mare număr, de unde poate şi numele, cît le mai ajută să nu fie mereu flămânzi. Simt dornici de libertatea în care trăiesc. În răscoala de la 1848, ca leii au tăbărît cei din Rîmeţ conduşi de tribunul Fodor, asupra armatelor ungureşti, oprindu-le în loc. Cu

mintenaşul lor scurt, tundra albă de pănură, purtată iarna, dar şi vara, cu cioarecii tot de aibă, cu opincile încă obişnuite, la bărbaţi ca şi la femei, au mers sprinten; sînt vioi. Femeile şi ele poartă aceeaşi tundră peste cămeşile de bumbac ori cînepă, cu cusuituri sobre, negre, au opreg negru în faţă şi zadie de lînă roşie cu vinci negre la spate; se pun la muncă de-a valma cu bărbaţii, în afară de gospodăria casei.

După ce treci creasta Tarcăului se deschide un nou decor. E punctul culminant. Admiraţia devine închinare în faţa naturii, de o frumuseţe rar întîlnită chiar şi prin regiunile alpine.

Ţinutul este frămîntat. Mişcările geologice intense au scos la iveală, pe o suprafaţă mică, roci felurite, ce dau peisajului şi vegetaţiei o variaţie mare. Prispa de piatră, pe care se înalţă biserica din Brădeşti, desparte două văi cu decor deosebit. Valea Brădeşti apucă spre Mureş, îngustă, mărginită cu colţuri de stîncă albă, ce răsar din învelişul arămiu al fagului. Casele stau acăţărate unele deasupra altora, de crezi că alunecă satul în vale. Valea Poienii se deschide înspre Arieş. Alte pietre, alt decor. Coastele sînt mai trăgănate, numai iarbă şi pîlcuri de arbori cu haine felurite de toamnă. Departe, în fundul văii, se înalţă munţii Bedeleului, rîpoşi, goi, semeţi; peste toţi domină plaiul neted, înalt, al Muntelui Mare, au profilul oa o curbă largă, prelungă, trasă pe ecranul cerului senin.

Sub el, în fund de vale, biserica din Ponor străluceşte ca o pată de cîrmîz. O pînză uşoară, ţesută din petalele brînduşelor dese, se aşterne în păşunea aice mai verde. Grupuri de oiţe albe, ctîte o văcuţă tărcată, alb cu portocaliu, măresc mozaicul de culori, întregind tabloul zugrăvit de natură.

Uiţi de sărăcia şi resignarea poporului, care-tşi duce viaţa, aceeaşi cu a strămoşilor depărtaţi.

În jurul caselor, cu acoperişul ţuguiat e hărnicia de furnică din preajma iernii, cu atît mai demnă de relevat cu cît sărăcia e mai mare. Grija de căpetenie e pentru vite, adăpostite în grajduri, ce nu se deosebesc de locuinţele oamenilor decît prin lipsa ferestrelor, a vetrei şi a paturilor de scînduri.

Vitele şi oamenii trăiesc într-o tovărăşie duioasă. Unii pe alţii se sprijină în traiul comun, încolo; alte griji nu mai există; alte preocupări sînt de prisos. Doar rarul dangăt de clopot din turnul bisericii deosebeşte viaţa de acum de aceea din vremea neoliticului. De aici însă drumul devine aspru. E drumul natural, obişnuit, care trebuie să-l înfrunte locuitorii din.partea locului, măcar că duce la marele sat Mogoş, ca şi Ponor, centrul mocă-nimii din Munţii Apuseni. Podurile rupte te îndrumă prin vadul apelor iuţi. Urci, scobori, prin ponoare; cu greu înaintezi printre casele ţuguiate, dar au acoperiş de şindrilă unele. Bisericile, şi ele de lemn, au turnul ascuţit, zvelt. Cultura e mai variată. Meri, nuci, cireşi alcătuieşte pometurile. Porumbul e mai întins, cânepa mai deasă. Din valea Mogoşului drumul începe din nou a urca prin păduri, din rariştea cărora se întrezăresc înălţimile Negrilesei spre nord. Geamănile cu două gheburi gemene. Prinzi cealaltă faţă a înălţimilor din inima Munţilor Apuseni, fără zvîcniturile stîncilor de calcar. Şi astfel drumul te duce pînă la Abrud.

Abrudul e oraşul de căpetenie din „Terra Tzopus" de demult, ţinutul ţopilor de azi, deşi ţopi se socot românii de dincolo de Câmpeni, înspre Vidra şi Albac. Are înfăţişarea oraşului de munte. Ca şi Cîmpulungul din Bucovina nu este străbătut decît de o stradă principală, porţiunea din şoseaua naţională ce vine de la Alba Iulia, trece prin Zlatna şi apucă pe calea Arieşului către Turda.

Rîuşorul Valea Abrudului nu e prea mare. N-a avut putere să-şi lărgească lunca. E strîns în lung de două coame de munţi, cu coaste destul de iuţi, spre a nu dă voie oamenilor să-şi urce casele prea sus de ele. De aceea locuinţele dese, cu grădiniţe cît palma, dar numai flori, se opresc la marginea văii; cele cîteva străduţe, pavate cu bolovăniş, puţin se depărtează de strada principală. Cînd vin năpraznice, puhoaiele munţilor împotmolesc curţile şi casele cu bolovănişul răscolit.

În lungul străzii mari, clădirile, multe cu două rînduri, fără zorzoane, formează zid neîntrerupt, ipînă în dreptul unde e piaţa, largă, mai întotdeauna învăluită în linişte deplină.

Abrudul a fost; vechiul *Alburnus major,* centrul băieşagului din jur, doarme azi în pacea apusului. În piaţa-i pavată cu bolovani doar în zilele de iarmaroc cît mai e forfotă. Altfel sună trist, cu ecou prelung, cele 12 lovituri ale ceasornicului din turnul bisericii reformate. În piaţa Abrudului, ca şi în Piazza San Marco[1], se prinde acelaşi cîntec. Viaţa oraşului era legată de dărnicia munţilor vecini. Aceştia au devenit zgîrciţi; s-au ascuns aurul în adîncuri greu de.pătruns. Vremea veseliei a trecut. A ajuns legendă obiceiul primarului de demult, care încăiţa cizmele cu.potcoavele şi talpa de aur ca să păşească pe aur duminica spre Casa Domnului.

Abrudul azi moţăie, aşteptînd minunea ca munţii să-şi deschidă din nou tainiţele în care s-au ascuns comorile. Pînă atunci doarme şi visează la vremurile de bogăţie de odinioară, ca şi la zarva zilelor

---

[1]Piaţa San Marco din Veneţia.

cînd „Crăişorul munţilor"[1] îşi apară cu îndîrjire pămîntul necotropit de străini. Căci dacă Abrudul avu zile de belşug, în vremea cînd era *opidum montanum*,[2] are şi vremuri de glorie neştearsă, cînd adăpostea pe Avram Iancu şi gloatele lui înarmate cu furci şi coase, ca şi tirolezii lui Andreas Hofer,[3] veşniciţi în pînzele lui Deffregger[4].

Nu e vorbă că nici în revoluţia lui Horia, Abrudul nu fu liniştit, dar cartierul general al lui Vasile Nicula Ursu din Albac, era mai mult înspre Zlatna. Nemeşii cunoscură însă groaza, cînd Horia, cu Giurgiu Crişan, porni către Abrud.

În preajma Abrudului se petrecură însă acele eroice lupte ale moţilor cu armatele regulate ungureşti când şi femeile luau parte la apărarea vetrelor primejduite. În Abrud, în casele familiei Suluţiu, s-au adunat fruntaşii români, trimiţînd în delegaţie pe Iancu la Sibiu. Aici, în Abrud, a fost Iancu surprins de armatele lui Hatvani[5], împrăştiate apoi ca potîrnichile de urgia buciumanilor, care se aruncau, la gura Cernii cu mîinile goale asupra tunurilor, ţinîndu-le în loc. Tot în imediata apropiere a Abrudului a fost bătută şi armata lui Kemeny[6], de n-a ştiut comandantul cum să se strecoare mai pe furiş, scăpîndu-şi doar viaţa. Fiecare colţ de munte ar putea să povestească scenele de nemaiîntrecut curaj, desfăşurate de moţii lui Iancu. Toate s-au stins, numai natura şi-a păstrat acelaşi decor variat şi domolit.

Urci coama trăgănată a dealului din dosul fostei Şcoli normale ca un castel. Roua dimineţii nu s-a topit încă. În locurile mai adăpostite stă prinsă de flori şi frunze ca o maramă rară, filigramă de argint, azvîrlită peste pajiştea verde şi grasă. Cu cît urci, cu atît încep să se iţească vîrfurile munţilor cu aspecte atît de felurite, farmecul locurilor acestora.

Cel dintîi se iveşte Vulcanul, asemenea Oculaşului de pe Ceahlău, cu păreţi rupţi din toate părţile. Strălucesc în bătaia soarelui, abia răsărit, colţanii ca de marmură, din jurul lui. Cu spinarea puţin încovoiată, cu un capăt mai înălţat, pare un dulău împietrit ce stă de pază locurilor. Muntele acesta, în izolarea lui, te fascinează, îi urmăreşti îmbrăcămintea culorilor schimbate după lumina soarelui, îl zăreşti de departe. Cînd eşti jos, la poarta bisericii din Abrud-sat, în perspectiva unei uiiţi strimte, Vulcanul îşi închide zarea. De pe Stiurţ, ori Cetatea Roşie, el îţi atrage întîi privirea, iar cînd eşti pe Detunata, uiţi coloanele de bazalt de sub picioare şi priveşti Vulcanul în deplina lui desfăşurare.

Strîmba, mai spre miază-noapte, apoi Muntele Mare, ca un larg dom, închid cadrul priveliştei largi. Sînt sobri în profil, pe spinarea lor se sprijină marginea cerului. Nu-ţi surîd însă; nu te îmbie să-i cercetezi. Vulcanului dinspre apus îi corespund giurgiulele celor două Detunate în spre răsărit şi Vulcoiul cu fruntea despicată.

În cadrul acestor munţi, se întind alţii, mai mărunţi, cu spinările ondulate, cu coaste trăgănate. Petele caselor văruite, împrăştiate răzleţ, strălucesc pe coastele de la faţă, bătute de soare. Pîlcuri de păduri, petece aurite de holde, covoare de trifoişti ori păşuni alcătuiesc mozaicul tabloului încadrat, în mijlocul căruia stau grămadă casele din Abrud, înşirate în lungul drumului mare. Liniştea e aşa de deplină, pe Ştiurţ, turnul de observare mai apropiat, încît mai că auzi fîlfîiitui celor doi fluturaşi cărămizii care se hîrjonesc în preajma unei tufe de cimbrişor, cu florile împurpurate de fericire. Pe bolovanii de lavă măcinată din jur, se aşază o clipă o codobatură neastâmpărată, spre a se pune, ţupăind, mai încolo. Nu e singură. Se joacă de-a ascunsele cu o alta tot aşa de sprinţară tovarăşă. De departe se aud bătăile ciocanului în coase, iar o gospodină strigă ceva vecinii aflată în curtea cea mai apropiată, la cîteva sute de metri. Viaţa tot de faţa pămîntului se leagă mai cu temei, deşi visul localnicului se îndreaptă spre vîna strălucitoare din măruntaiele pămîntului.

— De unde vii ! mă întreabă un abruden ce mîna pe jghiabul unui puhoi slăbănogul căluţ, care se opintea să tărîie un maldăr de crengi.

— De pe Stiurţ, îi răspund.

— După băieşag ?

— Sînt alţii destui care urcă munţii, după aur, îi zic.

— Ie ! Cu toţii se întorc cu buzunarele goale, încheie el cu o ironie tristă.

Roşia. În jurul Abrudului se găsesc localităţi care concurează între ele fie prin importanţa minieră,

---

[1]Epitet acordat lui Avram Iancu (1824—1872).

[2]Oraş minier.

[3]Andreas Hofer (1767—1810), conducător al luptătorilor din Tirol.

[4]Francisc Deffeger, pictor german.

[5]Hatvani, comandant maghiar care a încercat în 1849 să înfrîngă rezistenţa moţilor lui Avram Iancu.

[6]Kemeny, comandant maghiar care a participat la luptele din Munţii Apuseni cu aceeaşi intenţie ca şi Hatvani.

fie prin frumuseţile naturale, variate la tot pasul.

Cînd te abaţi din drumul mare ce duce la Abrud şi apuci spre Roşia Montană, te întîmpină o muzică stranie. Călătorul rămâne nedumerit. Dacă se întîmplă ca şi vîntul să şuere printre frunzele de mesteceni, răzleţiţi pe coastele numai bolovani ruginii, muzica e şi mai bizară. Fîsîitul frunzelor, şuierul crengilor mlădioase biciuite de vînt se îmbină cu vîjîitul apei, care curge din repezişuri în repezişuri, în trîmbe cînd mai groase, cînd ca nişte suluri de pînză. Ceea ce dă acestui obişnuit cîntec al naturii o originalitate neîntîlnită aiurea sînt nişte tocănituri, în cadenţe regulate, dar în tonuri deosebite, dînd ca nişte lovituri de crengi uscate, cu sunet sec, cînd mai înăduşite, cu sunet domolit. Pare că sînt rîpîieli de tamtamuri lovite în ascunzişul tufişurilor.

Taina se desluşeşte îndată. În lungul drumului sînt înşirate numeroase steampuri, forma cea mai primitivă de zdrobit piatră auriferă. De cum intri în valea tăinuită, cu munţii găuriţi de mine, şi pînă ce ai trecut dincolo de ultima casă din Roşia, muzica steampurilor te urmăreşte.

Din zori şi pînă tîrziu, în întunerecul nopţii, zgomotul lor nu mai conteneşte.

Mecanismul e simplu de tot, ingeniozitatea celui dintîi inventator, care a pus stăpînire pe puterea apei curgătoare. Vîna de apă, adusă pe un jgheab, învîrteşte o roată, ca şi roata morii. Axa acestui embrion de turbină, un butuc gros de copac, este prevăzută au nişte dinţi de lemn bătuţi cu multă socoteală. Invîrtindu-se butucul fiecare dinte ridică pînă la o oarecare înălţime un pilug, zis săgeată, şi-l lasă apoi să cadă, apăsat, peste piatra ce cuprinde aur în ea. Pentru ca vîrful săgeţilor să nu se tocească lesne, iar lovitura să fie mai grea, sînt căptuşite la capăt cu cîte un degetar de fier ori cremene. Un curent de apă spală piatra mărunţită. Firul sclipitor de aur, mai greu, rămîne amestecat cu mîlul produs din sfărîmare. Tot cu ajutorul apei, căci mercurul e prea scump, fluturaşii de aur sînt prinşi pe miţele unei pîsle flocoase. E aşa de puţin, încît uneori nici nu se scoate într-o zi cît greutatea unui fir de cucuruz, o batcă, unitatea de greutate în partea locului, cam o treime dintr-un gram. Totul a rămas primitiv, pînă şi unitatea de măsură, deşi sistemul e acelaşi ca şi în uriaşele steampuri mecanice de la Brad, cele mai mari din Europa, şi care te asurzesc cu zgomotul pilugurilor grele, în cadenţe mult mai scurtate. Steampurile primitive sînt paşii copilăriei, timizi, dar plini de farmec; sînt sărăcia muncii individuale faţă de forţa mecanică ieşită din turbinele cu numeroase, în vîrtituri pe secundă. E trecutul individualismului în faţa puternicilor societăţi pe acţiuni. Forţa e luată de la pîrîiaşul care curge peste bolovani ruginii, avînd apa ca laptele de nămolul scos din atîtea ciocane, oiţe sînt în drumul lui. Steampurile nu sînt aşezate numai jos, în albie, printre arini. Apa e trasă prin jgheaburi în sus, pe coastă. În dreptul acestora, pîrîul e sec, pentru a primi din nou apa ce i s-a furat şi care a trecut din steamp în steamp, curgînd din cascadă în cascadă. Zgomotul fugii zglobii, auzit de sus, pare zumzetul unor roiuri sălbatice de albine. Cadrul naturii e pitoresc, muzica generală e originală. Tablourile întîlnite la tot pasul sînt unice. Nu le mai găseşti în România, nu le întîlneşti în Europa întreagă.

Pietrile au ajuns de o zgîrcenie îngrijorătoare. Truda e slab răsplătită. Sărăcia se întinde tot mai mult pe locurile unde odată domnea huzurul minerului cu chimirul plin de galbeni. Sus, la munte, minele sînt părăsite cele mai multe. Gurile lor, una lîngă alta, stau ca pete întunecate, ce duc în cotloane unde nu se mai aud lovituri de ciocane. Vinele de aur s-au ascuns în adînc; dinamita e scumpă. Cramele sînt năruite. Rîzna, vagonetul, a înţepenit la gura minei, pe şinele de lemn.

Obiceiul vechi e greu însă de părăsit. Atîta vreme cît apa curge, steampurile ţăcănesc mereu. Pentru a le da hrană, să răscolesc năruiturile minelor romane, se cară prundişul din albia rîului, se adună în desagi sfărîmăturile de lîngă gura minelor odată vestite prin bogăţia lor.

Măgăruşul răbdător rupe firele sărace de iarbă dintre năruiturile munţilor, aşteptînd să i se umple cu piatră tarul, părechea de coşuri de nuiele din spate. Apoi, încet-încet, minat de un copil galbăn la faţă, păşeşte cu prudenţă pe cărăruia ce duce la şteamp.

Acolo sînt adunaţi toţi din familie, afară de cei mai în putere, care au apucat drumul pribegiei spre Comăneşti, Anina ori Petroşani, spre a scoate aurul negru în locul celui sclipitor de acasă ascuns în măruntaiele munţilor. Copiii cară pietrele, în care cu toţii îşi pun nădejdea. Bătrînii stau cinchiţi în jurul pînzei de apă ce se răsfiră peste nămolul ieşit din măcinişul săgeţilor. Cu priviri înfrigurare, pîndesc fluturaşul mărunt slobozit din încleştarea pietrei. E aurul mult aşteptat strîns fir cu fir, fără să ajungă a se aduna atîta cît să alunge sărăcia din casă.

Ciocăniturile săgeţilor cîntă mereu acelaşi cîntec, auzit ori unde s-a arătat vreo vînă cît de subţire de aur, în Munţii Apuseni, ca şi în Alaska ori în întinsele deserturi din Australia. E suferinţa nădăjdii neîmplinite; sînt frigurile bogăţiei rîvnite, care duc în mormînt. E nestatornica stăpînire a ei, chiar cînd norocul surîde o clipă.

Năluca potcoavelor de aur, ajunse legendare, ţine în jurul steampurilor pe cei care se stîng cu minele încleştate în mîlul cenuşiu, aproape sterp.

Roşia a fost odată cel mai vestit centru aurifer. Dovadă sînt casele care înconjură piaţa pavată cu bolovani rostogoliţi, printre care însă iarba creştea din belşug. Sînt case cu două rînduri, cu soclu de piatră, cu uşi ferecate; în păreţi, nu rar se vede zidită cîte o pialtră sculptată, de pe vremea romanilor, în casa lui Drăgan e ţintuită o frumoasă placă de sarcofag, ca figurile a doi bătrîni ce plîng pe cei doi copii dispăruţi, iar în colţuri sînt sculptate capete de lei. E o bucată care ar face podoabă unui muzeu.

Satul a păstrat din pitorescul naturii rămase aceeaşi, impasibilă. Uliţele strîmte, întortochiate, urcă printre căsuţe mai modeste cu grdădiniţă cât de abia ai unde te învîrti, dar în care strălucesc florile rubinii ale fasolelor urcate pe haragi, iar priohiciul cerdăcuţului îngust e împodobit cu muscate înflorite, ce-ţi surîd. (...).

Mărturia cea mai impozantă a vremurilor depărtate, nenăruită încă, se ridică neclintită în sudul satului: e Cetatea. Îndărătul satului, ca un amfiteatru, se înalţă conuri de munţi, unele de lavă, mai toţi cu feţele numai răni vii, fără un arbore pe ele, ci cu numeroase pete negre, gurile de băi, cele mai multe părăsite. În lăuntrul munţilor se întind, în toate direcţiile, canale de cîrtiţe, întortochiate, dînd unele în altele, în lături ori dintr-un etaj în alt etaj. Orlea. Igrenul dinspre miazănoapte, cu Gîrda, Rotundul ori Vîrşul la spate, ca şi Lechin dinspre răsărit ori Cîrnicul şi Cîrnialul spre miazăzi nu mai sînt decît ca nişte uriaşe spongii cu scheletul fie din trahit, fie din gresie. Azi cele mai multe guri sînt pustii. Rari sînt îndrăzneţii care mai stăruiesc să destupe canale umplute cu pietriş şi să atace piatra proaspătă.

Ce bucurie cînd după ani de trudă găsesc cele dintîi scînteieri ale metalului cu luciul blînd. Vestea se răspîndeşte ca fulgerul, trezind speranţe de înviere a timpurilor trecute. Un fior de înfrigurare cuprinde pe proprietarii minelor părăsite, iar săgeţile steampurilor şi ele pare că lovesc mai sonor în piatra ce li se aduce din scormonitura grohotişurilor azvîrlite ca fără valoare.

În odăile strîmte, dar curate, ca nişte campamente provizorii din depărtările Americii, vrednicul proprietar al unei mine ce dădea speranţe, urmaşul unei străvechi familii de mineri, arată cele cîteva „stufe" de curînd găsite prin săpături în măruntaiele proaspăt deschise din munte. Ai zice că sînt frunze poleite, lipite de piatra, ca de cremene. După cum aburii încrustează iarna geamurile cu ramuri de gheaţă fel şi chipuri, aşa şi răsuflarea vechilor vulcani, venită din adînc, a impregnat roca prin care a străbătut, fie cu fire cît macul, abia vizibile, fie cu foi subţiri pe feţele crăpăturilor mai largi. Uneori apa rîurilor, steampuri naturale, fărâmiţează piatra, iar aurul mai greu, rămîne-n drum, amestecat cu nisipul din albie. De aceea Arieşului i se zice Aurariu.

Naturii nu-i pasă de timp. Măcinarea pietrelor se săvîrşeşte încet. Omul n-are vreme; viaţa lui e scurtă, iar poftele mari. Atunci se îndoaie de mijloc, îşi încordează braţele, asudă din greu, ia în ajutor dinamita, se tîrăşte ca şi cîrtiţa în cotloanele întunecate din lăuntrul muntelui. Vinele de aur au însă un drum capricios. Ici se umflă ca o guşă. Cînd minierul a dat peste asemenea pepite, s-a făcut dintr-odată om cu stare. Poate să nu se mai ostenească, dacă nu are prea mari pretenţii. Alteori vinişoarele abia se văd în întunericul minei, sclipesc ca nişte ochi mărunţi de fiinţi înşelătoare, care cheamă pe minier mai la adînc, tot la adînc, pînă cînd deodată se sting.

În taina lăuntrului munţilor se petrec adeseori adevărate tragedii, cu zbuciumuri grele, cu înşelăciuni şi chiar omoruri. Unii se pândesc pe alţii; cu toată taina, cînd se găseşte o vînă mai bogată, ştirea repede se află; naşte patimi de stau oamenii ca fiarele la pîndă. La Roşia se ridică un munte izolat gol, năruit.

Printre bolovanii rostogoliţi, ruginii, creşte doar cîte o tufă pitică de tamarici, cu frumoasele flori violete adunate în spicul din vîrf. E Cetatea Mare, cu înfăţişare în adevăr de ziduri sfărîmate. E locul minelor romane, atît de secătuite, încît de atunci nimeni nu s-a încumetat să mai sape altele noi în ele. E unul din acele numeroase puncte de ademenire pentru aurul sclipitor care chema spre el, ca şi flacăra albăstrie pe coasta de deal, cohortele de colonişti veniţi cine ştie de unde, din Peninsula Balcanică, ori din cea Italică.

Îşi poate oricine închipui muntele, azi gol, un furnicar de sclavi tîrîţi din văile ascunse ale Haţegului, Hunedoarei, ori chiar din depărtări. Lava ca de cremene respinge loviturile de ciocan, aşa de tare ce e. Dar frunzuliţele de aur, care sclipesc în vreo crăpătură, au glas hotărîtor.

Departe, departe, pe ţărmurile Tibrului, mîini tremurătoare de grijă aşteptau ploaia aurului ca să liniştească poporul. Şi legionarii loveau de zor cu gîrbaciul, spinarea sclavilor istoviţi de muncă. Aur, cît mai mult aur, trebuia scos cu înfrigurare din încleştarea strînsă a pietrei ieşită dinspre miezul pămîntului.

Cu făclii aprinse sclavii încălzeau piatra, căci numai înfierbîntată şi stropită cu oţet, „igne et aceto", se lăsa cioplită.

E uşor de închipuit sforţarea supraomenească spre a sapă galeriile care se mai văd astăzi în cetate.

Intrarea în tuneluri e ovală, după cum ovală e şi secţiunea tunelului. Mai că se cunosc urmele

dălţilor şi fumul făcliilor. Tunelurile laterale dădeau în mina principală, un enorm crater adîncit în mijlocul muntelui. Vremea l-a umplut cu bolovani năruiţi din păreţii laterali, dar nu îndeajuns pentru ca să nu prinzi enorma cheltuială de forţe spre a fi săpat.

Au trecut de atunci o mie şi mai bine de ani. Locuinţele vechilor aşezăminte romane, din Alburnum de odinioară, s-au surpat; doar cîte o piatră sculptată, pusă în pereţii căsuţelor de azi, se mai găseşte Opera strădaniei, tenatictatea voinţei, la un popor care prin aceste însuşiri a cucerit o lume întreagă, rămîne însă în picioare, cruţată de vreme, drept cea mai trainică mărturie a aşezării romanilor în ţinuturile ţopilor de azi.

Alăturea de ruinele minelor romane se văd şi ruinele coşului vulcanic; straturi de cenuşă întărită, în poziţia lor primitivă, înclinată, alternînd cu şuviţe mai tari de lavă, formează dîmbul lipit de Cetate. (...) Căutarea şi exploatarea aurului a fost magnetul vechilor romani spre depărtata Dacie, după cum tot aurul a fost îndemnul conchistadorilor către America.

Brutalitatea faptelor concrete poate fi învăluită în frazele pompoase ale idealismului omenesc; rămîne însă veşnică, apărînd la cea dintîi vijelie împrăştietoare de nori, azi ca şi în vremea cînd omul era acoperit cu piei de urs, în civilizatul Apus, ca şi în Alaska ori în asprele localităţi din Munţii Apuseni.

Deasupra tuturora însă Natura tronează cu imperturbabila ei nepăsare. Singura mîngîiere, poate, a sclavilor munciţi, cînd se aburcau o clipă din şele ca să-şi şteargă sudoarea de pe frunte, era surâsul de mamă al Naturii dinpre jur. Privirea lor aluneca, o clipă, asupra plaiurilor înviorătoare, iar de acolo spre cer. În mintea lor, ca fulgerul, licărea o zare de speranţă în traiul veşnic al altei lumi şi cu resignare puneau mîna din nou pe tîrnăcop şi daltă.

De pe dîmbul de cenuşă vulcanică, rămas din craterul care împrosca odată foc şi piatră topită, uiţi de munca omenească de alăturea, ademenită fiind privirea spre larga panoramă ce se desfăşoară asupra inimii Munţilor Apuseni. În faţă domină Vulcanul cu pereţi rupţi, albi, din toate părţile. Lîngă el Strîmba, iar zarea-i prinsă de Găina, pe care se ţine tîrgul de fete. Vîlcoiul, despicat în vîrf, se înalţă impunător spre răsărit, iar mai către miazănoapte se ridică cele două gurguie ale Detunatelor. Cît vezi cu ochiul e trapezul aurifer.

În vizita pe care a făcut-o în Munţii Apuseni, pe vremea lui Avram Iancu, împăratul Frantz Josef[1] a poposit şi pe vîrful cetăţii. Aici a primit închinarea poporului. Unul din minieri trebuia să rostească şi el cîteva vorbe de urare. Ameţit de strălucirea persoanei ce o avea în faţă, bietul om a uitat ce vroia să spuie. Îngăima într-una maiestate, maiestate. Un român de-al nostru, necăjit se vede de încurcătura tovarăşului său, nu se poate ţine şi-i spune cu glas tare: „Zi şi tu Glukauf [2] ! ori dă-l dracului".

Nou puls de viaţă l-a dat localităţii începutul modern de exploatare al aurului ascuns. Steampurile continuă să-şi cînte însă cîntecul străvechi. E greu să fie amuţit cu totul; obişnuinţa e mai tare decît prefacerile. Glasul lor însă tot mai slab se aude, de cînd întreprinderile moderne ale statului de la Glukauf, „noroc bun", salutul minerilor.

Gura Roşie, cu ciocane, peste 60, de tip californian, mişcate cu electricitate, ca şi cele de la Brad, sfarmă mii de tone de mineral.

Rămîne totuşi Cetatea mărturia muncii de sclavi, daci probabil, pe lîngă cei aduşi din depărtări de către exploatatorii romani; steampurile tot mai turbură liniştea văiugilor laterale, ca greierii în amurgul dă toamnă.

Aproape de Abrud, pe drumul ce duce la Zlatna, este satul Bucium. Nu e un sat, ci o colonie de sate. Sîmburele e în vale, cu biserica în mijloc, avînd turn înalt cu obişnuitele 4 turnuleţe. Alăturea e şcoala, administraţia şi dughenile. E Bucium-Sat, continuat cu Bucium-Cerbu, loc vestit căci aici în 1848 s-au aruncat buciumenii asupra armatei lui Hatvani „ca nişte lei turbaţi, cu mînele goale asupra tunurilor; au prins cu mîinile şi cu dinţii spiţele de la roţile tunurilor. Destul i-au pisat honvezii cu armele peste cap, dar ei nici morţi nu se lăsau cu mîinile de tunuri".

Aşa spune mărturia unuia din armatele ungureşti.

După cele două sate de la drumul mare, altele se înfundă pînă pe sub Vulcoiul ori Negrileasa. Bucium-Izbita dă în Bucium-Sasa; Bucium-Muntari se vîrî tot mai adînc în inima munţilor, pe cînd Bucium-Poieni se termină aproape de Roşia. Fiecare gospodărie, aşezată mai ales pe faţa muntelui, bătută de soare, e o moşie mică în cea mare. În jurul caselor bătrîneşti se ridică altele nou clădite, ale urmaşilor. Aşa se închiagă un nou cătun, pe coasta de munte. Nepoţii şi strănepoţii lui Giurca, care a murit la 109 ani, au creat cătunul Giurculeşti, de sub Detunata.

Întreg ţinutul celor 6 sate e un colţ de rai. Peste tot, pe coaste ca şi pe vîrfuri, verdele predomină. E

[1]Frantz Josef (1830—1916), împărat al Austriei urcat pe tron în 1848.

verdele pajiştei într-una proaspătă. E verdele pădurii în mare parte de brad. Casele răzleţe, vitele roşcate cu tălăngile la gît, cârdurile de oi, liniştea deplină nasc un cuib cu adevărat sviţerian. Munţii nu tocmai înalţi s-au tras mai la o parte. Domină Detunatele: Detunata Goală, Detunata Flocoasă cu pădure pe ea. Atracţia o face Detunata Goală, înălţată de vreo 100 m din mijlocul păşunilor şi a pădurii. E formată din coloane prismatice de bazalt, strînse mănunchi, verticale şi cu vîrfurile îndoite spre partea prăpăstioasă, acoperită cu frânturile negre din prismele ce se desprind lesne. Nu sînt multe asemenea nici în Europa toată. Uşor relativ de urcat, de pe vîrf privirea căta roată asupra aproape a întregului ţinut al Munţilor Apuseni. Le prinzi caracteristica lor. În apropiere se înalţă creasta albă a Vulcanului. În apus, ca un podiş înalt, Muntele Găina, vestit prin tîrgul de fete, închide orizontul. Spre miazănoapte profilul prelung al Muntelui Mare; spre răsărit, apropierea dă aer de piscuri înalte Poetiţii şi celor două gheburi ale Gia-mănei, cît şi coamei Căpăţînii dinspre Mogoş; spre miazăzi vederea e închisă de împăduritele vîrfuri ale Negrilesei, Vulcoiului. Trăieşti în mijlocul naturii care nu e aspră. Verdele e peste tot. Sceneriile sînt neîntrecute.

Dis-de-dimineaţă se aşterne un văl gros de ceaţă, acoperind văi şi coaste de munţi. O linişte de mormînt se întinde peste tot, în jurul casei de adăpost de la picioarele Detunatei. Cel mult cîte un slab susur tremură printre pletele de brad, răscolit de o undă de vînt.

Din fundul văii prind a se urca oi albe, la început răzleţe, pînă ce devin ca un rotocol de ceaţă mai deasă, alunecat pe coastă. Aproape de amiază ceaţa se rupe, aleargă de colo-colo ca nori subţiri. Soarele se arată; face să scîntei e albul de marmoră al Vulcanului, pare că anume ca să-şi arate puterea farmecului.

Chipuri albe se ivesc încet pe coastă, ca furnicile, în şiruri înguste. Unele urcă din vale, altele se scoboaru de pe Cetera. Sînt buciumenii chemaţi la o petrecere cîmpenească. Ca din pămînt au răsărit, umplînd spaţiul. E icoana timpurilor cînd îi adunau buciumele.

Bărbaţii înalţi, uscăţivi, sînt vioi. Au pantaloni de aba, albi, strînşi pe picior şi cu găitan verde la cusături. Unii mai în vîrstă port chimir de piele, lat şi frumos înzorzonat. Pieptarele sînt măiestrit înflorite.

Femeile împodobesc pajiştea cu albul cămeşilor lor curate, cu mînecile largi, strînse la încheietură. Simple dungi negre, discrete, abia se pot desluşi pe albul de helgne. Şurţele măresc contrastul culorilor, cea din faţă neagră, cea de la spate cu vărgături colorate. Rîs sănătos, cîntec de veselie fac să clocotească spaţiul naturii veşnice. (...)

Pentru popor Detunata, din piatră azi, e legată de o legendă mişcătoare; dragostea între feciorul de uriaş şi zîna pădurilor. Căpetenia uriaşilor, care a năvălit asupra plaiurilor, era duşman neîmpăcat al zînelor. Feciorul conducătorului, tînăr drept ca bradul, rătăcindu-se prin ascunzişurile pădurilor dese, adoarme sub un brad. O lumină şi un glas îngeresc îl deşteaptă. Se îndreaptă înspre poiana de unde vin şi rămîne pironit. Era o zînă. Focul dragostei îi cuprind, dar nu durează mult. Bătrînul bănuind ceva, îi urmăreşte. Mînia lui, când vede pe zînă în braţele voinicului nu are margini. Spada străpunge gingaşa făptură, dar şi el se rostogoleşte de iataganul flăcăului nebun de durere. Minunea se înfăptui. Cerul se brăzdează de fulgere. Trăznetele urlă prin văi. Pămîntul se despică de înmoraiînltează de veci pe îndrăgostiţi, iar deasupra mormântului dragostei se ridică stîncile negre ale crudului părinte şi a cetei lui de uriaşi. Vreme lungă a trecut de cînd am vizitat regiunea, dar s-a împlinit vorbele lui Silvestru Moldovan: „Cine a călcat prin aceste locuri şi a stat de vorbă cu oamenii care le stăpînesc, rămîne legat pentru totdeauna cu sufletul şi de locuri şi de oameni".

De la Abrud, prin Roşia, ajungi la Cîmpeni, sîmburele Ţării Moţilor, centrul evenimentelor desfăşurate, cînd în el fu cartierul general al lui Iancu. Azi e linişte deplină în orăşelul cu case aliniate la stradă, cu împrejurimi blînde. Numai Arieşul a rămas acelaşi, vijelios. În zilele de tîrg însă reînvie tabloul forfotei de oameni, adunaţi nu de chemarea biciului, ci de grelele nevoi ale vieţii aspre.

Este un important centru turistic, cu drumuri care se îndreaptă fie la localităţile vestite pentru istoria neamului, fie la neuitate scenerii unice ale naturei.

Trei căi duc în inima Ţării Moţilor. Unul vine de la Roşia. Altul urcă pe valea Arieşului Mic, către locul de naştere a lui Iancu, iar al treilea pe Arieşul Mare, către Albac, patria lui Horia. Fiecare pîrîu, fiecare sătuc îşi are povestea lui, în amintirea răscolitoarelor scene de vitejii repetate, pentru apărarea libertăţii naţionale.

Pe Arieşul Mic se află Vidrele[1] şirag de case, în peisaj încîntător.

Stîncile de calcar nasc tablouri vioaie; izvoarele gîlgîitoare se rostogolesc în cascade ce se resfiră printre stînci, mai ales primăvara cînd apele sînt umflate. De aici se despart drumul Halmagiului de ridică, peste Găina, vestitul munte, unde se adună în 29 iunie, din mari depărtări, tînăr şi bătrîn. A rămas încă vie una din nedeiele de munte, numeroase odată. Vin oamenii cu tot ce au produs peste an, spre a le vinde. Vin

---

[1]Azi Vidra.

tinerii să petreacă în aerul curat, ca şi pe Ceahlău în ziua de 6 august. După tîrgul oare nu ţine decît pînă la amiază, începe adevărata chemare a muntelui; petrecerea, pînă-n amurg, cînd văile clocotesc de veselie şi voie bună, chiar cînd marfa adusă n-a fost vândută. În mînie, cel dinspre Criş, iute la fire, îşi sfarmă cu bîtă oalele rămase, iar moţul, voind ca oalele cumpărate să alungă mai iute decît el acasă, le dă drumul din deal şi pînă-n valea (Frîncu-Candrea[1]).

Drumul continuă. La Vidra de Sus[2], un popas de reculegere. E casa lui Avram Iancu, cu acoperişul înalt de şindrilă, povîrnit, cu creasta ascuţită, străjuită de plopi înalţi. E un muzeu sfînt. De aici începe urcuşul spre Curcubeta Mare, cel mai înalt munte (l 849 m din Munţii Apuseni, cu o largă privelişte, cînd zarea e limpede asupra întregii regiuni.

Drumul spre Albac duce la o altă minune a regiunii: gheţarul de la Scărişoara, nu departe de ultimele case din Gîrda de Jos, unul din sătucurile cu case rezleţe, din marea comună Scărişoara. Numele de gheţar e dat nu în înţelesul gheţarilor din Alpi, ci în acel de zăpadă păstrată iarnă şi vară într-o hrubă afundată în pămînt. Deschiderea ei largă e ascunsă în pădure deasă de brădet. Cu oarecare anevoie te cobori pe o pantă mai domoală, de ajungi într-o cameră largă, adîncă un adevărat frigorifer, căptuşit cu gheaţă, în forme fantastice, sclipind la lumina făcliilor. Cămările sînt diferit împodobite-Cea mai impunătoare este „Biserica", cu stîlpi lăsîndu-se din plafon, ridicîndu-se de pe duşumea, ca într-o peşteră, numai că totul e din gheaţă. Legendele, ca şi pretutindeni, s-au născut. Coloane de gheaţă de vreo trei metri, cu chipul unei femei, este Zîna împărătească, cu curtenii ei, asemenea în imaginaţia poporului cu Dochia şi turmele de piatră, de pe Ceahlău.

În această regiune e cuibul moţilor, eroii neamului nu numai prin ceea ce au săvârşit ei în cele două răscoale, dar şi prin căpeteniile care s-au ridicat din mijlocul lor. Duc o viaţă grea în izolarea ţinuturilor greu de ajuns. Casele, chiar apropiate între ele, sînt izolate în cîte o poieniţă. Cărările, ce le leagă între ele, trec pestr-trunchiurile de molifţi, căzuţi spre putrezire. „Abia ai făcut vreo 500 de metri, se deschide un alt cîmp cu o căsuţă de moţ în mijloc şi cu o bucăţică de loc cultivat, unde cresc cîteva fire de «ciripă» (cînepa) şi cîţiva cartofi (picioci). Dacă e mai înstărit moţul mai are şi alte «maitori» (dădiri) pe lîngă casă; o ««cămară», o «cocină», iar jos în vale, rar, şi cîte o colnă, unde îşi adăposteşte căruţa. De curte nici urmă nu se vede la moţi" E. Petrovici) [3]. Casa, deşi izolată în mijloc de pădure, doar se aude vorba vecinilor ca şi fîşîitul coaselor, atît de apropiate ce sînt.

„După ce s-a întunecat, liniştea, coborîtă în sfîrşit peste vîrfurile nemişcate ale molizilor, e turburată numai de sunetul melodios al tulnicelor care îţi răspund dintr-un «cîmpie» într-altul, mai aproape, mai departe şi, stins, ca din alte lumi, din cine ştie ce depărtări, de prin crîngurile de la Măgura sau de la Piatra grăitoare" (E. Petrovici). Mai toţi moţii sînt „văsari". Cu vasele, buţile, cercurile, se scoboară în ţară fie în căruţele cu coviltiri trase de un căluţ slab, sau încărcate pe spinarea căluţului. Le vînd la Vidra ori le duc pînă în „Rumânia” şi chiar Dobrogea, îndărăt vin încărcaţi cu mălaiul de care duc lipsă, pe înălţimile reci pe unde trăiesc.

Foaie verde de săcară
C-a meu om s-o dus în ţară,
Foaie verde de odos
Doamne, adă-l sănătos.

De la Cîmpeni în jos, drumul scoboară pe valea întortocheată a Arieşului, cu numeroase deschideri laterale, perspective variate şi atrăgătoare. Valea e îngustă în genere, de nu lasă decît drumul de fier şi şoseaua de-a lungul ei. Unde se lărgeşte, omul pune stăpînire. Şi astfel se naşte o alternanţă de sete şi locuri priporoase ce măresc vraja drumului. Mai năvalnic decît Jiul, Arieşul curge iute, cu zgomot de mînie aproape neogoiată, cu toane care întrerupe adesea circulaţia. Singura cale mai lesnicioasă de suit în inima Ţării Moţilor, pe timpul verii, e un adevărat furnicar omenesc. Urcă şiraguri de căruţe au coviltir pline de zarzavaturi, poame, din ţinutul Mureşului rodnic spre satele izolate din sus. Ele se încrucişează cu alte căruţe pline cu ciubere, draniţe, produsul industriei casnice de sus, din lucrul lemnului de peste iarnă. E circulaţia intensă a mijloacelor de luptă împotriva mizeriei, legată de izolare. Hărnicia moţilor e slab răsplătită, legată de grea casnă şi lung drum, pentru puţinul mălai cu care se întorc din peregrinări depărtate.

Comune mari întîlneşti, ca mărgelele pe firul de aţă; văi laterale deschid peisagii noi. De la gura acestora se înşiră case până-n fund, terminîndu-se cu cele răzleţe pe faţa muntelui.

---

[1]Autori ai volumului „Românii din Munţii Apuseni", Bucureşti, 1888.

[2]Azi Avram Iancu.

[3]E. Petrovici, „Anuarul arhivei de folclor", Cluj, 1939.

Bistra e cel dintîi sat mare după Cîmpeni. La Lupşa, localitate pomenită din veacoil al XIV-lea, se ridică pe malul drept, piept de stâncă, marginea Mărgaiei cu coamă-prelungă. În dreptul unei văiugi de pe stînga apare profilul larg al Muntelui Mare, cu amintirea lui Pintea Viteazul, legendarul erou.

Pînă la Baia, valea se strîmtează; Arieşul se mînie de se izbeşte în Colţul Băii un picior de munte la picioarele căruia străluceşte acoperişul bisericii, care domină orăşelul, vestit odată iprin ieşagul de aur, au rămas numai amintirile. Şi azi se mai întîlnesc prin apropiere căutători de aur din nisipul rîului, care purta numele de Aurarius. Orăşelul a rămas un tihnit şi plăcut loc de recreaţie, împrejmuit cu dealuri împădurite.

Partea cea mai romantică din Valea Arieşului o străbaţi pe distanţa de vreo 20 km dintre Baia şi Sălciua, căci rîul străbate un şir de roci calcaroase, care oriunde se află împodobesc locul. Valea strîmtă ourge printre pereţi apropiaţi, sfîrtecaţi de puhoaie şi pîrîiaşe. Colţi de piatră goi, cu forme fantastice, alternă cu păduri ce se lasă pînă-n marginea apei. Pîraiele cu apă repede nasc zgomote de clocotiş şi, nu rar, se azvîrl în graba lor de a ajunge la Arieş, în cascade bolborositoare. Aşa e pe drumul mare. Puţin de te abaţi pe vreunul din numeroşii afluenţi de aici ai Arieşului, frumuseţile de amănunt te prind în mreje. Peşteri se deschid, cascade „la hurducatele" alunecă pe jgheab neted. Pe valea Poşăgii izbucuri avzîrl cu intermitenţe apă gîlgîitoare din inima muntelui. Ieşind din Sălciua, Arieşul apucă spre nord-est, căci în calea lui apare culmea Bedeleului, o miniatură a Pietrii Craiului, culme de calcar roşcat, cu păreţi prăpăstioşi spre faţa apei. Pitorescul măreţ al regiunii se încheie prin cele două vîrfuri ca de Straja.; Vîrfuita pe stînga, cu muchie ascuţită drept vîrf, Vidolmul pe dreapta, dominînd sătucul de la poalele lui. E aproape sfîrşitul drumului zbuciumat, căci la Buru valea se lărgeşte. Mai rămîn ici şi colo colţi, care împodobesc locul, dar. rîul face largi coturi, scăpînd în voie din strînsura munţilor.

Deva-Beiuş. Dacă întîrzii sub zidurile cetăţii Deva, pînă ce se lasă amurgul, ultimele suliţi ale soarelui strecurate peste Mureş, aprind, sus pe un vîrf din Munţii Apuseni, trei scîntei, ca nişte flăcări de candele. Apoi nedesluşitul cetii se lasă peste văi şi munţi; cele trei steluţe se sting, iar întunericul cuprinde zarea. Era reflexul în turnurile celor trei biserici din Săcărîmb, sat ca un cuib de case îngrămădite într-o largă văgăună stîncoasă de sub vîrful Haltăului, şi el, la rîndul lui, făcînd parte din muntele mai înalt: Cetraş.

E unul din centrele însemnate din trapezul aurifer al munţilor metalici. Un cioban de prin părţile acestea, cînd Haltăul era munte cu păşuni, găseşte o piatră în care sclipesc cîteva fărămituri. Nu i-a trecut prin minte ce-i, ca şi copilului care se juca, în Africa de Sud, cu pietricele care nu erau alta decît diamante acoperite de rugina pămîntului în care au zăcut. Ciobanul a arătat piatra unui „căpitan de băi", care şi-a dat seama repede de ce preţ avea.

Aşa a luat naştere băieşagul de la Săcărîmb. Zvonul repede s-a lăţit; frigurile aurului au cuprins pe localnici, ca şi pe cei din California (...).

În jur stau grămădite casele, iar pămîntul este scormonit ca în urma unui bombardament. Locul ajunge repede vestit nu atît prin aurul ce nu s-a lăsat uşor scos, cît prin asociaţiile de metal rare, cum e telurul, cunoscute şi expuse în lumea întreagă, bineînţeles cu numele de Nagiagit ori Sylvanit[1]. În schimb de pe vîrful muntelui ce străjuieşte cuibul de case, aşezat la marginea Munţilor Apuseni, priveliştea se întinde departe Cetatea Devei se ridică impunătoare, iar peste ea s-îmbulzesc vîrfurile din Poiana Ruscăi, dar se înalţă majestos şi nodul Retezatului din depresiunea Haţegului. Cele două Geoagii, loc de băi, sînt sub poalele muntelui: către Mureşul cu lunca largă se întinde „Cîmpia Pinei” dinspre Orăştie.

Din drumul mare către Brad, ca să ajungă la Săcărîmb faci un ocol. Trebuie să te întorci îndărăt către apus, prin Băiţa, alt centru metalifer, în care argintul preponderează. Ţinutul larg, cu dealuri verzi, de nici n-ai bănui că sub ele se ascunde metalul după care se omoară oamenii, e de altfel paşnic la faţă. Puţin de te scobori în văile din jur, lucrurile se schimbă. La Crăciuneşti, în drumul dinspre Deva, se arată „Ziduri", cum zic locuitorii păreţilor de calcar printre care călătoreşti cîţiva kilometri. Cu atît mai impresionantă este deschiderea, largă, cînd ieşi din ele şi cuprinzi cu privirea împrejurimile Bălţii, cu plopi înalţi de strajă, cu cruci de rugă în lungul drumului. Urci spinarea ce desparte apele. Unele curg scpre Mureş, altele apucă spre nord, către Crişul Alb. De pe popasul făcut pe culmea Dealului Mare îţi iei rămas bun de la Carpaţi, Retezatul ivindu-se-n depărtare; spre nord se arată Găina, vestind culmea înaltă a munţilor Bihorului. La scoborîş treci printre cele două Luncoaie. Mai pitoresc este Luncoiu de Sus cu casele împrăştiate sub Dealul Fetei, nume ce se trage după S. Moldovan tot de la o întîmplare de dragoste. Un flăcău voinic s-a pus rămăşag cu ceilalţi că va duce-n braţe pe fata frumoasă, întîlnită la joc, pînă-n vîrful dealului. A dus-o; ajuns sus, a căzut însă buştean şi nu s-a mai ridicat.

Casele capătă alt aspect. Sînt cu acoperişuri de paie sau de olane, dar satul e înecat în pometuri,

---

[1]Nagiagitul şi Silvanitul sînt titluri care se găsesc în filoanele aurifere.

printre care nucii rămuroşi dau semn de clima mai dulce care se urcă pe Criş în sus. Luncoiul este aproape de Brad. Deşi „munţii noştri aur poartă", casele sînt sărăcăcioase, tot cu acoperiş de paie, printre dealuri ca netezite cu mîna.

Nici n-ai bănui bogăţia subpămînteană, după decorul naturii ce o ascunde la faţă, sub păduri de carpăn, stejari ori fagi. Aurul e scos, dus departe, iar printre arbori rămîn căsuţele cu acoperiş de stuf, ce adăpostesc trudnicile trupuri oţelite la munca şi mai grea a ogorului, petece de pămînt înroşite de arşiţa soarelui. Poetul are dreptate.

Orăşelul Brad e în mijlocul naturii blînde, la loc larg. Dacă n-ar fi clădirile mai mari ale administraţiei societăţii „Cei 12 Apostoli", azi aparţinînd societăţii „Mica"[1], nu s-ar deosebi de orice alt orăşel. Numai localul liceului, impozant, aproape în mijlocul organelor, îi dă chiar o însemnătate istorica. Liceul vechi, cumpărat la 1860 din dania preoţimii, după îndemnul marelui Şaguna, a fost singura şcoală superioară permisă în întreg Zarandul.

În schimb, Bradul a fost şi a rămas un centru economic important. Aici se aduc bucatele dinspre şes; aici vin buciumenii şi cîmpenii cu produsele industriei lor casnice. Tîrgurile din Brad sînt vestite, tîrg de vite, de lemne, iar toamna de fructe, fiind aşezat în una din zonele cu meri vestiţi în ţara întreagă.

Te urci pe dîmbul de la spatele bisericii ortodoxe, cu cimitir în jur. Înainte ţi se deschide unul din peisajele cele mai molcomitoare din Ardeal. Valea Crişului Alb apare ca o covată, închisă spre Hălmagiu. La un capăt e pumnul de case din Brad înecate în pometuri. Abia se zăreşte dintre plopii înalţi turnul bisericii reformate. Cea catolică se trădează numai prin sunetele fragede ale clopoţelului.

Soarele înroşit, ca pe vreme de secetă îndelungă, scăpată după conul izolat al Caraciului, al patrulea punct din poligonul ce închide perimetrul aurifer. Spre coasta apuseană se aşterne cenuşiul cetii de sară, pe cînd spre răsărit ultimele săgeţi de soare trage dungă bronzată pe marginea piscurilor înalte, largi, ale Bihariei. Jos, pe fundul văii, sălciile, pete negre, arată drumul apei. Pe cerul încă împurpurat se profilează biserica nouă din Mesteacăn, au silueta turnului de lemn care aduce aminte de vestitele biserici norvegiene.

Ultimele nuanţe aurii ale apusului se sting. Munţii apar numai cu marginea sinuoasă a umbrei lor, una peste tot. Luceafărul sclipeşte deasupra vîrfului ascuţit al Caraciului.

E liniştea amurgului; glasul fluerului, de undeva, deşteaptă amintirile despre Iancu, cu privirea adîncită în lumea amăgirilor; făcea să se cutremure oamenii de pe valea Crişului, la îndureratele lui tînguiri. Satele din jur mai toate păstrează în ele cîte o amintire din vremurile zbuciumate ale neamului. Unul din ele e interesant. Se numeşte Crişcior.

Să nu cumva să te-audă localnicii că spui satului lor: Criştior; se supără foc (...) Crişcior, dimpotrivă, sună alintător, drăguţ; e legat de Crişul încă feciorelnic, zglobiu, căci abia a ieşit din Strîmba, muntele care se vede în fundul văii, cînd te-ai ridicat pînă aproape de biserică.

Crişciorul desparte două ţinuturi deosebite. De la el în sus e muntele, cu viaţa mai aspră, cu văi mai înguste, cu drumuri mai ponorîte. În jos e valea surîzătoare, largă, împrejmuită cu sate bogate, trase mai la o parte de pămîntul neted.

Dar mai e ceva. Pînă cînd ajungi la Crişcior, pornind de la Brad, abia după cîţiva kilometri, laşi pe partea cealaltă a apei unul din cele mai importante centre industriale din România toată. Zi şi noapte aici nu se mai odihnesc cei vreo 40 pilugi de fontă, grei fiecare de cîte 650 kg, măcinînd piatra, silind-o să slobozească din închisoare fluturaşi! de aur, opriţi în cale de pătura subţire de mercur.

De n-ai şti de mai înainte că drumuleţul, ce se abate pe puntea de peste apă, duce la Gura Berzei, cu minele cele mai sistematice de aur din ţară, nimic nu te-ar face să crezi viaţa intensă de pe un petec de loc. Natura are şi ea cîteodată ale ei gesturi de ironie. Liniştea plaiurilor face să se piardă zgomotul pilugilor. N-auzi decît răsuflarea răbufnată a dinamurilor, care îi pune în mişcare verdele arborilor din zăvoi acopere gura minelor şi locul de forfotă omenească. Cel mult te întrebi ce caută hornul înalt, răsărit ca un stîlp în deschiderea văii.

Natura e stăpînă; liniştea ei predomină.

Aurul e înlăuntrul pămîntului; fug oamenii după el să-l scoată la faţă. Majoritatea însă a rămas la aurul din afară, plămădit din căldura soarelui şi ţarina pămîntului; nici acesta însă nu se capătă întotdeauna prea uşor.

De aceea, Crişciorul nu s-a schimbat mult din ceea ce trebuie să fi fost odinioară. Doar că acoperişurile caselor s-au prefăcut. Căciulile ţuguiate de fîn, des bătut, n-au rămas decît la grajduri, rar la vreo casă, în care s-a păstrat mai îndelung vatra sărăciei.

---

[1]Societatea „Mica" a fost una din cele mai importante societăţi miniere ale timpului.

Totuşi, dealurile de piatră roşie, arse de soare, spălate mereu de ploi, au împins pe mulţi din Crişcior, ca şi pe cei de mai departe, din Zdrapţi, Bucureşti şi chiar Mihăileni, să părăsească munca de zi pentru munca mai grea, dar mai sigură uneori, din întunerecul minelor.

La ceasul schimbului de lucru nu arar întîlneşti pe minierul supt de lipsa luminii, tîrîndu-se către mină. Nu şi-a schimbat îmbrăcămintea, îl vezi că e autohton. Atîta numai că în loc de sapă ori coasă, leagănă-n mers nelipsitul felinar al minierului, la lumina căruia, în măruntaie pămîntului, caută sclipirea irizantă, ademenirea de fiară a broboanei de aur. (...)

De la Brad în jos, pe valea Crişului Alb trebuie să poposeşti aproape în fiecare sat. Nu e unul de care să nu se lege vreo amintire, ba de pe vremea lui Horia, ba de pe aceea a pribegiei lui Iancu. Te opreşte-n loc însă şi vrednicia oamenilor de azi. Îţi creşte inima de bucurie cît adăstări în mijlocul lor, cît stai de vorbă cu ei, le afli cuminţenia, dar şi necazurile pe care le îndură cu atîta resignare. Valea Crişului Alb nu este atractivă numai prin trecutul zbuciumat al neamului, nici numai prin oamenii ce o populează. Natura este blîndă, orizontul larg; atîta soare se revarsă peste coastele trăgănate. cu păduri ori pometuri fără asprimi de priponiri.

Mai în sus de Crişcior este apă de munte, cu vale îngustă, cu valuri repezite, cu unde limpezi. Înspre izvoarele lui se înalţă munţi cu vîrful ples, cum e Strîmba. Pitorescul e mai frămîntat, mai variat. Dintr-acolo a pornit focul. La Mihăileni s-a dat bătaie crîncenă între oamenii lui Horea şi „armata împărătească".

De la Crişcior, Crişul devine alb, tulbure, iar valea lui largă, primitoare. Din Gura Barza se scurge măcinişul pietrelor aurifere, căci Crişul Alb şi prin aceasta se deosebeşte de fraţii lui; munţii de unde îi vin afluenţii fac parte din bogatul trapez aurifer.

Valea devine largă, dar cu pămînt puţin de agricultură. Se vede, însă, că tocmai prin locurile ocolite de belşug, omul se oţeleşte mai bine.

Cum scoborî din Brad, drumul te duce spre marginea satului Mesteacăn, localitate vestită; în biserica de aici, cele trei căpetenii au luat legământul moţilor scoborîţi de pe văi. Biserica veche nu mai există. E înlocuită prin una de lemn cu turn ascuţit, răsărită din frunzişul pomilor. Cealaltă a fost arsă în 1848. Cu atît mai impunătoare pare crucea aşezată pe dîmbul unde se înălţa biserica. În apus de soare, profilul ei pe marginea cerului întrandafirat, evocă suferinţele martirilor.

Scurtă distanţă desparte satul Mesteacăn de Ţebea, al cărui nume se leagă strîns de cele două mişcări naţionale, despărţite prin o jumătate de veac[1]. E un loc istoric şi simbolic. Puţine alte localităţi ardelene cuprind mai scumpe rămăşiţi care să arate înlănţuirea faptelor istorice, întîmplate la intervale destul de lungi.

Biserica pare mai măreaţă, în izolarea spaţiului în care se află. E bine îngrijită, cu pictură frumoasă, într-o coastă îi ţin tovărăşia doi goruni. Unul, gros de abia îl pot cuprinde doi oameni, a cunoscut ca „Gorunul lui Horia". Furtunile, trăznetele l-au cruţat. Bătrîneţea lui, în schimb, se simte. Crengi tinere sînt puţine. Au rămas numai cele groase, de demult[2]. Al doilea gorun, înalt, e în splendoarea maturităţii, cu coroană stufoasă, cu braţe vînjoase întinse jur-împrejur. Prin ei se veşniceşte vrednicia poporului. La umbra celui bătrîn adesea se odihnea Horia, îndemnînd la luptă norodul ce poposea aici, cu prilejul zilelor de iarmaroc din Brad. Sub gorunul lui Horia se află mormîntul simplu, aproape ca şi al lui Gh. Lazăr din Avrig, în care se odihneşte de veci celălalt căpitan al moţilor, Avram Iancu. Cimitirul care ar fi trebuit să fie numai flori, îţi umezeşte ochii şi prin mormintele numeroase, înşirate în ordine, ale eroilor din ultimul război.

Răzămat de trunchiul bătrînului gorun, priveşti spre larga desfăşurare a văii Crişului Alb. În liniştea deplină ce te înconjoară tresari la scurtul foşnet al frunzelor cu aspect metalic. A fost o undă de cînt ori şoaptele fiinţei în jurul căreia s-a dezlănţuit mare volbură omenească ? În serile de vară, cînd pacea naturii se asternea pe vale, ajungea poate pînă aici tînguitorul cîntec din fluier al lui Avram Iancu, îşi purta durerea adîncii dezamăgiri. Nu era numai a lui. A închis ochii pe o bancă din Baia de Criş, de unde cu mare alai, ca pe un adevărat Crai, parte din cei cu care au luptat l-au adus la Ţebea. Satele vin la rînd. Baia de Criş doarme azi în linişte deplină. Pe vremuri a fost capitala comitatului Zarand. De aici e drum lesnicios de urcat spre Găina şi apoi pe Cucurbeta, întinsul munte, cel mai înalt din Munţii Apuseni…

La Vaţa ţîşnesc izvoare minerale, în legătură cu rocile eruptive apărute.

Nodul cel mai însemnat e Hălmagiu, cu tîrguri vestite, în care se adună locuitorii satelor din jur de mai

---

[1]Horia, Cloşca şi Crişan.

[2]La 8 octombrie 1966, cu ocazia vizitei pe care a făcut-o la Ţebea, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a plantat un nou gorun la mormîntul lui Avram Iancu.

multe ori pe an. Cel mai de seamă se ţine în ziua de Sf. Toader[1]; e legat de un obicei străvechi. Nevestele tinere, măritate în cîşlegi, sărută rudele, cunoscuţii şi chiar pe străini întîlniţi în tîrg. Sus pe Găina e „Tîrgul fetelor"; aici jos în Hălmagiu e "Tîrgul nevestelor". Şi dincolo şi aici, obiceiul nu are nimic ruşinos; e o manifestaţie de bucurie sănătoasă a poporului. „A fi sărutat de o nevastă în Hălmagiu la Sîn Toader, înseamnă a fi om de frunte şi de omenie" (Frîncu-H. Candrea).

De la Hîlmagiu drumul urcă peste despărţitura de ape dintre Crişul Alb şi cel Negru.

Se începe o regiune nouă, cu vrîstări de pietre, între care domină calcarul. Drumul urcă, printre sate cu casele acoperite cu paie, cu ferestrele cît pumnul. În schimb, livezile se îndesesc, încît de abia se vede dintre ramuri turnul ţuguiat al unei bisericuţi de lemn.

Sărăcia se prinde şi după bordeiele de nuiele cu acoperiş de fîn. ,.Vaca săracului" înlocuieşte oaia; ciobanului îi ţine locul femeia cu surţa roşie, care nu stă degeaba cît păzeşte caprele sprinţare. Cu furca-n brîu, fusul Sfîrîie în mîinile ei dibace. Sărăcia e în legătură şi cu predominarea calcarului, care crează tablouri ca în carstul italian.

Lazuri e un sat de munte, căci e lîngă despărţirea dintre cele două ape, cu largă perspectivă îndărăt asupra Văii Crişului-Alb. E peisaj de munte, cu ferigi multe şi mari, iar din labirintul munţilor dinspre est, atrage atenţia Dobrinul, cu profilul ţuguiat, ce aduce aminte de Consul din Dobrogea. Şanţul Iancului [..] e la hotarul dintre Brad şi Vaşcău. Fagii şi mestecenii, coloraţi în zilele de toamnă, acopăr locurile. Pădurea neagră se potriveşte ele minune ca nume. Pînă la Cristior, cu mare biserică pe coastă de munte, drumul face să treacă vremea cu mulţumire. Dealurile vrîstate, fîneţe prin poieni cu căpiţi de fîn, foşnetul frunzelor uscate de porumb, vaci roşcate prin păşuni nasc scenerii frumoase asemenea celor din Tirol. Boarea caldă venită din cîmpie se simte prin nucii tot mai deşi, plini, cu coroană bogată, rotundă. Chiar dacă locuinţele, presărate ca şi în Munţii Apuseni, cu acoperiş de paie, şi cu şindrilă, trădează viaţa nu tocmai u-şoară, gherghina oacheşă din faţa ferestrelor spune su-rîsul sănătăţii sufletului.

Printre asemenea scenerii blînde ajunşi în Vaşcău, orăşel liniştit în mijlocul spaţiului larg de pe Crişul Negru, pe valea căruia se scoboară răcoreala muntelui celui mai înalt din Munţii Apuseni. Este un centru de hărnicie. Electricitatea, căpătată din unda iuţită a pîrîului, luminează casele, dar dă şi puterea necesară pentru a purta ferestraele care taie blocuri de marmură roşie, cu fel de fel de ape. Aici se află una din cele mai mari şi mai sistematice cariere de marmoră frumoasă, ca şi acele care împodobesc palatele apusene. Cadrul răsăritean al orăşelului e format de marginea munţilor Bihariei, din care se înalţă mai sus Curcubeta prelungă cu deasă pocladă de păduri de coastă.

Oraşul, luminat cu electricitate, n-a pierdut nimic din rusticitatea primitivă. Mamă, fata şi nepoata, venind de la polog, poartă aceeaşi îmbrăcăminte strămoşească: cojocul scurt, pestelcă roşie pe pînza albă a cămeşii, testemel înnodat sub bărbie. Coborau cu grebla pe umăr, cele trei generaţii care îşi păstrează portul şi cîntecele. Veselia naturală n-a fost umbrită de truda de peste zi. Femeile veneau cîntînd.

Vaşcăul e un centru turistic de samă, căci calcarurile, aici întinse, au dat în jur naştere la neîntrecute scenerii carstice, nu mai prejos de cele cercetate de mulţi dintre noi la Postumia ori St. Canzian. Vestit e bunăoară Izbucul de la Călugări, la cîţiva kilometri spre răsărit de Vaşcău. Un izvor gîlgîitor iese din păretele de calcar. Nu curge într-una, ci azvîrle belşug de apă, chiar de 5—6 ori pe zi toamna şi primăvara, într-o bolborosire de cascadă. Cîteva minute de revărsare şi apoi iar urmează liniştea, de nici n-ai bănui vîna de apă abundentă de desupt.

De la Stei[2], ceva mai jos de Vaşcău, îndrumîndu-te apoi spre Băiţa, ajungi la una din măreţele tablouri ale naturii ascunse, un portal din care izvoarele Crişului gîlgîie năvalnic din adîncul muntelui, sau în apropiere, la peştera Ponoarelor, o impozantă boltă din care iese tot vijelios un mic afluent al Crişului.

Valea se lărgeşte. Munţii se retrag. Pămîntul este altul, moale, primitor, bun de agricultură. Drumul scoboară într-o largă depresiune, rămasă de pe urma unui vechi golf ce înainta dinspre lacul de la răsărit în interiorul munţilor.

Astfel a putut să se aşeze un cuib compact de români, cu sate numeroase, cu pometuri vestite. Cireşile ele aici au aceleaşi preţ ca şi cele din regiunea Piteşti. Mai mult decît oriunde, industria casnică e dezvoltată. Sînt sate specializate de cojocari, altele de lemnari. În Budureasa se fac sumane şi pănură. Lechecenii mai toţi sînt olari din tată-n fiu; varzărenii sînt ferari, cei din Valea Neagră lemnari.

În mijlocul unui asemenea cadru natural de hărnicie şi destoinicie, Beiuşul devine înaintate de toate un important centru economic la marginea de apus a ţării. El a fost însă şi a rămas un neîntrecut centru cultural(...). Ceea ce Blajul fu pentru interiorul Transilvaniei, Năsăudul pentru partea lui răsăriteană, aici, în

---

[1] 16 mai.

[2] Azi Dr. Petru Groza.

apus, a jucat Beiuşul rolul însemnat, întărit după unire, prin crearea unei şcoli normale, într-un palat măreţ şi încîntător.

Aşezat pe malul Crişului Negru, la marginea Munţilor Apuseni, cadrul oraşului este impunător. De pe dealul pe care se află cimitirul şi mănăstirea din veacul al XVII-lea, privirea aluneacă spre apus, către zarea deschisă a cîmpiei. La nord, răsărit şi sud însă e un amfiteatru cu trepte largi. Spre sud-vest, sînt crestele mai joase ale Munţilor Codrului, iar spre răsărit pînă-n spre Oradea e zidul înalt al munţilor Bihărei, din care răsar ţancurile pietroase ale muntelui Cîrligaţi şi Cornul Muntelui. Apropierea munţilor cu ape repezi şi calcar mult îl face să fie un important centru turistic, îndeosebi interesantă e vizitarea uneia din cele mai mari şi mai pitoreşti peşteri din cuprinsul ţării, acea de la Meziad, încăpător palat cu trei etaje, cu drum lung de 200 m şi cu podoaba feerică de stalactite şi stalagmite.

Tot de la Beiuş duce drumul plin de pitoresc, dar mai departe, la Stîna de Vale (...).

E mai frumos drumul de la Beiuş, cu trăsura, decît cel dinspre cotituri dese ducînd pe margine de văi adînci, prăpăstioase, într-un cadru impunător.

Şi astfel pornind de la Deva, pe Mureş, pînă la Beiuş, pe Criş, se desfăşoară minunate şi variate scenerii care pot oricui deştepta admiraţie pentru plastica plină de atracţii a României.

Cuprins

Redactor: MIHAI STRATULAT Tehnoredactor: ANGELA ILOVAN Apărut: 1973
Tiraj: 8 150 ex. broşate + l 400 ex. legate
Coli editura: 10,13 Coli tipar: 13,75 Tiparul executat de I. P. Informaţia sub comanda nr. 668